

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΚΡΗΤΗΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ

ΚΑΡΑΚΑΝΤΑΣ ΣΤΑΥΡΟΣ Α.Μ. 7838
ΤΣΙΑΠΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ Α.Μ. 8178

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Το παγκόσμιο κραχ του 2008: αίτια & συνέπειες»

Επιβλέπων: Αναπληρωτής καθηγητής, κος Σταματόπουλος Θεόδωρος

Ηράκλειο
Μάρτιος, 2014

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
ΜΕΡΟΣ Α	8
ΤΑ ΔΙΕΘΝΗ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ, Η ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑ & ΟΙ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΑΝΑΚΥΚΛΩΣΗΣ ΠΛΕΟΝΑΣΜΑΤΩΝ, Η ΚΑΤΑΡΕΥΣΗ ΤΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ ΜΙΝΩΤΑΥΡΟΥ ΚΑΙ Η ΠΤΩΧΟΤΡΑΠΕΖΟΚΡΑΤΙΑ	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι	9
ΔΙΕΘΝΗ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ	9
Ενότητα 1.1 Τα Διεθνή Νομισματικά Συστήματα	9
1.1.1 Ο Διμεταλλισμός	9
1.1.2 Το νομισματικό σύστημα του Χρυσού Κανόνα	11
1.1.3 Η περίοδος του Μεσοπολέμου	15
1.1.4 Το σύστημα Bretton Woods	18
1.1.5 Το σύστημα των κυμαινόμενων ισοτιμιών	24
1.1.6 Το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα	26
1.1.7 Το Διεθνές Νομισματικό Σύστημα	33
Ενότητα 1.2 Η αξιολόγηση του Διεθνούς Νομισματικού Συστήματος	37
1.2.1 Αξιολόγηση του Διεθνούς Νομισματικού Συστήματος από το 1920 έως σήμερα	37
1.2.2 Η αξιολόγηση του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και της Παγκόσμιας Τράπεζας	39
1.2.3 Αξιολόγηση του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος	41
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	43
Η ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑ & ΟΙ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΑΝΑΚΥΚΛΩΣΗΣ ΠΛΕΟΝΑΣΜΑΤΩΝ	43
Ενότητα 2.1 Νομισματική σταθερότητα - μηχανισμοί ανακύκλωσης πλεονασμάτων	43
Ενότητα 2.2 Νομισματική σταθερότητα	46
Ενότητα 2.3 Bretton Woods - Η ιδέα για δημιουργία των μηχανισμών ανακύκλωσης πλεονασμάτων	50
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	55
ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΜΙΝΩΤΑΥΡΟΣ & ΠΤΩΧΟΤΡΑΠΕΖΟΚΡΑΤΙΑ	55

Ενότητα 3.1 Παγκόσμιος Μινώταυρος	55
3.1.1 Η κατάρρευση του Παγκόσμιου Μινώταυρου	56
3.1.2 Τα αίτια της κατάρρευσης.....	57
3.1.3 Οι συνέπειες από την κατάρρευση	59
Ενότητα 3.2 Πτωχοτραπεζοκρατία	61
ΜΕΡΟΣ Β	66
Η ΜΕΤΡΗΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΔΙΑΝΟΜΗΣ ΤΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ.....	66
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4	67
ΜΕΤΡΗΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΔΙΑΝΟΜΗΣ ΤΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ.....	67
Ενότητα 4.1 Εισαγωγή	67
4.1.1. Αναδιανομή του εισοδήματος	69
Ενότητα 4.2 Μέτρα μέτρησης της αναδιανομής του εισοδήματος	73
4.2.1 Ανάλυση μέτρησης της αναδιανομής του εισοδήματος για την Ευρώπη	78
4.2.2 Η αναδιανομή του εισοδήματος στην Ελλάδα	83
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	86
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	90

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το παγκόσμιο κραχ του 2008 αποτέλεσε σταθμό στην παγκόσμια ιστορία. Έπειτα από δεκαετίες λανθασμένου χειρισμού, το χρηματοπιστωτικό σύστημα άρχισε πλέον να καταρρέει. Οι επιπτώσεις για την παγκόσμια οικονομία ήταν ανάλογες της κατάρρευσης του τραπεζικού συστήματος κατά την διάρκεια της Μεγάλης Ύφεσης του 1930, παρ' ότι το εύρος των επιπτώσεων δεν είχε γίνει ακόμη αισθητό.

Αρκετοί ήταν εκείνοι οι οικονομικοί αναλυτές, οι οποίοι, εξαιτίας διαφόρων οικονομικών και κυρίως πολιτικών διαπλοκών των τελευταίων δεκαετιών, αργά ή γρήγορα ανέμεναν την πτώση της παγκόσμιας οικονομίας. Άλλοι πάλι, υποστήριξαν ότι η οικονομική ύφεση ήταν αποτέλεσμα ορισμένων δυσλειτουργιών και αποτυχημένων διαπραγματεύσεων που συνέβησαν λίγα χρόνια πριν το μεγάλο παγκόσμιο κραχ. Όμως, ποια τελικά είναι η αλήθεια; Ποιοι παράγοντες είναι εκείνοι που αποτέλεσαν τον πυρήνα της σημερινής οικονομικής κατάστασης παγκοσμίως;

Με βάση τα παραπάνω, η παρούσα εργασία αποσκοπεί στην αναζήτηση και ανάλυση όλων εκείνων των παραγόντων, που αθροιστικά χαρακτηρίζονται ως τα κυριότερα αίτια της παγκόσμιας οικονομικής ύφεσης του 2008, και κατ' επέκταση στις συνέπειες που απέφεραν στην παγκόσμια οικονομική ευημερία.

Για την καλύτερη παρουσίαση της παρούσας πτυχιακής εργασίας, η συγγραφή της πραγματοποιήθηκε και από τους δύο σπουδαστές ισόποσα. Συγκεκριμένα, ο Καρακαντάς Σταύρος ανέλαβε να διερευνήσει το θέμα των διεθνών Νομισματικών Συστημάτων (Κεφάλαιο 1), ενώ ο Τσιάπης Νικόλαος ανέλαβε να ερευνήσει το ζήτημα της νομισματικής σταθερότητας (Κεφάλαιο 2), το θέμα της τραπεζοκρατίας (Κεφάλαιο 3), καθώς και ότι αφορά την μέτρηση της αναδιανομής του εισοδήματος στην Ευρώπη (Κεφάλαιο 4). Τα θέματα που αναλύθηκαν και από τους δύο φοιτητές είναι ίσης σημαντικότητας, ενώ η έκταση των σελίδων που αντιστοιχούν στον καθένα ξεχωριστά είναι περίπου στις 30 δακτυλογραφημένες σελίδες. Τέλος, τα γενικά συμπεράσματα της πτυχιακής εργασίας, προέκυψαν με τη συμβολή και των δύο φοιτητών.

ABSTRACT

The global market crash of 2008 was a milestone in world history. After decades of mishandling, the financial system is starting to crumble. The implications for the global economy were driven by the collapse of the banking system during the Great Depression of the 1930s, although the scale of the impact had not yet been felt.

Many were those analysts who, due to various economic and particularly political interweaving of past decades, sooner or later the expected decline in global economy. Others argued that the economic downturn was the result of some failures and failed negotiations that occurred a few years before the great global crash. But ultimately what is the truth? What factors are those that formed the core of the current economic situation worldwide?

Based on the above, this work aims at finding and analyzing those factors that collectively identified as the main causes of the global economic recession of 2008, and thus the effects yielded in global economic prosperity.

For the best presentation of this thesis , the writing was carried out by both students equally. Specifically, Karakantas Stavros undertaken to investigate the question of the international monetary system (Chapter 1), while Tsiapis Nicholas undertook to investigate the issue of monetary stability (Chapter 2), the issue of ptochotrapezokratias (Chapter 3), and that on the measurement of income redistribution in Europe (Chapter 4). The issues analyzed by both students are of equal importance, while the extent of the pages corresponding to each one is about 30 typed pages. Finally, the general conclusions of the thesis, emerged with the contribution of both students.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Θέμα της παρούσας πτυχιακής εργασίας είναι: «Το παγκόσμιο κραχ του 2008: αίτια και συνέπειες». Η παρακάτω μελέτη εκπονήθηκε στα πλαίσια του Προπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών του Τμήματος Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής, της σχολής, του Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού Ιδρύματος Ηρακλείου, κατά την περίοδο του ακαδημαϊκού έτους 2012-2013.

Στόχος της συγκεκριμένης προσπάθειας είναι να διασαφηνιστούν τα αίτια που οδήγησαν στο παγκόσμιο κραχ του 2008. Ειδικότερα, αποσκοπείται η διεξοδική ανάλυση του νομισματικού συστήματος και ο τρόπος με τον οποίο επέδρασε στην - για πολλούς- αναπόφευκτη παγκόσμια οικονομική ύφεση που επικρατεί μέχρι και σήμερα. Επιπλέον, δίνεται έμφαση στην οικονομική πορεία των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, που με τον ίσως λανθασμένο χειρισμό των αρμόδιων αρχών, έπαιξε καταλυτικό ρόλο στην ανάπτυξη του παγκόσμιου κραχ και κατ' επέκταση στο σημερινό δυσμενές οικονομικό περιβάλλον. Τέλος, η παρούσα μελέτη, εκτός από τα αίτια που προκάλεσαν το παγκόσμιο κραχ του 2008, στοχεύει να αναδείξει και τις βαθύτατες συνέπειες που επήλθαν μετά από αυτό στην κοινωνική ευημερία και την κοινωνία γενικότερα, τόσο σε παγκόσμιο επίπεδο όσο και στο ελληνικό οικονομικό, κοινωνικό και πολιτικό τοπίο.

Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε για την εκπόνηση της συγκεκριμένης πτυχιακής εργασίας είναι η *περιγραφική έρευνα*. Με βάση αυτή την ερευνητική μέθοδο, για την ολοκλήρωση της παρούσας, αναζητήθηκαν και αναλύθηκαν πληθώρα άρθρων, επιστημονικών μελετών, διαλέξεων, αλλά και έντυπης βιβλιογραφίας, με κύριο σκοπό την επισήμανση των αιτιών που προκάλεσαν το παγκόσμιο κραχ του 2008, και την καταγραφή των αντίστοιχων συνεπειών, σε οικονομικό, πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο παγκοσμίως. Εξαιτίας της σημαντικότητας του θέματος, κατά την διαδικασία αναζήτησης των βιβλιογραφικών αναφορών, παρατηρήθηκε το φαινόμενο να υπάρχουν για το ίδιο θέμα αρκετές εκ δια μέτρου αντίθετες απόψεις. Γι' αυτό τον λόγο, προς αποφυγήν οποιασδήποτε ασάφειας, στην παρούσα εργασία γίνεται προσπάθεια να παρατεθούν τα γενικότερα συμπεράσματα που προέκυψαν από την ενδελεχή αναζήτηση πληροφοριών για το παγκόσμιο κραχ του 2008.

Με σκοπό την αποδοτικότερη παρουσίαση του θέματος, η παρούσα πτυχιακή εργασία αποτελείται από τα ακόλουθα μέρη:

Στο πρώτο κεφάλαιο θα αναλυθεί το διεθνές νομισματικό σύστημα, το οποίο έχει περάσει από διάφορα στάδια εξελικτικής διαδικασίας και πολλές μεταρρυθμίσεις (ολικές ή μερικές), για να φτάσει στη τωρινή του μορφή. Στο πρώτο μέρος του κεφαλαίου, θα πραγματοποιηθεί μία σύντομη ιστορική αναδρομή των εξελίξεων που οδήγησαν στη μορφή του σημερινού νομισματικού συστήματος. Στη συνέχεια, θα γίνει μία αξιολόγηση του νομισματικού συστήματος και των φορέων του, δηλαδή της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας και του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, θα πραγματοποιηθεί λεπτομερής ανάλυση στο μηχανισμό ανακύκλωση πλεονασμάτων, ο οποίος γεννήθηκε από την ιδέα του John Maynard Keynes στο Bretton Woods και πως αυτό επηρεάζει τη νομισματική σταθερότητα από το 1970 έως και σήμερα.

Στο τρίτο κεφάλαιο, θα αναφερθεί μία έννοια του 20^{ου} αιώνα, ο Παγκόσμιος *Μινώταυρος*, ο οποίος αφηγείται τα πραγματικά αίτια που επέβαλαν την Κρίση σε ολόκληρο τον πλανήτη. Επίσης, θα αναφερθεί ο όρος «πτωχοτραπεζοκρατία», με τον οποίο εννοείται η κοινωνικοποίηση των απωλειών των ιδιωτικών τραπεζών από το κράτος, δηλαδή η χρηματοδότηση των τραπεζών από τους φορολογούμενους και η ταυτόχρονη άρνηση των τραπεζιτών, για την εκκαθάριση και επανακεφαλαιοποίηση, ώστε να παραμένουν κύριοι των τραπεζών που οι ίδιοι πτώχευσαν.

Τέλος, στο δεύτερο μέρος της εργασίας, στο τέταρτο κεφάλαιο θα αναφερθεί η αναδιανομή του εισοδήματος στην Ευρώπη. Είναι ένα σημαντικό θέμα επειδή, από τη διανομή του εθνικού εισοδήματος στα άτομα εξαρτάται η προσωπική ευημερία, και ως επακόλουθο και η κοινωνική ευημερία. Για την μέτρηση της αναδιανομής του εισοδήματος στην Ευρώπη θα χρησιμοποιηθεί η καμπύλη Lorenz, από την οποία υπολογίζεται διαγραμματικά ο δείκτης Gini. Με το συντελεστή Gini προσμετρείται η αναδιανομή του εισοδήματος. Θα αναφερθεί η πορεία της αναδιανομής του εισοδήματος στην Ελλάδα και ποιοι είναι οι φορείς που συντελούν στην αποτελεσματική αναδιανομή και κατ' επέκταση στην αποφυγή της ανισότητας και του αποκλεισμού.

Κλείνοντας την παρούσα μελέτη για το Κραχ του 2008, θα πρέπει να αναφερθεί ότι η κρίση αυτή, είχε βαθύτατες συνέπειες για την οικονομία της

Ευρώπης, αλλά και την Παγκόσμια οικονομία. Ακόμα και τώρα, το έτος 2014, μετά από σχεδόν 70 χρόνια εξακολουθούν να γίνονται συζητήσεις για τη πρόταση του John Maynard Keynes.

Οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής απέρριψαν μία πρόταση για την οποία γίνεται ακόμα λόγος. Δημιούργησαν μία οικονομία, η οποία τροφοδοτούνταν με χρήμα, το οποίο κάποια στιγμή σταμάτησε να υφίσταται. Όμως, για να συνεχίσει η Αμερική να είναι ηγέτιδα δύναμη έπρεπε να βρει πόρους, χρήματα έτσι ώστε να μπορεί να τροφοδοτεί το μηχανισμό, που η ίδια είχε φτιάξει. Γι' αυτό το λόγο δημιούργησε ένα «τοξικό» χρήμα, τα λεγόμενα παράγωγα CDO και CDS, με τα οποία, δηλητηρίαζε την οικονομία που είχε στηθεί. Το αποτέλεσμα ήταν η κατάρρευση της οικονομίας των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής μετά το κραχ του χρηματιστηρίου και την πτώση των Lehman Brothers. Μαζί κατέρρευσε και η Ευρωπαϊκή οικονομία παρασέρνοντας η μία χώρα την άλλη.

Σήμερα, επικρατεί μία γενική ύφεση. Οι συνέπειες της είναι τρομακτικές, τα ποσοστά της ανεργίας έχουν ανέβει δραματικά, ένα μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού ζει κάτω από το όριο της φτώχειας και η κοινωνική ανισότητα οξύνεται συνεχώς. Είναι αναγκαίο να ληφθούν μέτρα, κυρίως για την άμβλυση της ανισότητας και την αποφυγή της φτώχειας. Αυτά τα μέτρα περιλαμβάνονται στις αναδιανεμητικές πολιτικές των χωρών και αφορούν μέτρα για την αναδιανομή του εισοδήματος. Έχουν στόχο την αύξηση του εισοδήματος των ασθενέστερων και μέσω αυτού την αναβάθμιση του βιοτικού επιπέδου τους.

ΜΕΡΟΣ Α

ΤΑ ΔΙΕΘΝΗ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ, Η ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ
ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑ & ΟΙ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ ΑΝΑΚΥΚΛΩΣΗΣ
ΠΛΕΟΝΑΣΜΑΤΩΝ, Η ΚΑΤΑΡΕΥΣΗ ΤΟΥ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΥ
ΜΙΝΩΤΑΥΡΟΥ ΚΑΙ Η ΠΤΩΧΟΤΡΑΠΕΖΟΚΡΑΤΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

ΔΙΕΘΝΗ ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΑ ΣΥΣΤΗΜΑΤΑ

Ενότητα 1.1 Τα Διεθνή Νομισματικά Συστήματα

Το διεθνές νομισματικό σύστημα είναι το πλαίσιο μέσω του οποίου συνδέονται μεταξύ τους οι εθνικές οικονομίες. Οι κανόνες προσδιορίζουν ανάμεσα στα άλλα, το πώς χρηματοδοτούνται αλλά και το πώς διορθώνονται οι ανισορροπίες στο ισοζύγιο πληρωμών. Το αν οι διεθνείς συναλλαγές αγαθών, υπηρεσιών και κεφαλαίων είναι ελεύθερες, το πώς διακανονίζονται οι διεθνείς συναλλαγές, το αν οι συναλλαγματικές ισοτιμίες είναι σταθερές ή κυμαινόμενες, το αν βασίζεται σε πολύτιμα μέταλλα ή όχι, είναι μερικοί από τους κρισιμότερους θεσμούς και κανόνες που χαρακτηρίζουν το διεθνές νομισματικό σύστημα. Όταν το διεθνές σύστημα λειτουργεί αποτελεσματικά, το ίδιο συμβαίνει και με την παγκόσμια οικονομία. Συμβαίνει όμως και το αντίθετο. Όταν υπάρχουν μεγάλες ανισορροπίες στην παγκόσμια οικονομία, τότε το διεθνές νομισματικό σύστημα μπορεί να αποσταθεροποιηθεί και αυτό.

Το σημερινό διεθνές νομισματικό σύστημα των κυμαινόμενων ισοτιμιών μεταξύ των νομισμάτων των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής, της ευρωζώνης και της Ιαπωνίας αποτελεί μετεξέλιξη μιας σειράς νομισματικών συστημάτων, ιδιαίτερα μετά την κατάργηση του συστήματος σταθερών-προσαρμόσιμων ισοτιμιών το 1973, το νομισματικό σύστημα πέρασε ένα μεγάλης διάρκειας μεταβατικό στάδιο μέχρι το 1976, όταν αποφασίστηκε η τωρινή μορφή του από τα μέλη του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου. Στο μεταβατικό στάδιο το τωρινό νομισματικό σύστημα πέρασε από το διμεταλλισμό και τον κανόνα του χρυσού, μέχρι το σύστημα του Bretton Woods.

1.1.1 Ο Διμεταλλισμός

Ο Διμεταλλισμός είναι το νομισματικό σύστημα, το οποίο λειτουργεί με βάση δύο διαφορετικά μέταλλα, τον χρυσό και τον άργυρο. Τα δύο μέταλλα συνδέονται μεταξύ τους με μια αντιστοιχία αξίας, η οποία καθορίζεται από τον νόμο. Η παγκόσμια σχέση τιμής χρυσού και αργύρου ήταν 1 προς 15½. Για να υπάρχει όμως, ο

διμεταλλισμός δεν αρκεί η κυκλοφορία νομισμάτων που κατασκευάζονται από διαφορετικά μέταλλα, κυκλοφορούν σε καθορισμένη ποσότητα και μπορούν να χρησιμεύουν ως νόμιμα μέσα πληρωμής μόνο για ορισμένες πληρωμές, όπως είναι τα μεταλλικά κέρματα αλλά πρέπει επίσης, σε περίπτωση που υπάρχει ζήτηση από μέρους του κοινού και τα δύο μέταλλα να μπορούν να κοπούν από το νομισματοκοπείο σε απεριόριστη ποσότητα και πρέπει ακόμη η εκδοτική τράπεζα να μετατρέπει ελεύθερα τα τραπεζογραμμάτια σε νομίσματα του μετάλλου. Σε μια προσπάθεια να καθοριστεί το διμεταλλικό σύστημα σε διεθνές επίπεδο, η Γαλλία, το Βέλγιο, η Ιταλία και η Ελβετία σχημάτισαν τη Λατινική Νομισματική Ένωση το 1865. Η ένωση ιδρύθηκε για τη διευκόλυνση της λειτουργίας του συστήματος μεταξύ των δύο μετάλλων. Αργότερα, το σύστημα αυτό υπονομεύτηκε από τους νομισματικούς χειρισμούς της Ιταλίας και της Ελλάδας (η τελευταία είχε εισέλθει αργότερα στην ένωση) και ήρθε σε τέλμα με το γαλλογερμανικό πόλεμο το 1870.

Το μέλλον του διμεταλλικού συστήματος, είχε σφραγιστεί σε μια διεθνή νομισματική διάσκεψη που πραγματοποιήθηκε στο Παρίσι το 1867, όταν οι περισσότεροι από τους συνέδρους ψήφισαν για το χρυσό πρότυπο. Οι υποστηρικτές του διμεταλλισμού υποστήριξαν τρία επιχειρήματα για το διμεταλλικό σύστημα: Πρώτον, ο συνδυασμός των δύο μετάλλων μπορεί να παράσχει μεγαλύτερα νομισματικά αποθέματα. Δεύτερον, θα προκύψει μεγαλύτερη σταθερότητα των τιμών από τη μεγαλύτερη νομισματική βάση και τρίτον, θα διευκολυνθεί ο καθορισμός και η σταθεροποίηση του νομίσματος. Τα επιχειρήματα που διατυπώθηκαν κατά του διμεταλλισμού ήταν τα εξής: Πρώτον, είναι πρακτικά αδύνατο για ένα ενιαίο έθνος να χρησιμοποιεί ένα τέτοιο πρότυπο, χωρίς να χρειάζεται διεθνή συνεργασία. Δεύτερον, ένα τέτοιο σύστημα είναι σπατάλη, λόγω της εξόρυξης των μετάλλων. Τρίτον, η σταθερότητα των τιμών εξαρτάται περισσότερο από τον τύπο της νομισματικής βάσης και τέταρτον και πιο σημαντικό, στην πραγματικότητα ο διμεταλλισμός παγώνει την αναλογία των τιμών των δύο μετάλλων, χωρίς να λαμβάνει υπόψη τις μεταβολές της ζήτησης και τους όρους της προσφοράς.

Το κυριότερο πλεονέκτημα που επεδίωκε να εξασφαλίσει το σύστημα αυτό, το οποίο είχε σχεδόν καθολική εφαρμογή στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, ήταν η μεγαλύτερη σταθερότητα του νομισματικού μέτρου σε σύγκριση με το μονομεταλλικό σύστημα,

χάρη στη δυνατότητα που παρείχε να υποκαθιστά, για παράδειγμα, ο άργυρος τον χρυσό στην περίπτωση υποτίμησης του αργύρου.

Έτσι, η αύξηση της ζήτησης του αργύρου που θα επακολουθούσε θα είχε ως αποτέλεσμα να ανακόψει την υποτίμησή του. Στην πράξη όμως, η υποτίμηση του αργύρου εξαιτίας της μεγάλης αύξησης της παραγωγής του, υπήρξε τόσο σημαντική ώστε να ξεπεράσει τη συμψηφιστική επίδραση της μετατόπισης της ζήτησης από το ένα στο άλλο μέταλλο και η εμπορική αξία του αργύρου κατέληξε να είναι πολύ κατώτερη από εκείνη που είχε καθοριστεί από τον νόμο. Αυτό προκάλεσε μία τάση αποθησαύρισης των χρυσών νομισμάτων και εξαφάνισής τους από την κυκλοφορία και σήμανε το τέλος των διμεταλλικών συστημάτων που ήδη στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα είχαν εξαφανιστεί στην Ευρώπη. Σε ορισμένες χώρες το αργυρό νόμισμα διατηρήθηκε παράλληλα με το χρυσό, αλλά επειδή δεν γινόταν πλέον νομισματοποίηση αργυρών νομισμάτων, κυκλοφορούσε μόνο σε περιορισμένες ποσότητες (The Free Dictionary, 2012).

1.1.2 Το νομισματικό σύστημα του Χρυσού Κανόνα

Το διμεταλλικό σύστημα διαδέχθηκε ο κανόνας χρυσού. Το νομισματικό σύστημα του Χρυσού Κανόνα βασίζεται στη χρήση του χρυσού ως το μόνο μέσο διεθνών πληρωμών. Οι ουσιαστικές προϋποθέσεις για την ύπαρξη του χρυσού κανόνα είναι τρεις. Πρώτον, η αμοιβαία και πλήρης μετατρεψιμότητα μεταξύ χρυσού και εγχώριων νομισμάτων, δηλαδή τα τραπεζογραμμάτια που εκδίδονται από τις τράπεζες να μπορούν να εξαργυρωθούν σε χρυσό. Δεύτερον, η ελεύθερη εισαγωγή και εξαγωγή χρυσού, αυτό απαιτεί την ύπαρξη αντικρίσματος χρυσού σε κάθε χώρα και τρίτον, ένα σύστημα κανόνων για τη σύνδεση μεταξύ της εγχώριας προσφοράς χρήματος και των αποθεμάτων χρυσού της χώρας, δηλαδή ο λόγος αποθεμάτων χρυσού και προσφοράς χρήματος να είναι σταθερός και αμετάβλητος. Ο διεθνής κανόνας χρυσού αποτελούσε στην ουσία ένα σύστημα σταθερών ισοτιμιών μεταξύ των νομισμάτων που μετείχαν σε αυτόν και κάθε χώρα όριζε την περιεκτικότητα του νομίσματος της σε χρυσό. Δεδομένου ότι, όλες οι χώρες είχαν ορίσει την τιμή του χρυσού στο νόμισμα τους, οι ισοτιμίες των νομισμάτων ορίζονταν με απλή διαίρεση των τιμών του χρυσού στα διάφορα νομίσματα.

Η αυστηρά προκαθορισμένη σχέση χρηματικής κυκλοφορίας και χρυσού και η σταθερή σχέση μεταξύ των νομισματικών μονάδων των διαφόρων χωρών αποτέλεσε τη βάση της επιτυχίας του νομισματικού αυτού συστήματος στην τεσσαρακονταπενταετία από το 1870 έως το 1914 πριν από τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Ωστόσο, ο κανόνας χρυσού διέφερε από χώρα σε χώρα. Χώρες όπως, η Βρετανία, οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και η Γερμανία είχαν πλήρη μετατρεψιμότητα ενώ άλλες χώρες όπως, η Γαλλία, το Βέλγιο και η Ελβετία είχαν περιορισμούς.

Τα χρυσά νομίσματα δεν κυκλοφορούσαν σε όλες τις χώρες, παρά μόνο στην Αγγλία, τη Γαλλία, τη Γερμανία, τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, τη Ρωσία, την Αυστραλία, τη Νότιο Αφρική και την Αίγυπτο. Επίσης, οι χώρες διέφεραν στο βαθμό που «κάλυπταν» τη νομισματική τους κυκλοφορία. Υπήρχαν τρία είδη συστημάτων:

- ❖ Το πιστωτικό σύστημα, το οποίο επέτρεπε την έκδοση ενός συγκεκριμένου ποσού ακάλυπτου χρήματος.
- ❖ Το αναλογικό σύστημα, το οποίο δεν καθόριζε ανώτατο όριο ακάλυπτης κυκλοφορίας, αλλά επέτρεπε τη διατήρηση της αναλογίας της εγχώριας προσφοράς χρήματος και των αποθεμάτων σε χρυσό σε επίπεδα κατώτερα του 100 τοις εκατό (100%).
- ❖ Και το μικτό σύστημα, το οποίο ήταν ένας συνδυασμός του πιστωτικού και του αναλογικού συστήματος.

Η ελκυστικότητα του διεθνούς κανόνα χρυσού οφείλεται στη σταθερότητα των τιμών και των συναλλαγματικών ισοτιμιών που θεωρείται ότι παρείχε. Παρά το γεγονός ότι, ουδείς αμφιβάλλει πως το σύστημα παρείχε σταθερότητα των συναλλαγματικών ισοτιμιών, που ευνόησε το διεθνές εμπόριο, υπάρχουν σοβαρές αμφιβολίες για το κατά πόσο παρείχε σταθερότητα τιμών ή σταθεροποιούσε τις κυκλικές διακυμάνσεις. Ωστόσο, πρόσφατες οικονομετρικές έρευνες καταδεικνύουν ότι πράγματι στο σύστημα του κανόνα χρυσού τα πληθωριστικά επεισόδια ήταν βραχυχρόνια (Αλογοσκούφης, 2013, σελ.4).

Ένα άλλο σημαντικό πλεονέκτημα του κανόνα του χρυσού είναι ότι, θεωρείται ότι υπήρξε εξαιρετικά αποτελεσματικός μηχανισμός εξισορρόπησης των διαταραχών στα ισοζύγια διεθνών πληρωμών. Η κλασική ανάλυση του προβλήματος αυτού οφείλεται στον David Hume, ο οποίος πολύ πριν την επικράτηση του διεθνούς κανόνα

χρυσού, περιέγραψε το ρόλο του μηχανισμού τιμών-μεταλλικών ροών. Σε χώρες που εισέρεε χρυσός, λόγω του ότι είχαν πλεονάσματα στο ισοζύγιο πληρωμών τους, η προσφορά χρήματος αυξανόταν και προκαλούσε υπερβάλλουσα ζήτηση αγαθών, που με τη σειρά της οδηγούσε σε αύξηση των εγχώριων τιμών. Κατά συνέπεια, η ζήτηση για εισαγωγές αυξανόταν ενώ μειωνόταν η ζήτηση για εξαγωγές, με αποτέλεσμα την εξισορρόπηση του ισοζυγίου πληρωμών. Ο μηχανισμός ήταν αντίθετος για χώρες με ελλείμματα στο ισοζύγιο πληρωμών τους. Η μειωμένη ζήτηση, λόγω της εκροής χρυσού οδηγούσε σε πτώση του εγχώριου επιπέδου τιμών, μείωση των εισαγωγών και αύξηση των εξαγωγών. Η διαδικασία συνεχιζόταν έως ότου αποκατασταθεί η ισορροπία του ισοζυγίου πληρωμών. Προκειμένου, όμως να λειτουργεί αποτελεσματικά ο εξισορροπητικός μηχανισμός του David Hume, απαιτείτο όλες οι χώρες να σέβονται τους «κανόνες του παιγνιδιού».

Δηλαδή, θα πρέπει οι χώρες να μην παρεμβαίνουν και να εμποδίζουν τις εκροές ή τις εισροές χρυσού και συναλλάγματος και να μην μεταβάλλουν τα ποσοστά μεταλλικής κάλυψης του νομίσματος τους. Αν και οι κανόνες δε γίνονται πάντοτε σεβαστοί, η παραβίαση τους δεν δημιούργησε πολύ σοβαρά προβλήματα πριν τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο.

Το σύστημα του διεθνούς κανόνα χρυσού κατέρρευσε με την έναρξη του Πρώτου Παγκόσμιου Πολέμου. Οι υψηλές πολεμικές δαπάνες και η ανάγκη για άμεση κάλυψη τους, κατέστησαν την έκδοση νέου χρήματος αναπόφευκτο μέσο χρηματοδότησης. Οι απότομες νομισματικές επεκτάσεις γρήγορα κλόνισαν την εμπιστοσύνη του κοινού στα διάφορα νομίσματα, με αποτέλεσμα τη μαζική επιστροφή των τραπεζογραμματίων προς εξαργύρωση. Κατά συνέπεια, όλες οι Ευρωπαϊκές κυβερνήσεις προχώρησαν στην παύση της μετατρεψιμότητας του νομίσματος τους σε χρυσό και επέτρεψαν την έκδοση χαρτονομίσματος για τη χρηματοδότηση των πολεμικών δαπανών. Κατά τη διάρκεια του πολέμου, οι μεταβολές των συναλλαγματικών ισοτιμιών περιορίζονταν σημαντικά από την επιβολή συναλλαγματικών ελέγχων, τους κινδύνους μεταφοράς χρυσού και χρεογράφων μεταξύ των χωρών και τις προσπάθειες που κατέβαλε η Αμερική για την υποστήριξη της στερλίνιας.

Πολλοί ερευνητές και ιστορικοί οικονομολόγοι, ακολουθώντας τα γεγονότα και τη πορεία του συστήματος του χρυσού κανόνα, μπήκαν στη διαδικασία να

αναζητήσουν τους βαθύτερους λόγους, που το νομισματικό σύστημα κυκλοφορίας του χρυσού λειτούργησε τόσο καλά στην περίοδο από το 1870 μέχρι τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Παρακάτω παρατίθενται οι βασικοί από τους λόγους, οι οποίοι εξηγούν την εύρυθμη λειτουργία του νομισματικού συστήματος του χρυσού.

❖ Το ενιαίο της νομισματικής κυκλοφορίας ήταν, οπωσδήποτε, παράγοντας οικονομικής σταθερότητας. Το σύστημα είναι βασικά απελευθερωμένο από κάθε κερδοσκοπική δραστηριότητα, που προκαλεί ανωμαλίες στη διεθνή χρηματαγορά.

❖ Η διεθνής χρηματαγορά και κεφαλαιαγορά στην περίοδο αυτή ήταν, επίσης, πιο ενοποιημένη από ότι στη μεταπολεμική περίοδο. Αυτό βέβαια σε μεγάλο βαθμό, είναι απόρροια της σύνδεσης των νομισμάτων των χωρών μέσω του χρυσού. Παραπέρα, το θεσμικό πλαίσιο της κεφαλαιαγοράς με το συγκεντρωτικό του χαρακτήρα φαίνεται να εξυπηρετούσε τη ροή κεφαλαίων κατά τρόπο ικανοποιητικό. Το Λονδίνο ήταν το κύριο κέντρο χρηματικών και χρηματιστηριακών συναλλαγών.

Η στερλίνα το κύριο νόμισμα των χρόνων αυτών, δεν είχε πρόβλημα αστάθειας, αφού το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών της Βρετανίας βρισκόταν σε πολύ καλή κατάσταση για να αντισταθμίσει εύκολα τα τυχόν αρνητικά υπόλοιπα στο ισοζύγιο διακίνησης κεφαλαίων.

❖ Τόσο στην κεφαλαιαγορά όσο και στην αγορά προϊόντων, ο μηχανισμός της προσφοράς-ζήτησης φαίνεται ότι ήταν ο κύριος καθοριστικός παράγοντας στη διαμόρφωση των τιμών. Έτσι, η ροή κεφαλαίων δείχνει αξιοσημείωτη ανταπόκριση στις μεταβολές του επιτοκίου, ενώ οι τιμές αγαθών, υπηρεσιών και παραγωγικών συντελεστών δείχνουν ευκαμψία σε σημείο που να δικαιολογείται η αισιοδοξία των κλασικών οικονομολόγων για τον αυτόματο μηχανισμό επίτευξης ισορροπίας, με πλήρη απασχόληση σε μια οικονομία.

❖ Τέλος, θα πρέπει να προστεθεί ότι, μετά τον τερματισμό των Ναπολεόντειων πολέμων το 1815, η Ευρώπη είχε μία σχετική μεγάλη περίοδο ειρήνης. Μέχρι το 1914 δεν έχουμε συρράξεις σε έκταση που να προκαλέσουν παγκόσμιο πανικό και να οδηγήσουν σε διεθνή «χρυσοφιλία», ώστε να διασαλευτεί η ισορροπία στη διεθνή αγορά (Πουρναράκης, 2004).

1.1.3 Η περίοδος του Μεσοπολέμου

Στη περίοδο αμέσως μετά από τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο η μη μετατρεψιμότητα των νομισμάτων σε χρυσό συνεχίστηκε. Όλες οι χώρες σχεδόν, αναζήτησαν να ξαναβάλουν τη νομισματική τους μονάδα στη σωστή σχέση με τα άλλα νομίσματα. Η ευρωπαϊκή οικονομία είχε καταστραφεί από τον πόλεμο, ενώ η οικονομία των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής αναπτύχθηκε ως απάντηση στις απαιτήσεις του πολέμου. Πολλές χώρες, όπως η Γαλλία και η Ιταλία κατέφυγαν σε διασταλτική πολιτική για την καταπολέμηση της ανεργίας με συνέπεια την άνοδο του γενικού επιπέδου τιμών. Η Βρετανία δεν είχε σοβαρά προβλήματα, αλλά όπως και στην περίπτωση των δύο παραπάνω χωρών το νόμισμα της ήταν υπερτιμημένο σε σχέση με αυτό των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής. Η οικονομική ηγεσία μετατοπίστηκε λοιπόν, από την Αγγλία και το Λονδίνο προς τις Ηνωμένες Πολιτείες και τη Νέα Υόρκη. Οι Ηνωμένες Πολιτείες έγιναν το έθνος πιστωτής του κόσμου ενώ η Αγγλία, για πρώτη φορά από την αρχή της βιομηχανικής επανάστασης, έγινε ένα έθνος οφειλέτη. Η Γερμανία σαρώθηκε κυριολεκτικά από το πληθωριστικό κύμα. Το 1922 το επίπεδο των τιμών ήταν ένα τρισεκατομμύριο φορές υψηλότερο από το προπολεμικό. Η συνθήκη των Βερσαλλιών για την αποκατάσταση των ζημιών του πολέμου προδιέγραφε για τη γερμανική οικονομία ένα ζοφερό μέλλον, ενώ η διεθνής νομισματική κατάσταση συνέχιζε να χειροτερεύει. Για την αποπληρωμή των χρεών της Γερμανίας, θα χρειαζόταν συνεχή πλεονάσματα στο γερμανικό ισοζύγιο πληρωμών, σε συνδυασμό με ελλείμματα στις χώρες που έπαιρναν τις αποζημιώσεις. Για τη σταθεροποίηση της γερμανικής οικονομίας έπρεπε να εισαχθούν οικονομικές μεταρρυθμίσεις. Ο μόνος τρόπος για να επιτευχθεί αυτό ήταν το πλαίσιο του σχεδίου Dawes, δηλαδή τα γερμανικά ομόλογα να πουληθούν στους αμερικανικούς ιδιώτες και επενδυτές. Αυτό θα επέτρεπε στη γερμανική οικονομία να ανακάμψει και να πληρώσει τις αποζημιώσεις των συμμαχικών δυνάμεων (Αλογοσκούφης, 2012, σελ.5-6).

Οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής ήταν η πρώτη χώρα που επανήλθε στον κανόνα χρυσού μεταπολεμικά. Στη συνέχεια και άλλες χώρες αναζήτησαν τη νομισματική σταθερότητα στο χρυσό κανόνα. Εν τω μεταξύ, είχε γίνει κοινή συνείδηση ότι ο χρυσός κανόνας δε μπορούσε να επανέλθει στην αρχική του μορφή. Ο κύριος λόγος ήταν η ανεπάρκεια των αποθεμάτων χρυσού. Πολλές χώρες και

ιδιαίτερα οι αναπτυσσόμενες αποφάσισαν να υιοθετήσουν τον κανόνα ανταλλαγής χρυσού. Αντί χρυσού οι χώρες αυτές διατηρούσαν ως συναλλαγματικά αποθέματα άλλα νομίσματα, μετατρέψιμα σε χρυσό. Η Βρετανία αποφάσισε να ξαναγυρίσει στο σύστημα του χρυσού κανόνα, με σχετική καθυστέρηση. Πράγματι το 1925 κατέληξε να αποκαταστήσει την προπολεμική ισοτιμία στερλίνας και χρυσού. Όμως, η Βρετανία δεν είχε λάβει σοβαρά, υπόψη της την ανταγωνιστικότητα της αμερικανικής οικονομίας, η οποία είχε ήδη αναδειχθεί σε πιστώτρια χώρα. Η οικονομία των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής ευημερούσε καθ' όλη τη δεκαετία του 1920.

Κατά το τέλος του πολέμου, η βιομηχανία των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής ήταν πολύ παραγωγική και πλούσια, κατέχοντας μεγάλο κεφάλαιο για τη χρηματοδότηση της ανάπτυξης. Οι καταναλωτές στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής είχαν εργαστεί και αποθηκεύσει κατά τη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου και με αυτόν τον τρόπο είχαν δημιουργήσει ζήτηση για τα προϊόντα του βιομηχανικού κλάδου. Το επίπεδο τιμών στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής ήταν πολύ χαμηλότερο από ότι την Βρετανία, ώστε η επαναφορά της προπολεμικής ισοτιμίας από τη Βρετανία ήταν φυσικό να αδυνατίσει το ισοζύγιο πληρωμών της χώρας. Πράγματι, τα πλεονάσματα του λογαριασμού των τρεχουσών συναλλαγών δεν αρκούσαν για να καλύψουν το έλλειμμα του λογαριασμού κεφαλαίου. Σαν συνέπεια το επιτόκιο αυξήθηκε στη Βρετανία σε σχέση με αυτό των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής. Η αύξηση στο επιτόκιο όμως, είχε πτωτικές επιδράσεις στην επένδυση κεφαλαιουχικών αγαθών, ενώ η ανεργία αυξήθηκε. Η αγοραστική δύναμη των καταναλωτών άρχισε να μειώνεται και οι μισθοί των εργαζομένων άρχισαν να γυρνάνε σε παλαιότερα επίπεδα. Η σειρά των γεγονότων αυτών συμπίπτει με το πρόβλημα της ανεπάρκειας ρευστότητας που είχε στο μεταξύ ανακύψει στη διεθνή αγορά, γιατί η παραγωγή του χρυσού έπαψε να συνεχίζεται με τον ίδιο ρυθμό (Αλογοσκούφης, 2012, σελ.5-6).

Οι εξελίξεις αυτές μαζί με τη μεγάλη δυσπραγία που ακολούθησε, οδήγησαν στη κατάργηση του συστήματος του χρυσού κανόνα το 1931. Πράγματι, μετά τη Βρετανία και οι άλλες χώρες κατήργησαν τη μετατρεψιμότητα των νομισμάτων τους σε χρυσό. Στις αρχές του 1932, τουλάχιστον 35 χώρες είχαν εγκαταλείψει τον κανόνα του χρυσού συναλλάγματος, σηματοδοτώντας μία νέα περίοδο κυμαινόμενων ισοτιμιών. Η Μεγάλη Βρετανία, οι χώρες της Κοινοπολιτείας, η Ιαπωνία, οι Σκανδιναβικές χώρες και οι χώρες της Λατινικής Αμερικής υιοθέτησαν το νέο

νομισματικό σύστημα. Ένας μεγάλος αριθμός εμπορικών εταιρών της Βρετανίας αποφάσισαν να διατηρήσουν σταθερή τη συναλλαγματική ισοτιμία του νομίσματος τους ως προς τη στερλίνα, και να παρακολουθούν τις διακυμάνσεις της ισοτιμίας ως προς τα άλλα νομίσματα που παρέμειναν συνδεδεμένα με το χρυσό. Η ομάδα των χωρών αυτών περιελάμβανε τις Βρετανικές αποικίες, τις Σκανδιναβικές χώρες, την Πορτογαλία, την Αίγυπτο, τη Λάτβια και την Εσθονία. Έτσι διαμορφώθηκε η «ζώνη επιρροής της στερλίνας». Το Μάρτιο του 1933, και για μία περίοδο περίπου δύο χρόνων οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής άρχισαν να υποτιμούν το δολάριο έναντι του χρυσού. Μία άλλη ομάδα χωρών όπως, η Κούβα, η Γουατεμάλα, ο Παναμάς, οι Φιλιππίνες και πολλές χώρες της Νοτίου Αμερικής ακολούθησαν τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής στην εγκατάλειψη του χρυσού κανόνα, προσδένοντας τα νομίσματα τους με το δολάριο. Έτσι, δημιουργήθηκε η «ζώνη επιρροής του δολαρίου». Ταυτοχρόνως, η Γερμανία επέβαλλε αυστηρούς συναλλαγματικούς περιορισμούς.

Μόνο οι χώρες του συνασπισμού του χρυσού, δηλαδή το Βέλγιο, η Γαλλία, η Ολλανδία, η Ιταλία, η Ελβετία και η Πολωνία συνέχισαν να διατηρούν τα νομίσματα συνδεδεμένα με το χρυσό. Ο συνασπισμός χρυσού διατηρήθηκε μέχρι το 1936, όταν υποτιμήθηκε το γαλλικό φράγκο. Μετά τη διάλυση του μόνο το δολάριο παρέμεινε σε σταθερή σχέση με το χρυσό.

Το σύστημα χρυσού-συναλλάγματος δεν κατάφερα να υπερισχύσει την περίοδο του μεσοπολέμου λόγω του ότι υπέφερε σημαντικά μειονεκτήματα σε σχέση με το προπολεμικό κανόνα χρυσού. Αυτά ήταν (Αλογοσκούφης, 2013, σελ.7):

- ❖ Η απουσία μιας αδιαφιλονίκητης ηγέτιδας δύναμης στο νομισματικό πεδίο, ρόλο που προπολεμικά έπαιζε η τράπεζα της Αγγλίας.
- ❖ Η συνακόλουθη χρήση δύο νομισμάτων, του δολαρίου και της στερλίνας, ως διεθνών αποθεματικών μέσων, κάτι που περιέπλεκε τις διεθνείς συναλλαγές.
- ❖ Η υποταγή της νομισματικής πολιτικής σε εθνικούς στόχους, όπως η προσέλκυση και διατήρηση υψηλών συναλλαγματικών διαθεσίμων και χρυσού και η συνακόλουθη αθέτηση των κανόνων λειτουργίας του συστήματος. Αυτό σε κάποιο βαθμό οφειλόταν και στο ότι η είσοδος ορισμένων νομισμάτων στο σύστημα έγινε σε ισοτιμίες που είτε υπερτιμούσαν, είτε υποτιμούσαν το νόμισμα σε πραγματικούς όρους.

❖ Η έλλειψη συντονισμού στην άσκηση νομισματικής πολιτικής μεταξύ των κεντρικών τραπεζών των οικονομικά ισχυρότερων χωρών του συστήματος και η ανυπαρξία ενός αξιόπιστου διεθνούς θεσμικού πλαισίου που να εξασφαλίζει αυτό το συντονισμό.

1.1.4 Το σύστημα Bretton Woods

Λίγο πριν το τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, τον Ιούλιο του 1944, εκπρόσωποι πολλών δυτικών χωρών συγκεντρώθηκαν κοντά στην πόλη Bretton Woods του New Hampshire για να σχεδιάσουν τον τρόπο που θα έπρεπε να λειτουργήσει η παγκόσμια οικονομία μετά την ολοκλήρωση του πολέμου. Ο στόχος ήταν να διασφαλιστεί ένα σταθερό επιχειρηματικό και εμπορικό περιβάλλον και να αποφευχθεί η εμφάνιση μιας νέας μεγάλης κρίσης σαν αυτή του 1929, η οποία βύθισε ολόκληρο σχεδόν τον ανεπτυγμένο κόσμο σε μια ύφεση για πάνω από μια δεκαετία και χρειάστηκε ένας παγκόσμιος πόλεμος για να ξαναλειτουργήσει η παγκόσμια οικονομία. Αυτοί ήταν δύο στόχοι που φαινομενικά ήταν δύσκολο να συμβιβαστούν. Για να διασφαλιστεί ένα σταθερό εμπορικό περιβάλλον είναι απαραίτητη η ύπαρξη ενός συστήματος σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών. Οι μεγάλες συναλλαγματικές διακυμάνσεις αποτελούσαν ανέκαθεν πρόβλημα στην ανάπτυξη του παγκόσμιου εμπορίου. Η αβεβαιότητα που δημιουργούσαν αποτελούσαν ανέκαθεν ανασταλτικό παράγοντα.

Επιπρόσθετα κυβερνήσεις ελλειμματικών χωρών χρησιμοποιούσαν την απουσία σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών σαν εργαλείο, υποτιμώντας τα νομίσματά τους για να αυξήσουν την ανταγωνιστικότητα των προϊόντων τους και να δυναμώσουν την οικονομία τους. Το αβέβαιο αυτό περιβάλλον επιδρούσε ανασταλτικά και στις επενδύσεις. Εύλογα ένας επιχειρηματίας δίσταζε να επενδύσει σε μια μεγάλη παραγωγική μονάδα σε μια χώρα γνωρίζοντας ότι μια απλή υποτίμηση του νομίσματος μιας χώρας που είναι εγκατεστημένη μια ανταγωνιστική επιχείρηση μπορεί να ακυρώσει τις όποιες εξαγωγικές προοπτικές της επιχείρησής του. Από την άλλη πλευρά, ένα σύστημα σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών, όπως ο κανόνας του χρυσού που υπήρχε και πριν τον πόλεμο με τις δυσκαμψίες του οδήγησε στην κρίση του 1929. Το πρόβλημα με τις σταθερές συναλλαγματικές ισοτιμίες είναι ότι, χωρίς το όπλο της υποτίμησης, οι ελλειμματικές χώρες δεν θα μπορούσαν να σταθούν

για πολύ. Κάποια στιγμή τα ελλείμματα θα συσσωρευόταν και θα «έπνιγαν» την ελλειμματική χώρα. Αργά ή γρήγορα θα έχαναν τη δυνατότητά τους να καταναλώνουν και θα παρέσυραν μαζί τους και τις πλεονασματικές χώρες. Στην περίπτωση της κρίσης του 1929, η πρώτη αντίδραση των πληττόμενων χωρών ήταν να περιχαρακώσουν τις οικονομίες τους αυξάνοντας τους δασμούς στα εισαγόμενα προϊόντα καταφέροντας ένα τελειωτικό χτύπημα στο διεθνές εμπόριο και τις όποιες ελπίδες της παγκόσμιας οικονομίας για ανάκαμψη (Αλογοσκούφης, 2012, σελ.7-):

Πως θα μπορούσε λοιπόν, να αποφευχθεί η επανάληψη μιας κρίσης αναλόγου μεγέθους; Η λύση που προέκριναν οι δύο κύριοι συνομιλητές, οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και το Ηνωμένο Βασίλειο ήταν ένας μηχανισμός μεταφοράς πλεονασμάτων. Ήταν κοινή τους συνειδητοποίηση ότι, για να υπάρχουν πλεονασματικές χώρες θα πρέπει να υπάρχουν και ελλειμματικές. Συνειδητοποιούσαν ότι, η μεγάλη συσσώρευση πλεονασμάτων από τη μια και ελλειμμάτων από την άλλη μπορούσε να δράσει αποσταθεροποιητικά στην παγκόσμια οικονομία και να προκαλέσει μεγάλες κρίσεις, όπως αυτή του 1929. Θα έπρεπε λοιπόν τμήμα των πλεονασμάτων αυτών να ανακυκλώνονται στην παγκόσμια οικονομία. Ο τρόπος με τον οποίο θα γινόταν αυτή η ανακύκλωση, αποτέλεσε το αντικείμενο αντιπαράθεσης ανάμεσα στον John Maynard Keynes και τον Harry Dexter White, τους εκπροσώπους του Ηνωμένου Βασιλείου και των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής αντίστοιχα.

Ο Keynes πρότεινε τη δημιουργία μιας διεθνούς νομισματικής ένωσης για ολόκληρο το δυτικό κόσμο με κοινό νόμισμα, το οποίο είχε ονόμασε bancor. Η ένωση θα προσέφερε σε κάθε μέλος της δυνατότητα δανεισμού από τη διεθνή κεντρική τράπεζα με μηδενικό επιτόκιο για το 50 τοις εκατό (50%) του ελλείμματός της και με σταθερό επιτόκιο για το υπόλοιπο.

Θα μπορούσαν έτσι, οι ελλειμματικές χώρες να τονώσουν την εσωτερική τους ζήτηση αποφεύγοντας την ύφεση, χωρίς να καταφεύγουν σε υποτίμηση του νομίσματός τους, πράγμα που θα δημιουργούσε ρωγμές στο διεθνές σύστημα σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών. Ταυτόχρονα οι χώρες με υπερβολικά πλεονάσματα θα πλήρωναν πρόστιμα, από τα οποία θα χρηματοδοτούνταν τα δάνεια στις ελλειμματικές χώρες. Θα τιμωρούνταν έτσι και οι πολύ ελλειμματικές χώρες, μέσω του σταθερού επιτοκίου, και οι πλεονασματικές, μέσω των προστίμων. Ο Keynes πολύ σωστά έβλεπε τα μεγάλα πλεονάσματα σαν την άλλη πλευρά των

μεγάλων ελλειμμάτων. Τα πρώτα στηρίζονται στα δεύτερα και το αντίστροφο. Τα πρόστιμα που θα επιβάλλονταν στις πλεονασματικές χώρες θα λειτουργούσαν ως μηχανισμός ανακύκλωσης πλεονασμάτων. Η θέση του Keynes ήταν μια δημοκρατική λύση που θα έδινε τη δυνατότητα στις ελλειμματικές χώρες να αναπτυχθούν χωρίς να έχουν μεγάλες εξαρτήσεις από τις πλεονασματικές για κεφάλαια, μιας και η ανακύκλωση των πλεονασμάτων θα γινόταν αυτόματα. Το πρόβλημα ήταν ότι οι πλεονασματικές χώρες ήταν η εξής μία, οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, η μοναδική χώρα από αυτές που συμμετείχαν στον πόλεμο, η οποία δεν είδε εχθροπραξίες να διεξάγονται στο έδαφός της και να καταστρέφουν τις παραγωγικές υποδομές της, όπως συνέβη στην Ευρώπη και στην Ιαπωνία (Oikonomica, 2012, Μέρος Α').

Από την αντίθετη πλευρά, ο Harry Dexter White δεν ήθελε ούτε να ακούσει για αυτό το σχέδιο. Οι Αμερικάνοι δεν είχαν καμιά διάθεση να εκχωρήσουν την οικονομική τους υπεροπλία σε μια διεθνή νομισματική ένωση, η οποία θα διαχειριζόταν τα δικά του πλεονάσματα. Η αλήθεια είναι ότι και ο Keynes δεν διαμόρφωσε την πρότασή του από αλτρουισμό. Εκπροσωπούσε τη Μεγάλη Βρετανία, τη μεγαλύτερη αυτοκρατορία που είχε γνωρίσει ο πλανήτης, η οποία μέχρι και πριν από λίγα χρόνια εκτεινόταν από τον Καναδά ως την Αυστραλία. Βρισκόταν σε παρακμή και έβλεπε μια νέα παγκόσμια δύναμη να αναδύεται και φυσιολογικά ήθελε να της «κόψει τη φτερά» παίρνοντας από αυτήν τη διαχείριση των ίδιων της των πλεονασμάτων και δίνοντάς την σε έναν διεθνή οργανισμό. Η λύση που πρότεινε ο White, η οποία τελικά εφαρμόστηκε προέβλεπε ένα σύστημα σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών όλων των νομισμάτων με το δολάριο, το οποίο θα μετατρεπόταν σε παγκόσμιο αποθεματικό νόμισμα. Οι υπόλοιπες χώρες δεσμευόταν να διατηρούν μια σταθερή ισοτιμία του νομίσματός τους με το δολάριο, αυξάνοντας ή μειώνοντας την ποσότητα των δολαρίων που κρατούσαν για αποθεματικό. Το δολάριο θα ήταν το μοναδικό νόμισμα το οποίο θα διατηρούσε τη μετατρεψιμότητά του σε χρυσό με ισοτιμία μια ουγκιά χρυσού για 35 δολάρια. Ταυτόχρονα δημιουργήθηκαν δύο διεθνείς οργανισμοί οι οποίοι θα βοηθούσαν στη διατήρηση των ισορροπιών στο παγκόσμιο αυτό σύστημα σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών (Oikonomica, 2012, Μέρος Β').

Ο πρώτος ήταν το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) και η Διεθνής Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης, η οποία είναι σήμερα γνωστή ως Παγκόσμια

Τράπεζα. Το ΔΝΤ αποτελούσε μια παραχώρηση των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής προς την κατεύθυνση του σχεδίου του Keynes. Σκοπός του ήταν να χορηγεί βραχυπρόθεσμα δάνεια σε χώρες που αντιμετώπιζαν υψηλά εμπορικά ελλείμματα και συνεπώς δυσκολίες στη διατήρηση σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών με το δολάριο.

Η Παγκόσμια Τράπεζα θα δρούσε σαν διεθνής επενδυτικός οργανισμός χορηγώντας δάνεια σε χώρες που είχαν καταστραφεί από τον πόλεμο. Όσο για την ανακύκλωση των πλεονασμάτων, δεν θεσπίστηκε κάποιος συγκεκριμένος μηχανισμός που να την εξασφαλίζει. Οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, η μοναδική πλεονασματική χώρα του κόσμου εκείνη την εποχή, αναλάμβανε να ανακυκλώσει τα πλεονάσματά της, όπως η ίδια έκρινε σωστότερα. Μια τέτοια περίπτωση ήταν αρχικά το σχέδιο Marshal, το οποίο διοχέτευσε στην Ευρώπη συνολικά 13 δισεκατομμύρια δολάρια από το 1948 και για τα τέσσερα χρόνια που διήρκεσε. Το ρόλο της μεταφοράς πλεονασμάτων αργότερα έπαιξαν και οι πόλεμοι της Κορέας και του Βιετνάμ, οι οποίοι διοχέτευσαν αμερικάνικα κεφάλαια στο εξωτερικό δημιουργώντας ζήτηση για τα Ιαπωνικά βιομηχανικά προϊόντα που χρησιμοποίησε ο Αμερικάνικος στρατός κατά τη διάρκεια των δύο αυτών πολέμων. Για πάνω από δύο δεκαετίες αυτός ήταν ο τρόπος που λειτούργησε ο παγκόσμιος καπιταλισμός. Οι Ηνωμένες Πολιτείες δημιουργούσαν μεγάλα εμπορικά πλεονάσματα, τα οποία και διοχέτευαν στο εξωτερικό, είτε μέσω προγραμμάτων άμεσης βοήθειας είτε μέσω πραγματοποίησης επενδύσεων σε ξένες χώρες. Ο δυτικός κόσμος γνώρισε δύο δεκαετίες σταθερότητας και ανάπτυξης, στην οποία πολλοί αναφέρονται ως τη χρυσή εποχή του καπιταλισμού (Oikonomica, 2012, Μέρος Β').

Αυτή η περίοδος διήρκεσε μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1960. Εκείνη την περίοδο οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής σταμάτησαν να έχουν εμπορικά πλεονάσματα, λόγω του σκληρού ανταγωνισμού που αντιμετώπισαν οι Αμερικάνικες εταιρείες από την Ευρώπη και την Ιαπωνία. Ταυτόχρονα οι πόλεμοι της Κορέας και του Βιετνάμ μαζί με διάφορα κοινωνικά προγράμματα στο εσωτερικό των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής κατέστησαν τον προϋπολογισμό του ομοσπονδιακού τους κράτους ελλειμματικό. Ο τρόπος χρηματοδότησης αυτών των ελλειμμάτων ήταν απλός για τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής. Απλώς, εκτύπωναν περισσότερα δολάρια. Αυτή η πρακτική σε κανονικές συνθήκες οδηγεί στην υποτίμηση του νομίσματος. Οι

υπόλοιπες χώρες όμως, ήταν υποχρεωμένες σύμφωνα με τη συμφωνία του Bretton Woods να διατηρούν σταθερή συναλλαγματική ισοτιμία με το δολάριο. Το δολάριο λοιπόν, δεν υποτιμήθηκε.

Το γεγονός όμως, ότι υπήρχαν ολοένα και περισσότερα δολάρια σε κυκλοφορία, τα οποία οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής διοχέτευαν στο εξωτερικό για να χρηματοδοτήσουν το διπλό έλλειμμά τους δημιουργούσε ανησυχίες στους ξένους ηγέτες και τραπεζίτες. Πολύ σωστά άρχισαν να πιστεύουν ότι οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής δεν θα μπορούσαν να εγγυηθούν τη μετατρεψιμότητα του νομίσματός τους σε χρυσό. Ενώ, με την έναρξη της λειτουργίας του συστήματος οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής είχαν τη δυνατότητα να εξαργυρώσουν πάνω από 40 τοις εκατό (40%) των σε κυκλοφορία δολαρίων με χρυσό, στο τέλος της δεκαετίας του '60 είχαν πέσει στο 22 τοις εκατό (22%). Οι νέες ανερχόμενες πλεονασματικές πλέον χώρες, η Ευρώπη και η Ιαπωνία κυρίως, βρέθηκαν να έχουν συσσωρεύσει μεγάλες ποσότητες δολαρίων στην προσπάθειά τους να διατηρήσουν σταθερή συναλλαγματική ισοτιμία με το δολάριο. Στις αρχές του 1971 πολλές χώρες άρχισαν δειλά να ανταλλάσσουν μεγάλες ποσότητες δολαρίων με χρυσό. Το καλοκαίρι της ίδιας χρονιάς η Γαλλία προχώρησε σε μια προκλητική κίνηση. Ο πρωθυπουργός Ποπιντού φόρτωσε ένα πολεμικό πλοίο με δολάρια με διαταγές να σαλπάρει για Αμερική και να γυρίσει πίσω με χρυσάφι. Ο πρόεδρος Νίξον έγινε έξαλλος. Στις 15 Αυγούστου ο πρόεδρος Νίξον μονομερώς ανέστειλε τη μετατρεψιμότητα του δολαρίου σε χρυσό. Το σύστημα σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών του Bretton Woods δεν υπήρχε πλέον. Το δολάριο είχε πλέον γίνει ένα απλό κομμάτι χαρτί. Αυτή η κίνηση έμεινε αργότερα γνωστή ως Nixon shock. Για οποιοδήποτε άλλο νόμισμα, που αντιπροσωπεύει μια ελλειμματική οικονομία με ένα υψηλό δημόσιο έλλειμμα, αυτό θα σήμαινε υποτίμηση. Το δολάριο όμως, αποτελούσε από εκείνη την εποχή ξεχωριστή περίπτωση. Είχε ήδη καθιερωθεί σαν παγκόσμιο αποθεματικό νόμισμα. Όλες οι χώρες είχαν σα στόχο τη διατήρηση σταθερής συναλλαγματικής ισοτιμίας με το δολάριο και το μέσο με το οποίο το πετύχαιναν ήταν να αυξάνουν ή να μειώνουν τα αποθεματικά που κρατούσαν σε δολάρια. Τα τελευταία χρόνια πριν το καλοκαίρι του 1971, που η αμερικανική οικονομία παρουσίαζε ελλείμματα, οι υπόλοιπες ισχυρές δυτικές χώρες είχαν αποφύγει την ανατίμηση των νομισμάτων τους αγοράζοντας όλο και μεγαλύτερες ποσότητες δολαρίων. Βρέθηκαν λοιπόν, εκείνη τη μέρα του Αυγούστου με τεράστιες

ποσότητες δολαρίων στην κατοχή τους, η αξία των οποίων θα μειωνόταν δραματικά σε περίπτωση υποτίμησης του νομίσματος. Οι Ηνωμένες πολιτείες είχαν κάνει μια πολύ έξυπνη κίνηση. Είχαν πλημμυρίσει τον κόσμο με δολάρια, την εποχή που η παγκόσμια κυριαρχία τους βασιζόταν στην πλεονασματική οικονομία τους και όταν αυτή η πλεονασματική οικονομία υποσκελίστηκε από τους ανταγωνιστές της χρησιμοποίησαν τα τεράστια αποθέματα δολαρίων που κατείχαν ξένες χώρες προς όφελος τους. Υπάρχει ένα αμερικανικό ρητό που λέει: «Αν χρωστάς 100.000 δολάρια στην τράπεζα, ανήκεις στην τράπεζα. Αν χρωστάς 100.000.000 δολάρια, η τράπεζα σου ανήκει» Αυτό ακριβώς, εκμεταλλεύτηκαν οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και εξακολουθούν να εκμεταλλεύονται μέχρι και σήμερα.

Το χρέος της οικονομίας τους, δημόσιο και ιδιωτικό, είναι τεράστιο. Κανένας όμως, δεν τολμά να ψιθυρίσει έστω και μια υπόνοια ότι αυτό το χρέος δεν μπορεί να εξυπηρετηθεί. Αν ποτέ η ομοσπονδιακή κυβέρνηση κήρυττε στάση πληρωμών, οι απώλειες ανά την υφήλιο θα ήταν καταστροφικές. Το δολάριο και τα ομόλογα του αμερικανικού δημοσίου, τα λεγόμενα T-bills, είναι το ασφαλές καταφύγιο των πιο συντηρητικών, αλλά και πιο ριψοκίνδυνων επενδυτών. Οι κυβερνήσεις των ισχυρότερων κρατών του κόσμου έχουν συμφέρον να συμβάλουν στη διατήρηση της αξίας του δολαρίου. Αν το δολάριο καταρρεύσει, θα κατακρημνιστούν και τα αποθεματικά τους. Αυτός λοιπόν είναι και ο λόγος που μέχρι και σήμερα οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής είναι το μοναδικό κράτος που μπορεί να αυξάνει την ποσότητα του χρήματος με πολύ μικρές συνέπειες στην αξία του (Οικονομικά, 2012, Μέρος Γ').

Πίνακας 1

Σύνθεση των διεθνών μέσων πληρωμής για το σύνολο των χωρών του κόσμου το 1949 (σε δισεκατομμύρια δολάρια)

Χρυσός	33,5
Αποθέματα ΔΝΤ	1,7
Δολάριο	3,2
Στερλίνα	6,9
Ευρωδολάριο	0,3
Σύνολο	45,6

Πηγή: Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (International Monetary Fund), International Financial Statistics

Ο παραπάνω πίνακας δείχνει την εικόνα της ρευστότητας που παρουσίαζε η διεθνής οικονομία το 1949. Ο πίνακας δείχνει ότι, ο χρυσός αποτελούσε τα $\frac{3}{4}$ του συνόλου των νομισματικών αποθεμάτων το 1949. Η στερλίνα εξάλλου, ήταν το κύριο αποθεματικό νόμισμα το έτος αυτό. Το δολάριο όμως, έριξε από το θρόνο της την αγγλική στερλίνα και έγινε το νόμισμα «κλειδί». Από τότε η χρήση του δολαρίου, σε μεγάλη έκταση ήταν προϋπόθεση για την εξασφάλιση της ρευστότητας στη διεθνή αγορά. Συμπερασματικά, το αποτέλεσμα της Συμφωνίας του Bretton Woods ήταν ένα διεθνές νομισματικό σύστημα «κανόνα συναλλάγματος χρυσού» αντί για τον κανόνα χρυσού. Ένα σύστημα δηλαδή, με βάση το χρυσό και με εξάρτηση σε μεγάλο βαθμό από το νόμισμα-κλειδί, που ήταν το δολάριο.

1.1.5 Το σύστημα των κυμαινόμενων ισοτιμιών

Στα τέλη της δεκαετίας του 1960 το σύστημα Bretton Woods άρχισε να παρουσιάζει προβλήματα. Άρχισαν να παρουσιάζονται αντιθέσεις μεταξύ εσωτερικής και εξωτερικής ισορροπίας της οικονομίας. Οι χώρες εκτός των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής είχαν ελάχιστα περιθώρια άσκησης νομισματικής πολιτικής για να μπορέσουν να διατηρήσουν την ισορροπία της οικονομίας τους. Επιπλέον σε εκείνη την περίοδο άρχισαν να εμφανίζονται διεθνείς νομισματικές κρίσεις που αυξάνονταν ολοένα και περισσότερο. Άρχισε λοιπόν να δημιουργείται η ανάγκη για την δημιουργία ενός καινούριου, πιο ελεύθερου συστήματος που θα ήταν πιο ευέλικτο και θα έφερνε πολλά οφέλη στην παγκόσμια οικονομία. Το 1973, οι κυβερνήσεις των βιομηχανικών χωρών υιοθέτησαν το σύστημα των κυμαινόμενων ισοτιμιών, όχι από συμμόρφωση στις θεωρίες των οικονομολόγων, αλλά από ανάγκη ως ένα προσωρινό μέτρο που τελικά παρέμεινε καθώς ήταν δύσκολη η επαναφορά του συστήματος των σταθερών ισοτιμιών. Τα βασικά επιχειρήματα υπέρ των κυμαινόμενων ισοτιμιών είναι:

❖ Η αυτονομία της νομισματικής πολιτικής, η οποία σημαίνει πρώτον, ότι εφόσον οι κεντρικές τράπεζες δεν θα παρεμβαίνουν, οι κυβερνήσεις θα μπορούν να χρησιμοποιήσουν την νομισματική πολιτική για την εσωτερική και εξωτερική ισορροπία της οικονομίας και δεύτερον, η χώρα δεν θα χρειάζεται να εισάγει ξένο πληθωρισμό.

- ❖ Η συμμετρία. Δηλαδή οι ασυμμετρίες του Bretton Woods δεν θα ισχύουν και άλλες χώρες πέρα από τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής θα μπορούν να επηρεάζουν την ισοτιμία τους.
- ❖ Οι αυτόματοι σταθεροποιητές. Η αγορά συναλλάγματος από μόνη της θα αναπροσαρμόζεται στις μεταβολές ζήτησης και θα διατηρεί την εσωτερική και εξωτερική ισορροπία της οικονομίας.

Δύο ήταν οι κύριες ασυμμετρίες του Bretton Woods, οι οποίες οδήγησαν στο σύστημα των κυμαινόμενων ισοτιμιών. Πρώτον, η διεθνής προσφορά χρήματος καθοριζόταν κατά κύριο λόγο από τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής εφόσον όλα τα νομίσματα ήταν συνδεδεμένα με το δολάριο και τα διεθνή διαθέσιμα συσσωρεύονταν σε δολάρια. Οι υπόλοιπες χώρες δεν έπαιζαν σημαντικό ρόλο στην προσφορά χρήματος των οικονομιών τους. Δεύτερον, ενώ οι άλλες χώρες μπορούσαν να υποτιμήσουν το νόμισμα τους σε περιόδους «θεμελιώδους ανισορροπίας», οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής δεν είχαν αυτή την δυνατότητα να υποτιμούν το νόμισμά τους έναντι των άλλων νομισμάτων. Το σύστημα των κυμαινόμενων ισοτιμιών λειτουργεί ως σταθεροποιητής για την οικονομία. Αυτό επιτυγχάνεται με το να διευκολύνουν την γρήγορη και σχετικά εύκολη προσαρμογή σε συγκεκριμένες μορφές οικονομικών μεταβολών. Έστω ότι, μειώνεται η ζήτηση για τις εξαγωγές μίας χώρας (Αλογοσκούφης, 2012, σελ.10).

Τότε, θα μειωθεί το προϊόν και μετά θα μειωθεί η ζήτηση χρήματος για συναλλαγές που με τη σειρά της θα φέρει μείωση του επιτοκίου για να διατηρηθεί η ισορροπία στην αγορά χρήματος. Αυτή η πτώση του επιτοκίου θα φέρει και υποτίμηση του νομίσματος και άρα αύξηση της συναλλαγματικής ισοτιμίας. Αυτή η μεταβολή των κυμαινόμενων ισοτιμιών σταθεροποιεί την οικονομία περιορίζοντας συγκριτικά τις μεταβολές στην απασχόληση. Υπό το καθεστώς των σταθερών ισοτιμιών, η τράπεζα θα αγόραζε εγχώριο νόμισμα για να εμποδίσει την υποτίμηση και αυτό θα οδηγούσε σε μείωση της προσφοράς χρήματος, μεγαλύτερη μείωση του προϊόντος ή και μακρά περίοδο ανεργίας.

Στο σύστημα Bretton Woods, όλες οι ισοτιμίες συνδέονταν με το αμερικάνικο δολάριο. Αυτό σήμαινε δύο πράγματα για τις οικονομίες των άλλων χωρών. Πρώτον, εφόσον δεν υπήρχε η επιλογή της προσαρμογής των ισοτιμιών (λόγω σταθερών ισοτιμιών), οποιοσδήποτε κλονισμός της οικονομίας θα έπρεπε να αντιμετωπίζεται με

επεμβάσεις της κεντρικής τράπεζας και μάλιστα περιορισμένες. Δεύτερον, το επίπεδο τιμών της Αμερικής επηρέαζε το επίπεδο τιμών των άλλων χωρών. Όσο αφορά την πρώτη επίπτωση, δηλαδή τους κλονισμούς της ισοτιμίας, υπό την έλλειψη αυτόματης προσαρμογής όπως γίνεται στο κυμαινόμενο σύστημα, η κεντρική τράπεζα θα πρέπει να επέμβει για να επαναφέρει την οικονομία σε ισορροπία. Το να επέμβει άμεσα, δηλαδή να μεταβάλλει την ισοτιμία δεν ήταν δυνατό, εφόσον το σύστημα είναι σταθερό. Η επέμβαση λοιπόν, πρέπει να γίνεται έμμεσα, δηλαδή μέσω των αγοραπωλησιών τίτλων της κεντρικής τράπεζας. Για παράδειγμα, η αγορά τίτλων από την κεντρική τράπεζα οδηγούσε στην μείωση των επιτοκίων και άρα στην υποτίμηση του εγχώριου νομίσματος. Αυτές οι πιέσεις σταματούσαν όταν οι απώλειες διαθεσίμων οδηγούσαν την εγχώρια προσφορά στο αρχικό της επίπεδο (Αλογοσκούφης, 2012, σελ.10).

Αυτός ο έμμεσος έλεγχος της προσφοράς χρήματος όχι μόνο δεν ήταν πάντοτε επιτυχής αλλά και, προκειμένου να διατηρηθεί, είχε ως αποτέλεσμα αυστηρούς περιορισμούς στις διεθνείς πληρωμές. Με το κυμαινόμενο σύστημα, η κεντρική τράπεζα μπορεί να ελέγξει την προσφορά χρήματος με υποτιμήσεις και ανατιμήσεις του νομίσματος χωρίς αυτό να επηρεάζει τις διεθνείς πληρωμές και την οικονομική δραστηριότητα. Όσον αφορά την δεύτερη περίπτωση, δηλαδή την εισαγωγή του πληθωρισμού, οι περισσότερες χώρες παρατηρούσαν ότι, υπό το σύστημα του Bretton Woods αναγκαζόντουσαν να εισάγουν τον αμερικάνικο πληθωρισμό προκειμένου να διατηρήσουν την ισορροπία τους. Εάν, για παράδειγμα το επίπεδο των τιμών στην αμερικάνικη οικονομία ανέβαινε περισσότερο από ότι στο γερμανικό, αλλά η Γερμανία δεν είχε την δυνατότητα να προσαρμόσει τον νόμισμα της με ανατίμηση ή υποτίμηση, τότε αναγκαστικά θα έπρεπε να υιοθετήσει το ίδιο επίπεδο τιμών με την Αμερική, γιατί αν δεν το έκανε πολύ απλά θα επηρεαζόταν η πραγματική ισοτιμία μεταξύ δολαρίου και μάρκου. Υπό το κυμαινόμενο σύστημα, η ισοτιμία διορθώνει αυτόματα τις ονομαστικές μεταβολές έτσι ώστε να διατηρηθεί η πραγματική ισοτιμία.

1.1.6 Το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα

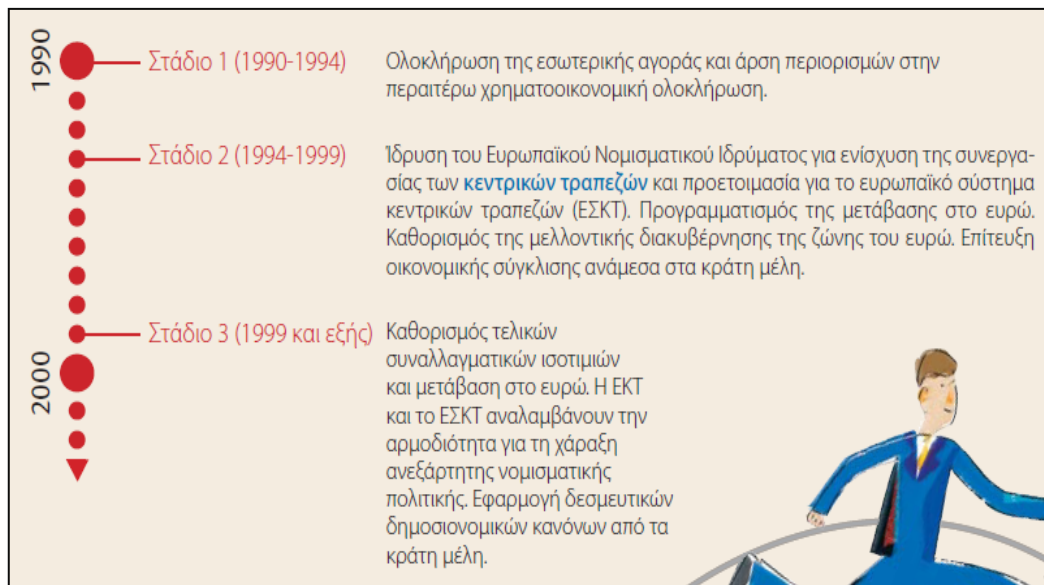
Η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΟΝΕ) είναι μια συμφωνία ανάμεσα στα συμμετέχοντα Ευρωπαϊκά έθνη να μοιράζονται ένα κοινό νόμισμα, το

ευρώ, και μια κοινή οικονομική πολιτική με προκαθορισμένους όρους δημοσιονομικής ευθύνης. Υπάρχουν αυτή τη στιγμή 27 κράτη-μέλη με διαφορετικούς βαθμούς ενσωμάτωσης στην Οικονομικής Νομισματικής Ένωσης. Δεκατρία κράτη-μέλη έχουν υιοθετήσει το ευρώ: Αυστρία, Βέλγιο, Φινλανδία, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ιρλανδία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Ολλανδία, Πορτογαλία, Σλοβενία και Ισπανία. Τρία άλλα κράτη-μέλη, το Ηνωμένο Βασίλειο, η Δανία και η Σουηδία, δεν έχουν άμεσα σχέδια υιοθέτησης του ευρώ. Έντεκα άλλα κράτη-μέλη, Κύπρος, Μάλτα, Λιθουανία, Εσθονία, Πολωνία, Τσεχία, Σλοβακία, Ουγγαρία, Ρουμανία και Βουλγαρία βρίσκονται σε διάφορα στάδια υιοθέτησης του ευρώ και αναμένεται να προσχωρήσουν στην Ευρωζώνη μέσα στα επόμενα δέκα χρόνια.

Αμέσως μετά από τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, τα περισσότερα νομίσματα του βιομηχανοποιημένου κόσμου ήταν στενά συνδεδεμένα με το δολάριο, με τον λεγόμενο «κανόνα του χρυσού» υπό το Σύστημα Bretton Woods. Η εκ των πραγμάτων υπεροχή το δολαρίου και οι αναγκαστικές υποτιμήσεις μερικών Ευρωπαϊκών νομισμάτων οδήγησαν τους Ευρωπαίους πολιτικούς να αποκαταστήσουν αυτήν την ανισορροπία μέσω μεγαλύτερης οικονομικής ενοποίησης μεταξύ των Ευρωπαϊκών εθνών. Τα σχέδια για ένα κοινό Ευρωπαϊκό νόμισμα ξεκίνησαν το 1969 με την Αναφορά Barre, την οποία εισηγήθηκε η εξαμελής τότε Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (ΕΟΚ). Ακολούθησε, αργότερα εκείνο το χρόνο, μια συνάντηση των Αρχηγών των Κρατών ή των Κυβερνήσεων στη Χάγη με σκοπό τον σχεδιασμό της δημιουργίας μιας οικονομικής και νομισματικής ένωσης. Η διαδικασία καθυστέρησε λόγω της κατάρρευσης του Συστήματος Bretton Woods το 1971, μετά από τη μονομερή απόφαση του Προέδρου Νixon να καταστήσει το δολάριο αμετάτρεπτο σε χρυσό και την πετρελαϊκή κρίση του 1972. Στο μεταξύ η Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα μεγάλωσε και συμπεριλάμβανε πλέον εννέα κράτη, πολλά από τα οποία δίσταζαν να εγκαταλείψουν το εθνικό τους νόμισμα (Eu4journalists, 2012).

Σήμερα, οι συμμετέχουσες Ευρωπαϊκές χώρες μπορούν να ενσωματωθούν σε τρία διαφορετικά οικονομικά στάδια, τα οποία αντιστοιχούν στα ιστορικά στάδια της εξέλιξης της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας.

Διάγραμμα 1: Τα τρία στάδια του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος

Πηγή: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/

1. Πρώτο στάδιο

Το 1979 καθιερώθηκε το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα (ΕΝΣ) για τη σύνδεση των Ευρωπαϊκών νομισμάτων μεταξύ τους και την αποτροπή μεγάλων διακυμάνσεων ανάμεσα στις αντίστοιχες τιμές τους. Το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα δημιούργησε τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών (ΜΣΙ), στο πλαίσιο του οποίου οι συναλλαγματικές ισοτιμίες του νομίσματος κάθε κράτους-μέλους όφειλαν να περιοριστούν σε ένα στενό περιθώριο διακυμάνσεων $\pm 2,25$ τοις εκατό ($\pm 2,25\%$) εκατέρωθεν μιας τιμής αναφοράς. Αυτή η τιμή αναφοράς ορίστηκε σε ένα συγκεντρωτικό «καλάθι» όλων των συμμετεχόντων νομισμάτων, το οποίο ονομάστηκε Ευρωπαϊκή Νομισματική Μονάδα (ECU), και σταθμίστηκε ανάλογα με το μέγεθος των οικονομιών των κρατών-μελών. Στα τέλη της δεκαετίας του 1980 η αγορά κάθε κράτους μέλους ήρθε πιο κοντά με τις γειτονικές της, διαμορφώνοντας αυτό που τελικά θα ονομαζόταν Ευρωπαϊκή Κοινή Αγορά. Το διεθνές εμπόριο στην Κοινή Αγορά δυσχεραινόταν από το ρίσκο των συναλλαγματικών ισοτιμιών, παρά τη σχετική σταθερότητα που έφερε ο Μηχανισμός Συναλλαγματικών Ισοτιμιών, και τα αυξημένα κόστη των συναλλαγών που αυτό συνεπαγόταν. Η δημιουργία ενός κοινού νομίσματος για την Κοινή Αγορά φαινόταν μια λογική λύση και έτσι η ιδέα ενός κοινού νομίσματος επανήλθε στο προσκήνιο. Το Φεβρουάριο του 1986, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή του Jacques Delors πέρασε την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη, σκοπός της οποίας

ήταν να άρει τους θεσμικούς και οικονομικούς περιορισμούς μεταξύ των κρατών μελών της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και να θέσει το στόχο μιας κοινής Ευρωπαϊκής αγοράς. Το 1989 έγιναν σχέδια για την υλοποίηση της Οικονομικής Νομισματικής Ένωσης σε τρία στάδια (Eu4journalists, 2012).

Παρότι οι διαδικασίες του 1^{ου} σταδίου άρχισαν το 1979 με το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα, το πρώτο στάδιο ξεκίνησε επίσημα το 1990, όταν καταργήθηκαν οι έλεγχοι των συναλλαγματικών ισοτιμιών, απελευθερώνοντας έτσι τις κινήσεις κεφαλαίων εντός της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας. Το 1992 τα τρία στάδια που είχε οραματιστεί η Επιτροπή Delors τυποποιήθηκαν στη Συνθήκη του Μάαστριχτ και συμπεριέλαβαν οικονομικά κριτήρια σύγκλισης για την υιοθέτηση του κοινού νομίσματος. Στην ουσία, αυτό μεταμόρφωσε την Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Τα κριτήρια για την ιδιότητα του μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης και για την υιοθέτηση του ευρώ διατυπώνονται σε τρία έγγραφα. Το 1^ο είναι η Συνθήκη του Μάαστριχτ του 1992, που τέθηκε σε ισχύ την 1^η Νοεμβρίου του 1993. Αργότερα εκείνον το χρόνο δημιουργήθηκε το 2^ο, από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στην Κοπεγχάγη και τη δημιουργία των «Κριτηρίων της Κοπεγχάγης», τα οποία αποσαφήνισαν τους γενικούς στόχους της Συνθήκης του Μάαστριχτ. Το 3^ο είναι η Σύμβαση-Πλαίσιο που τίθεται υπό διαπραγμάτευση με κάθε υποψήφια χώρα πριν από την ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Τα κριτήρια έχουν επίσης αποσαφηνιστεί στην νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και με αποφάσεις των Ευρωπαϊκών δικαστικών αρχών μέσα στα χρόνια. Το 1^ο Στάδιο της εξέλιξης της Οικονομικής Νομισματικής Ένωσης μπορεί να αντιστοιχιστεί με μια σημερινή υποψήφια χώρα που αρχικά πληροί τα κριτήρια της Κοπεγχάγης και κατόπιν εντάσσεται στην Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2012, σελ.4).

2. Δεύτερο στάδιο

Στη σύνοδο κορυφής της Μαδρίτης τον Σεπτέμβριο του 1995 η Γερμανία υποστήριξε επιτυχώς την αλλαγή του ονόματος της Ευρωπαϊκής Νομισματικής Μονάδας σε «ευρώ». Το λεγόμενο «σενάριο της Μαδρίτης» προέβλεψε επίσης και μια μεταβατική περίοδο ανάμεσα στην λογιστική καθιέρωση του ευρώ και τη χρήση του στις συναλλαγές, η οποία έπεται. Στο δεύτερο στάδιο της Οικονομικής Νομισματικής Ένωσης δημιουργήθηκε το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Ίδρυμα (ENI) ως

πρόδρομος της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ). Τον Ιούνιο του 1997 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στο Άμστερνταμ ήρθε σε συμφωνία για το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης και δημιούργησε τον Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών II, που θα διαδεχόταν το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα και το Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών μετά την κυκλοφορία του ευρώ.

Τον επόμενο χρόνο, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στις Βρυξέλες επέλεξε έντεκα χώρες να υιοθετήσουν το ευρώ το 1999 και γεννήθηκε η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, επιφορτισμένη με την αποστολή να χαράξει τη νομισματική πολιτική για την Ευρωπαϊκή Ένωση και να επιβλέπει τις δραστηριότητες του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών, των εθνικών τραπεζών που θα έθεται σε εφαρμογή τις αποφάσεις της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, θα τύπωναν χαρτονομίσματα, θα έκοβαν νομίσματα και θα βοηθούσαν τις πρώτες χώρες του ευρώ να ικανοποιήσουν τα κριτήρια σύγκλισης. Το 2^ο στάδιο της εξέλιξης της Οικονομικής Νομισματικής Ένωσης μπορεί να αντιστοιχιστεί με ένα πρόσφατα ενταγμένο κράτος-μέλος που εισέρχεται στον Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών II, όπου πρέπει να παραμείνει τουλάχιστον για δύο χρόνια, πριν υιοθετήσει το ευρώ (Eu4journalists, 2012).

Διάγραμμα 2: Από το Μάαστριχ στο Ευρώ

Πηγή: http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/

3. Τρίτο Στάδιο

Την 1^η Ιανουαρίου 1999 το ευρώ υιοθετήθηκε άυλα, με τις συναλλαγματικές ισοτιμίες για τα νομίσματα 11 κρατών-μελών από τα 15 που ήταν τότε να κλειδώνουν την τελευταία μέρα του 1998. Τον Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών διαδέχτηκε ο Μηχανισμός Συναλλαγματικών Ισοτιμιών II, ο οποίος λειτουργούσε παρόμοια με τον αρχικό Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών, αλλά μέσα στο πλαίσιο ενός υφιστάμενου νομίσματος ευρώ. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα άρχισε να εφαρμόζει μια κοινή νομισματική πολιτική με τη βοήθεια των Κεντρικών Τραπεζών των κρατών-μελών και άρχισε η μεταβατική περίοδος των τριών ετών που είχε οριστεί στη Μαδρίτη, η οποία θα έληγε την 1^η Ιανουαρίου 2002. Στο μέσο του 2000, η Κομισιόν ανακοίνωσε ότι, η Ελλάδα μπορούσε επίσημα να προχωρήσει στο τρίτο στάδιο του κοινού νομίσματος την 1^η Ιανουαρίου του 2001. Το ευρώ ήταν πια μια πραγματικότητα για τις 12 χώρες τη λεγόμενης Ευρωζώνης, οι οποίες ήταν η Αυστρία, το Βέλγιο, η Γαλλία, η Γερμανία, η Ελλάδα, η Ιρλανδία, η Ισπανία, η Ιταλία, το Λουξεμβούργο, η Ολλανδία, η Πορτογαλία και η Φινλανδία. Το χρησιμοποιούσαν στη λογιστική και οι εταιρίες μπορούσαν να διεξάγουν με ασφάλεια συναλλαγές σε ευρώ, εφόσον γνώριζαν ότι οι συναλλαγματικές ισοτιμίες μεταξύ των κρατών-μελών ήταν κλειδωμένες. Οι τιμές σε ευρώ εμφανίστηκαν στους τραπεζικούς λογαριασμούς δίπλα στο εθνικό νόμισμα, ώστε ο κόσμος να εγκλιματιστεί στο νέο νόμισμα. Κάθε χώρα που θα υιοθετούσε το νέο νόμισμα την 1^η Ιανουαρίου του 2002 έπρεπε να πληροί τα «Κριτήρια Σύγκλισης» που προέβλεπε η Συνθήκη του Μάαστριχτ. Τα κριτήρια συμπεριλαμβάνουν πέντε προϋποθέσεις (Eu4journalists, 2012):

- ❖ Το νόμισμα του κράτους πρέπει να συμμετέχει στο Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών και μάλιστα, η διακύμανση του να είναι $\pm 2,25$ τοις εκατό ($\pm 2,25\%$) κατά τα δύο τελευταία χρόνια, πριν την έναρξη εφαρμογής του τρίτου σταδίου.
- ❖ Τα μακροπρόθεσμα επιτόκια χορηγήσεων στο κράτος δεν μπορούν να είναι ή να ξεπερνάνε κατά περισσότερες από δύο εκατοστιαίες μονάδες (2%) τα επιτόκια των τριών μικρότερων επιτοκίων των αποδοτικών κρατών-μελών.
- ❖ Το ετήσιο ποσοστό του πληθωρισμού δεν πρέπει να είναι μεγαλύτερο από το ετήσιο ποσοστό πληθωρισμού των τριών καλύτερων της Κοινότητας. (μέσα σε 3

χρόνια οι τιμές δεν πρέπει να ξεπερνάνε κατά περισσότερο από 1,5 τοις εκατό (1,5%) τις αντίστοιχες τιμές των πιο αποδοτικών μελών).

- ❖ Το δημόσιο χρέος πρέπει να είναι μικρότερο από το 60 τοις εκατό (60%) του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος ή να βαίνει προς αυτόν τον στόχο.
- ❖ Το συνολικό δημοσιονομικό ελλείμματα του προϋπολογισμού του κράτους μέλους δε θα πρέπει να ξεπερνά το 3 τοις εκατό (3%) του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (Ζαχαριάδης-Σούρας, 2002).

Κατά την προετοιμασία για την κυκλοφορία του ευρώ, την 1^η Ιανουαρίου του 2002, τυπώθηκαν περισσότερα από δεκατέσσερα δισεκατομμύρια χαρτονομίσματα, συνολικής αξίας περίπου εξακοσίων τριάντα τριών δισεκατομμυρίων ευρώ. Επίσης, κόπηκαν πενήντα δύο δισεκατομμύρια νομίσματα, για τα οποία χρησιμοποιήθηκαν διακόσιες πενήντα χιλιάδες τόνοι μετάλλου. Στην πορεία προς την 1^η Ιανουαρίου του 1999 επικρατούσαν οι απαισιόδοξοι, που έσπερναν φόβο και σύγχυση. Στα μέσα ενημέρωσης εμφανίζονταν όλο και περισσότερα δημοσιεύματα που υποστήριζαν ότι μια τέτοια μαζική αλλαγή νομίσματος δεν θα μπορούσε να πετύχει. Αλλά τέτοιοι φόβοι αποδείχτηκαν αβάσιμοι. Τα ATM των τραπεζών άρχισαν να προμηθεύουν το νέο νόμισμα από το πρώτο λεπτό μετά τα μεσάνυχτα και μέσα σε μερικές μέρες οι πολίτες συναλλάσσονταν με ευρώ. Το 3^ο Στάδιο της εξέλιξης της Οικονομικής Νομισματικής Ένωσης μπορεί να αντιστοιχιστεί με ένα κράτος-μέλος που, έχοντας εισέρθει στον Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών II και ικανοποιήσει τα Κριτήρια Σύγκλισης για δύο τουλάχιστον χρόνια, εισέρχεται στην Ευρωζώνη.

Την πρώτη μέρα της διαπραγμάτευσής του ευρώ στο χρηματιστήριο της Φρανκφούρτης, στις 4 Ιανουαρίου 1999, το ευρώ είχε τιμή 1,1789 σε σχέση με το Δολάριο των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής (US\$). Από κείνη τη μέρα και μετά η τιμή του έπεφτε, κατέβηκε κάτω από τη μονάδα μόλις ένα χρόνο αργότερα και συνέχισε να πέφτει μέχρι τις 26 Οκτωβρίου 2000, όταν το νέο νόμισμα έφτασε στο ελάχιστό του, στην τιμή US\$0,8225. Μέσα στο έτος η μέση ισοτιμία ήταν US\$0,95. Το ευρώ δεν ανέκαμψε μέχρι την κυκλοφορία των ευρώ στην αγορά το 2002, οπότε ανέβηκε από \$0,90 σε \$1,02 στο τέλος του 2002. Ένα χρόνο αργότερα έφτασε στο \$1,24. Το Νοέμβριο του 2004 ξεπέρασε το φράγμα του \$1,30 και στις 30 Δεκεμβρίου του 2004 έκλεισε το έτος με την ιστορικά υψηλότερη τιμή του, \$1,3668. Μέσα στο 2005 το ευρώ είχε πτωτική πορεία, φτάνοντας μέχρι και \$1,18 τον Δεκέμβριο, αφού είχε

σημειώσει ακόμα χαμηλότερες τιμές τον Νοέμβριο. Στο 2006 το ευρώ ανήλθε από \$1,1813 στις 2 Ιανουαρίου σε \$1,2958 στις 5 Ιουνίου. Στο τέλος του χρόνου το νόμισμα σημείωσε νέα κορυφή, πλησιάζοντας την ιστορικά υψηλότερη τιμή του, αφού με ευκολία έσπασε το φράγμα του \$1,30 και φαίνεται αποφασισμένο να μείνει σε αυτά τα επίπεδα Eu4journalists (2012).

1.1.7 Το Διεθνές Νομισματικό Σύστημα

Το Διεθνές Νομισματικό Σύστημα είναι γνωστό ως, οι κανόνες και οι διαδικασίες για την ανταλλαγή των εθνικών νομισμάτων συλλογικά. Αυτό το σύστημα δεν έχει φυσική παρουσία, όπως η Ομοσπονδιακή Τράπεζα των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής, ούτε όπως, κωδικοποιήθηκε ως το σύστημα της Κοινωνικής Ασφάλειας. Αντί αυτού, αποτελείται από τη σύμπλεξη κανόνων και διαδικασιών. Υπόκειται στην αγορά ξένου συναλλάγματος και ως εκ τούτου είναι υπεύθυνος «κριτής» για τις συναλλαγές των εμπορών και για το νόμισμα. Ωστόσο, υπάρχουν κανόνες και διαδικασίες ανταλλαγής, οι οποίοι έχουν τροποποιηθεί με τον καιρό καθώς ένα ποσοστό πολιτικών μαζί με τα δημόσια οικονομικά στελέχη των διαφόρων εθνών έχουν αναμειχθεί σε αυτό. Υπάρχουν επίσης, φυσικά όργανα που επιβλέπουν το διεθνές νομισματικό σύστημα, το πιο σημαντικό από αυτά είναι το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο.

Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) είναι ένας διεθνής οργανισμός, ο οποίος επιβλέπει το παγκόσμιο χρηματοπιστωτικό σύστημα παρακολουθώντας τις συναλλαγματικές ισοτιμίες, τα ισοζύγια πληρωμών και προσφέροντας οικονομική και τεχνική βοήθεια όταν του ζητηθεί. Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο θεωρείται ο θεματοφύλακας της παγκόσμιας και όχι μόνο νομισματικής αλλά και οικονομικής τάξης (Ζαχαριάδης-Σούρας, 2004). Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο ιδρύθηκε στις 27 Δεκεμβρίου του 1945 στην Ουάσιγκτον, πρωτεύουσα των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής κατόπιν συνολόγησης 29 χωρών που είχαν συμβάλει στο 80 τοις εκατό (80%) του κεφαλαίου. Η ίδρυση του Οργανισμού αυτού είχε προπαρασκευαστεί κατά τη Διεθνή Νομισματική και Χρηματοδοτική Συνδιάσκεψη που συνήλθε στο Bretton Woods, του New Hampshire των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής, ενάμισι χρόνο πριν. Η έδρα του Οργανισμού ορίστηκε η Ουάσιγκτον ως πρωτεύουσα της χώρας με το μεγαλύτερο ποσοστό συμμετοχής, ενώ διαθέτει δύο εξωτερικές έδρες, οι οποίες

βρίσκονται στο Παρίσι και στη Γενεύη. Το συνολικό οικονομικό του μερίδιο αγγίζει τα 195 δισεκατομμύρια δολάρια. Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο έγινε κεντρικός μοχλός για την ρύθμιση όλων των βασικών και τρεχόντων διεθνών νομισματικών ζητημάτων. Οι πόροι του οργανισμού αποτελούνται κυρίως, από τις συνεισφορές των ιδίων κρατών-μελών που όταν καταστούν μέλη του εισφέρουν καθορισμένα μερίδια ανάλογα με το οικονομικό βάρος και τη συμμετοχή τους στο παγκόσμιο εμπόριο. Κάθε χώρα-μέλος έχει μια «μερίδα» στο Ταμείο, η οποία υπολογίζεται με βάση μια πολύπλοκη φόρμουλα, που αντανακλά τη σχετική σημασία κάθε χώρας στο διεθνές εμπόριο. Έτσι αντίθετα, με τον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών που βασίζεται στην αρχή «κάθε κράτος και μία ψήφος», στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο ισχύει η αρχή «μεγαλύτερος πλούτος περισσότεροι ψήφοι» (TeamGr, 2012).

Τυπικά ή άτυπα το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο συνεργάζεται με διάφορους τύπους ομαδοποιημένες χώρες, όπως η ομάδα των 7, των 20, των 77. Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο διαθέτει ένα ειδικό νόμισμα, με την ονομασία «Ειδικό Τραβηκτικό Δικαίωμα», το οποίο δημιουργήθηκε το 1969, κυρίως για να την απεξάρτηση των διεθνών συναλλαγματικών αποθεμάτων από τους περιορισμούς του χρυσού και του δολαρίου. Στην πραγματικότητα, το νόμισμα αυτό δεν έχει φυσική μορφή αλλά αποτελείται αποκλειστικά από εγγραφές και χρησιμοποιείται κυρίως ως διεθνές συναλλαγματικό απόθεμα, το οποίο χορηγείται από το ίδιο το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Τα Ειδικά Τραβηκτικά Δικαιώματα μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως συνάλλαγμα στις σχέσεις των κρατών με το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο, στις μεταξύ τους σχέσεις, καθώς και με άλλους διεθνείς οργανισμούς. Η ισοτιμία τους καθορίζεται κάθε πέντε χρόνια με βάση ένα «καλάθι» πέντε μεγάλων νομισμάτων το δολάριο, τη στερλίνα, το Ευρώ και το Γεν. Τα Ειδικά Τραβηκτικά Δικαιώματα καθιερώθηκαν ως η βασική μονάδα ορισμού των συναλλαγματικών αποθεμάτων του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου. Αρχικά, η μονάδα των Ειδικών Τραβηκτικών Δικαιωμάτων ορίστηκε σε χρυσό και ήταν ίση με 1 δολάριο αγοραστικής αξίας του 1970. Μετά το 1973 ορίζεται από ένα «καλάθι» 16 νομισμάτων, όπου η έκταση συμμετοχής τους εξαρτάται από τη σημασία και το μερίδιο τους στο διεθνές εμπόριο και από την 1^η Ιανουαρίου του 1981 η αξία της μονάδας των Ειδικών Τραβηκτικών Δικαιωμάτων καθορίζεται με βάση το απλοποιημένο «καλάθι», δηλαδή, δολάρια, γερμανικά μάρκα, λίρες Αγγλίας,

φράγκα και γιεν. Τη 1^η Αυγούστου του 2001, η αξία του Ειδικού Τραβηκτικού Δικαιώματος ήταν 1,26 δολάρια.

Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο έθεσε τα θεσμικά πλαίσια της συνεργασίας των μελών για την επίλυση των διεθνών νομισματικών προβλημάτων. Παράλληλα, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο προωθεί την ισόρροπη ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου και μέσω αυτής, τη συμβολή στη δημιουργία και διατήρηση υψηλών επιπέδων εισοδήματος. Προωθεί τη συναλλαγματική σταθερότητα και περιορίζει τους συναλλαγματικούς και νομισματικούς περιορισμούς. Εξειδικεύεται στον περιορισμό τόσο του βαθμού όσο και της χρονικής διάρκειας των σοβαρών ανισορροπιών στα ισοζύγια των κρατών μελών. Με λίγα λόγια, το ΔΝΤ αποβλέπει στη διευκόλυνση του στόχου της οικονομικής πολιτικής σταθερότητας στο εσωτερικό, εξασφαλίζοντας την κατάλληλη διαδικασία ισορροπίας στον εξωτερικό τομέα της οικονομίας. Η πραγματοποίηση του σκοπού αυτού θα διευκολυνόταν σημαντικά με την εξασφάλιση σταθερότητας ισοτιμίας. Ο κύριος σκοπός λοιπόν, του εν λόγω οργανισμού είναι η προώθηση της διεθνούς νομισματικής συνεργασίας μεταξύ των κρατών-μελών με ισόρροπη ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου (Ζαχαριάδης-Σούρας, 2004).

Για τον σκοπό αυτό προωθούνται συγκεκριμένα μέτρα, ή όταν κρίνεται αναγκαίο αποφασίζονται ιδιαίτερα μέτρα, μεταξύ των οποίων είναι:

- ❖ Η ενιαία διαδικασία ομαλής προσαρμογής του εκάστοτε κράτους μέλους στις συναλλαγματικές ισοτιμίες.
- ❖ Οι διεθνείς διαβουλεύσεις σε περιπτώσεις σημαντικών αλλαγών των ακολουθουμένων συναλλαγματικών πρακτικών.
- ❖ Οι επιβολές ορισμένων περιοριστικών συναλλαγματικών μέτρων.
- ❖ Η άρση των παραπάνω περιοριστικών μέτρων κατόπιν διαπιστωμένης βελτίωσης οικονομικής θέσης του συγκεκριμένου κράτους-μέλους.

Το ανώτατο διοικητικό όργανο του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου είναι το λεγόμενο «Συμβούλιο των Διοικητών», στο οποίο εκπροσωπείται κάθε κράτος-μέλος με ένα Διοικητή και έναν αναπληρωματικό για πέντε συνεχή έτη. Το Συμβούλιο αυτό συνέρχεται μία φορά ετησίως στη λεγόμενη «Τακτική Σύνοδο». Κατά τη διάρκεια της συνόδου αυτής εγκρίνονται τα πεπραγμένα του Οργανισμού, εκλέγονται νέοι

διευθυντές, ενώ λαμβάνονται διάφορες αποφάσεις όπως για παράδειγμα, τυχόν αλλαγή ισοτιμιών, περί εισόδου νέων μελών. Πολλές από τις εξουσίες του Συμβουλίου των διοικητών έχουν σήμερα μεταβιβαστεί στο Εκτελεστικό Συμβούλιο που αποτελεί το αμέσως υφιστάμενο όργανο του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου. Ο Διοικητικός Διευθυντής του Συμβουλίου προΐσταται του Εκτελεστικού Συμβουλίου καθώς και όλου του προσωπικού του Οργανισμού που υπολογίζεται περίπου στα τέσσερις χιλιάδες άτομα από εκατόν ογδόντα και πλέον χώρες. Σημειώνεται ότι, το Εκτελεστικό Συμβούλιο ασχολείται κυρίως, με θέματα τρέχουσας φύσεως του Οργανισμού αφού για τα σημαντικότερα επιλαμβάνεται αυτό τούτο το Συμβούλιο των Διοικητών. Μέλη του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου γίνονται δεκτά μόνο ελεύθερες και κυρίαρχες χώρες. Το 2000 τα μέλη του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου αριθμούσαν 182 χώρες. Στα συστήματα παρακολούθησης των οικονομιών, συνεισφέρουν στατιστικά δεδομένα χωρίς να είναι μέλη του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου, οι Παλαιστινιακές Αρχές, το Χονγκ Κονγκ όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα για την Ευρωζώνη και η Eurostat για όλη την Ευρωπαϊκή Ένωση.

Ενότητα 1.2 Η αξιολόγηση του Διεθνούς Νομισματικού Συστήματος

1.2.1 Αξιολόγηση του Διεθνούς Νομισματικού Συστήματος από το 1920 έως σήμερα

Το διεθνές νομισματικό σύστημα στα τέλη της δεκαετίας του 1920 και στις αρχές της δεκαετίας του 1930 έμοιαζε με το σημερινό σύστημα με διάφορους τρόπους. Ήταν, επίσης, οργανωμένο γύρω από δύο νομίσματα: τη βρετανική λίρα και το αμερικανικό δολάριο. Με το Ηνωμένο Βασίλειο και τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής να δίνουν προς διάθεση στερλίνες και δολάρια και με άλλες χώρες να τα συσσωρεύουν, τα παγκόσμια συναλλαγματικά αποθέματα υπερδιπλασιάστηκαν μεταξύ 1924 και 1930. Οι εμπορικές πιστώσεις ήταν άμεσα διαθέσιμες, επιτρέποντας στις χώρες με ελλείμματα να χρηματοδοτούν συμπληρωματικές εισαγωγές. Ως αποτέλεσμα, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1920, το παγκόσμιο εμπόριο αυξήθηκε δύο φορές γρηγορότερα από όσο η παγκόσμια παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών. Οι διεθνείς ροές κεφαλαίων ομοίως επεκτάθηκαν ταχύτερα από όσο η παγκόσμια παραγωγή, με αποκορύφωμα τις αρχές του 1920.

Σήμερα, το διεθνές νομισματικό σύστημα βασίζεται σε μόλις δύο νομίσματα: το δολάριο και το ευρώ. Μαζί, αντιπροσωπεύουν περίπου το 90 τοις εκατό (90%) των συναλλαγματικών αποθεμάτων που κατέχονται από τις κεντρικές τράπεζες και τις κυβερνήσεις. Αποτελούν περίπου το 80 τοις εκατό (80%) της αξίας των Ειδικών Τραβηκτικών Δικαιωμάτων, το αποθεματικό στοιχείο ενεργητικού που χρησιμοποιείται στις συναλλαγές μεταξύ του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και των μελών του. Από το σύνολο των τίτλων χρέους εκφρασμένων σε ξένο νόμισμα, περισσότερο από τα τρία τέταρτα είναι σε δολάρια και ευρώ. Τα δύο νομίσματα μαζί αντιπροσωπεύουν σχεδόν τα δύο τρίτα του συνόλου των συναλλαγών σε αγορές ξένου συναλλάγματος παγκοσμίως. Αποτελούν τα βασικά «λιπαντικά» του παγκόσμιου εμπορίου και των οικονομικών. Αν δεν ήταν ευρέως αποδεκτά, η παγκόσμια οικονομία δεν θα μπορούσε να διατηρήσει τα τρέχοντα επίπεδα του διεθνούς εμπορίου και των επενδύσεων.

Αυτός είναι ο λόγος για τον οποίο τα προβλήματα που σήμερα αντιμετωπίζουν τα δύο νομίσματα είναι τόσο ανησυχητικά. Σήμερα, περισσότερο από κάθε άλλη φορά στην πρόσφατη ιστορία, αναλυτές και επενδυτές εκφράζουν αμφιβολίες για τη

σταθερότητα του δολαρίου και του ευρώ και του διεθνούς νομισματικού συστήματος που εξαρτάται από αυτές (Eichengreen, 2012).

Ας αναφερθεί πρώτα το δολάριο. Η εμπιστοσύνη στην αξιοπιστία του υπονομεύθηκε σοβαρά, όταν το αδιέξοδο σχετικά με το επίπεδο της οροφής του χρέους των Ηνωμένων Πολιτειών αποκάλυψε ένα φαινομενικά αγεφύρωτο χάσμα μεταξύ των πολιτικών κομμάτων και δημιούργησε ανησυχίες σχετικά με την ικανότητα των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής να χαράξει μια τέτοια πολιτική που να θέσει τα χρηματοοικονομικά του οίκου της σε μια τάξη. Οι ξένοι επενδυτές, οι οποίοι κατέχουν ελαφρώς λιγότερο από το ήμισυ του συνόλου των εμπορεύσιμων χρεογράφων του Υπουργείου Οικονομικών των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής, είδαν την κρίση ως απόδειξη ότι τα μέλη του Κογκρέσου θα αφήσουν μάλλον την χώρα να χρεοκοπήσει κάτω από το βάρος των υποχρεώσεών της παρά να συμβιβαστούν έναντι των κομματικών τους στόχων. Και οι ξένες κυβερνήσεις είχαν τρομάξει, καθώς η αντιπαράθεση κορυφώθηκε, Κινέζοι αξιωματούχοι έδιναν συμβουλές στην Ουάσιγκτον σχετικά με την ανάγκη να ενεργούν υπεύθυνα, το κρατικό πρακτορείο ειδήσεων της Κίνας υποτίμησε τις διαπραγματεύσεις χαρακτηρίζοντάς τις ως μια «θεότρελη φάρσα μικροπολιτικής» και ο Ρώσος πρωθυπουργός Βλαντιμίρ Πούτιν χαρακτήρισε τους Αμερικανούς ότι «ζουν σαν παράσιτα από την παγκόσμια οικονομία και από το μονοπώλιό τους στο δολάριο»

Ας αναφερθεί τώρα το ευρώ. Οι αμφιβολίες σχετικά με το ευρώ είναι ακόμα σοβαρότερες. Η ευρωζώνη είναι χωρισμένη σε μια σχετικά δυναμική βόρεια ομάδα με υγιή δημόσια οικονομικά και ένα νότο με χρέη που συνθλίβουν τις χώρες και με ανύπαρκτες προοπτικές ανάπτυξης. Το χρέος της Ευρώπης δεν είναι μεγαλύτερο από τις Ηνωμένες Πολιτείες αλλά, σε αντίθεση με τις Ηνωμένες Πολιτείες, η Ευρώπη δεν έχει ομοσπονδιακό φορολογικό σύστημα για τη μεταφορά πόρων από την ευημερούσα περιοχή στις προβληματικές περιοχές και οι Ευρωπαίοι ηγέτες φαίνονται απρόθυμοι να το δημιουργήσουν. Την ίδια στιγμή, είναι διστακτικοί να διαγράψουν δυσβάστακτα χρέη φοβούμενοι την αποσταθεροποίηση των τραπεζών που τα κατέχουν.

Το αποτέλεσμα είναι ότι η νότια Ευρώπη έχει αφεθεί να εφαρμόσει σκληρές δημοσιονομικές περικοπές που ωθούν τις οικονομίες της πιο βαθιά στην ύφεση, μειώνοντας περαιτέρω την ικανότητά τους να εξυπηρετήσουν τα χρέη τους. Πολλοί

Ευρωπαίοι στο νότο, που πλέον αντιμετωπίζουν σοβαρές οικονομικές δυσκολίες, έχουν επαναστατήσει κατά των ίδιων των κυβερνήσεών τους και κατηγορήσαν τη βόρεια Ευρώπη ότι θυσιάζει την ευημερία τους. Πολλοί Ευρωπαίοι του βορρά, εν τω μεταξύ, βλέπουν τους νότιους γείτονές τους ως σπάταλους, τεμπέληδες και διεφθαρμένους. Οι βόρειοι τα υποστηρίζουν αυτά όλο και πιο φωναχτά και κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι περισσότερες προσπάθειες διάσωσης θα ισοδυναμούσαν με την εισροή χρημάτων σε ένα βαρέλι χωρίς πάτο (Eichengreen, 2012).

Όλα αυτά σημαίνουν ότι το ευρώ στην καλύτερη περίπτωση θα παραμείνει ένα αδύναμο νόμισμα σε μια μόνιμα ταραγμένη Ευρώπη. Στη χειρότερη περίπτωση, η αργή ανάπτυξη και οι εντάσεις στην ευρωζώνη θα μπορούσαν τελικά να οδηγήσουν τις χώρες να εγκαταλείψουν τη νομισματική ένωση. Και τα δύο σενάρια θα απειλούσαν το διεθνές νομισματικό σύστημα. Τέτοια συστήματα έχουν καταρρεύσει και άλλοτε: πρώτα στη δεκαετία του 1930 και πάλι στη δεκαετία του 1970. Η κατάρρευση του 1930 έπαιξε σημαντικό ρόλο στο να υποκινηθεί μια παγκόσμια ύφεση που ακρωτηρίασε την οικονομική δραστηριότητα και έθρεψε τον πολιτικό εξτρεμισμό.

Αντίθετα, η συστημική αποτυχία της δεκαετίας του 1970, αν και δυνητικά ήταν εξίσου επικίνδυνη, είχε πολύ λιγότερο καταστροφικά αποτελέσματα: η παγκόσμια οικονομία ήταν τραυματισμένη αλλά όχι θανάσιμα. Είναι πολύ σημαντικό να κατανοηθούν αυτά τα δύο ιστορικά προηγούμενα, προκειμένου να διαπιστωθεί τι θα μπορούσε να συμβεί σήμερα, αν υπάρξει πλήρης κρίση εμπιστοσύνης τόσο έναντι του δολαρίου όσο και του ευρώ (Eichengreen, 2012).

1.2.2 Η αξιολόγηση του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και της Παγκόσμιας Τράπεζας

Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και η Παγκόσμια Τράπεζα είναι θεσμοί του συστήματος του Bretton Woods, που χρησιμοποιήθηκε ευρέως για την σταθεροποίηση των διεθνών νομισματικών και οικονομικών σχέσεων, μεταπολεμικά. Τη δεκαετία του 1970 και 1980 υλοποίησαν τα λεγόμενα Προγράμματα Διαρθρωτικής Προσαρμογής με σκοπό την οικονομική ανάπτυξη των αναπτυσσόμενων χωρών. Τα Προγράμματα Διαρθρωτικής Προσαρμογής συνδέθηκαν με χρηματοδοτήσεις και

δάνεια για διάφορα έργα στις αναπτυσσόμενες χώρες. Το πλαίσιο και οι όροι αυτής της βοήθειας, όμως, συνεπάγονταν την εφαρμογή νεοφιλελεύθερων και μονεταριστικών αρχών στην οικονομική τους πολιτική. Δηλαδή, μείωση των δημοσίων δαπανών, ιδιωτικοποιήσεις, φιλελευθεροποίηση του εμπορίου, νομισματικοί περιορισμοί. Στόχος ήταν, η μείωση του πληθωρισμού που εθεωρείτο βασικός όρος της οικονομικής ανάπτυξης. Η κριτική που ασκήθηκε στα Προγράμματα Διαρθρωτικής Προσαρμογής ήταν δριμύτατη. Υποστηρίχθηκε ότι όχι μόνο δεν συνέβαλαν στην ανάπτυξη, αλλά αντίθετα υπονόμευσαν το αναπτυξιακό μέλλον αυτών των χωρών καθώς κατέστρεψαν τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις έντασης εργασίας, οδήγησαν σε υπερχρέωση, αύξησαν τις κοινωνικές ανισότητες και τη φτώχεια. Αυτή η κριτική έγινε εν μέρει παραδεκτή από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο τη δεκαετία του 1990 καθώς αναγνωρίστηκαν λάθη, κενά και κοινωνικές ανισορροπίες στα Προγράμματα Διαρθρωτικής Προσαρμογής (Στιβαχτής, 2011).

Έγινε επίσης, δεκτό ότι η συνεισφορά του Ταμείου στη διαμόρφωση της κοινωνικής πολιτικής παρέμβασης ήταν και είναι περιορισμένη, καθώς δεν συνδέει τα δάνεια που παρέχει με όρους για αναδιανομή εισοδήματος, όπως η Παγκόσμια Τράπεζα. Παράλληλα υπογραμμίστηκε ότι, η διαδικασία οικονομικών μεταρρυθμίσεων απαιτεί κοινωνική πολιτική σε βάθος που θα περιλαμβάνει δίχτυα κοινωνικής ασφάλειας για την προστασία των φτωχών, πολιτικές απασχόλησης που θα παράγουν θέσεις εργασίας και γενικά κοινωνικές δαπάνες με αποτελεσματικότητα. Στο ζήτημα της ανεργίας το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο υπογραμμίζει τη σημασία των μεταρρυθμίσεων των αγορών εργασίας, της μείωσης του κόστους εργασίας και των υψηλών φόρων και ασφαλιστικών εισφορών, της αναθεώρησης του εργατικού δικαίου και των απαγορευτικών πρακτικών. Παράλληλα, υπογραμμίζει τη σημασία καλύτερης εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης για την βελτίωση των δεξιοτήτων των εργαζομένων και την επίτευξη υψηλής παραγωγικότητας.

Αυτά τα μέτρα αποσκοπούν στην αύξηση της ανταγωνιστικότητας και τον πολλαπλασιασμό των θέσεων εργασίας. Θα πρέπει να συνοδεύονται από τις αντίστοιχες φορολογικές και δημοσιονομικές προσαρμογές, με σκοπό να αντιμετωπιστούν τα πιθανά κοινωνικά προβλήματα που θα προκύψουν. Τον πυρήνα της βραχυπρόθεσμης κοινωνικής πολιτικής του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου

αποτελεί το δίκτυ ασφαλείας. Αυτό μπορεί να συνδυάζει επικεντρωμένες παροχές, χρηματικές ενισχύσεις, παροχή βασικών υπηρεσιών όπως, ιατροφαρμακευτικούς, πρόσκαιρους ελέγχους για είδη πρώτης ανάγκης, εφάπαξ αποζημιώσεις και μετεκπαίδευση δημοσίων υπαλλήλων που πλεονάζουν, απασχόληση μέσω δημοσίων έργων, υιοθέτηση μόνιμων προγραμμάτων κοινωνικής ασφάλισης για τους φτωχότερους και αποκλεισμένους. Ο στόχος μακροπρόθεσμα είναι η πραγματική αύξηση των κοινωνικών δαπανών, με επικέντρωση στη βασική εκπαίδευση και υγεία, ενώ σε μερικές περιπτώσεις μπορούν να μεταφερθούν πόροι από την τριτοβάθμια εκπαίδευση και την προωθημένη ιατρική φροντίδα.

Κατά τον Deacon, οι προτάσεις του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου αφήνουν ευρύτατο χώρο και υποδεικνύουν ένα μοντέλο κοινωνικής ασφάλισης βασιζόμενο στις εξατομικευμένες παροχές και τα ιδιωτικά επενδυτικά και συνταξιοδοτικά ταμεία. Διάκειται ευνοϊκά στη διαμόρφωση κεφαλαιοποιητικών ασφαλιστικών συστημάτων τύπου Χιλής, ενώ για την καταπολέμηση της φτώχειας προτείνει την κατόπιν ελέγχων, τη παροχή βοήθειας στους φτωχούς. Η επικέντρωση και ο έλεγχος των παροχών αναδεικνύεται σε βασική αρχή μεταρρύθμισης των ασφαλιστικών συστημάτων.

Συνοψίζοντας την πολιτική του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου κατά την δεκαετία του 1990, δεν γίνεται διαπίστωση της εφαρμογής μιας καθαρής νεοφιλελεύθερης στρατηγικής, όπως τη δεκαετία του 1970 και 1980 (Στιβαχτής, 2011).

1.2.3 Αξιολόγηση του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος

Μετά τη μακρά περίοδο λειτουργίας του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος το βασικό ερώτημα που τίθεται είναι κατά πόσο επιτεύχθηκε ο πρωταρχικός στόχος του, δηλαδή η νομισματική σταθερότητα στις χώρες της Κοινότητας. Η απάντηση σε αυτό το ερώτημα δεν είναι εύκολη, δεδομένου ότι, κατά την περίοδο αυτή σημειώθηκαν σημαντικές εξελίξεις τόσο στην Κοινότητα όσο και στο διεθνές οικονομικό περιβάλλον. Παρ' όλα αυτά, με βάση την εμπειρία που αποκτήθηκε από τη λειτουργία του συστήματος, είναι δυνατό να διατυπωθούν ορισμένες γενικές παρατηρήσεις αναφορικά με τη σταθερότητα των συναλλαγματικών ισοτιμιών και το βαθμό σύγκλισης των οικονομικών πολιτικών και

των οικονομικών επιδόσεων των κρατών-μελών του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος.

Όπως είναι γνωστό, τα κύρια χαρακτηριστικά του Μηχανισμού Στήριξης Ισοτιμιών είναι το εύρος διακύμανσης των νομισμάτων που συμμετέχουν στο μηχανισμό αυτό και η δυνατότητα μεταβολής των κεντρικών ισοτιμιών. Από την έναρξη λειτουργίας του Ευρωπαϊκού Νομισματικού Συστήματος μέχρι το τέλος του 1993 πραγματοποιήθηκαν συνολικά δεκαεπτά επανευθυγραμμίσεις των ισοτιμιών. Τα δύο πρώτα χρόνια, οι επανευθυγραμμίσεις αποφασίζονταν, όμως συνέβαινε και στο σύστημα του φιδιού, μονομερώς από τη χώρα που μετέβαλε την ισοτιμία του νομίσματος όμως. Από το 1982 όμως και μετά οι μεταβολές των κεντρικών ισοτιμιών ήταν αντικείμενο διαπραγματεύσεων και οι αποφάσεις λαμβάνονταν συλλογικά. Η πρακτική αυτή ενίσχυσε την αξιοπιστία του συστήματος δεδομένου ότι, όλες οι χώρες που συμμετείχαν στη λήψη αποφάσεων δεσμεύονταν με τη νέα κλίμακα ισοτιμιών. Με κριτήρια τον τρόπο συμπεριφοράς του Ενιαίου Νομισματικού Συστήματος, τις αλλαγές στους κανόνες λειτουργίας του συστήματος και τις γενικότερες εξελίξεις στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, η περίοδος 1979-1993 μπορεί να χωριστεί σε τέσσερις διαφορετικές φάσεις. Η πρώτη φάση έχει ως αφετηρία την ημερομηνία έναρξης της λειτουργίας του Ενιαίου Νομισματικού Συστήματος, ενώ το τέλος της συμπίπτει με την επανευθυγράμμιση που έγινε το Μάρτιο του 1983. Η δεύτερη φάση διήρκεσε μέχρι τον Ιανουάριο του 1987, οπότε έλαβε χώρα η γενική αναπροσαρμογή με την ανατίμηση του γερμανικού μάρκου, του ολλανδικού φιορινιού και του βελγικού φράγκου έναντι των υπόλοιπων νομισμάτων του Μηχανισμού Στήριξης Ισοτιμιών.

Η τρίτη φάση καλύπτει την περίοδο από την υπογραφή της συμφωνίας Basle-Nyborg, το Σεπτέμβριο του 1987, μέχρι την έναρξη του πρώτου σταδίου της διαδικασίας που οδηγεί προς την οικονομική και νομισματική ένωση την 1^η Ιουλίου 1990. Η τέταρτη φάση, τέλος, συμπίπτει με τη διάρκεια του σταδίου αυτού, που έληξε στο τέλος του 1993 (Λεβεντάκης, 2003).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΝΟΜΙΣΜΑΤΙΚΗ ΣΤΑΘΕΡΟΤΗΤΑ & ΟΙ ΜΗΧΑΝΙΣΜΟΙ

ΑΝΑΚΥΚΛΩΣΗΣ ΠΛΕΟΝΑΣΜΑΤΩΝ

Ενότητα 2.1 Νομισματική σταθερότητα - μηχανισμοί ανακύκλωσης πλεονασμάτων

Η Ελλάδα βρίσκεται στη δυσάρεστη θέση να έχει ένα αρνητικό εμπορικό ισοζύγιο. Αυτό σημαίνει ότι, τα προϊόντα που εισάγει είναι περισσότερα από αυτά που εξάγει. Αυτή είναι μια κατάσταση, η οποία δεν μπορεί να συνεχιστεί επ' αόριστο όσο η χώρα βρίσκεται εντός της ζώνης του Ευρώ (Οικονομικά, Απρίλιος 2012).

Παλαιότερα, όταν η χώρα είχε το δικό της νόμισμα είχε τη δυνατότητα να «τυπώνει» νέο χρήμα και να εξισορροπεί αυτή την απώλεια. Το τίμημα που πλήρωνε η χώρα ήταν ότι, κάθε φορά που «τυπωνόταν» νέο χρήμα το εθνικό νόμισμα έχανε τμήμα της αξίας του. Αυτός ήταν και ο λόγος που η χώρα πλήρωνε υψηλά επιτόκια όταν δανειζόταν σε δραχμές. Οι πιστωτές που ήξεραν ότι η χώρα είναι ελλειμματική και ανέμεναν την επόμενη υποτίμηση χρέωναν υψηλά επιτόκια για να προστατευτούν από τη μείωση της αξίας της δραχμής. Αντίθετα, με την υιοθέτηση του Ευρώ και την αδυναμία της χώρας να προβεί σε περαιτέρω υποτιμήσεις, η χώρα απήλαυσε μια περίοδο πολύ χαμηλών επιτοκίων δανεισμού. Τόσο στο δημόσιο, όσο και στον ιδιωτικό τομέα. Χωρίς το φόβο των συνεχών υποτιμήσεων, οι πιστωτές δε φοβούνταν πλέον την απαξίωση των χρημάτων που είχαν να λαμβάνουν από την Ελλάδα και χρέωναν πολύ χαμηλά επιτόκια. Το τίμημα, όμως ήταν σκληρό. Το έλλειμμα του ισοζυγίου εμπορικών συναλλαγών δεν έχει ανατραπεί με αποτέλεσμα χρήματα να φεύγουν από τη χώρα. Αυτό βέβαια δεν είναι ακριβές. Το ισοζύγιο εμπορικών συναλλαγών μπορεί να ήταν αρνητικό, το ισοζύγιο πληρωμών κάθε χώρας όμως, δεν μπορεί παρά να είναι ισοσκελισμένο. Για κάθε προϊόν ή υπηρεσία που εισέρχεται στη χώρα κάτι πρέπει να εξέρχεται. Τίποτε δεν προσφέρεται δωρεάν. Από που λοιπόν προέρχονται τα έξτρα χρήματα που ξοδεύονται στην Ελλάδα. Τμήμα τους εισέρχεται στη χώρα μέσω του τουρισμού, τμήμα τους φέρνουν ναυτικοί ή ομογενείς, τμήμα τους από τα κοινοτικά πλαίσια στήριξης, αλλά το μεγαλύτερο μέρος τους προέρχεται

από δάνεια. Τα δάνεια αυτά αποτελούν πλεονάσματα άλλων χωρών που επενδύονται στην Ελλάδα μέσω του τραπεζικού συστήματος. Αυτή είναι μια πρακτική η οποία, όπως φαίνεται από την περίοδο που διανύεται έχει τα όριά της. Κάποια στιγμή το συσσωρευμένο χρέος είναι τόσο μεγάλο που η εξυπηρέτησή του γίνεται αδύνατη.

Η μεταφορά πλεονασμάτων λοιπόν πρέπει να γίνεται με έναν διαφορετικό τρόπο. Πως όμως; Ας υποθεθεί πως γίνεται αυτή η μεταφορά πλεονασμάτων μέσα σε μια εθνική οικονομία. Ανισορροπίες δεν υπάρχουν μόνο ανάμεσα στα μέλη της ζώνης του Ευρώ. Ανισορροπίες υπάρχουν ακόμα και μέσα σε μια εθνική οικονομία. Η Βαυαρία και η Ρηνανία – Βεσφαλία μπορεί να είναι πλεονασματικές περιφέρειες της Γερμανίας, δε συμβαίνει όμως το ίδιο με τις επαρχίες της πρώην Ανατολικής Γερμανίας. Η Καλιφόρνια και η Νέα Υόρκη μπορεί να είναι πλεονασματικές, δεν ισχύει όμως το ίδιο με την Αριζόνα ή το Γουαϊόμινγκ. Η ευρύτερη περιοχή της Σαγκάης μπορεί να έχει τεράστια πλεονάσματα, δεν ισχύει όμως το ίδιο για τις δυτικές, αγροτικές επαρχίες της Κίνας. Ακόμα και στην Ελλάδα, υπάρχουν νησιά στο Νότιο Αιγαίο, όπου το τουριστικό προϊόν τους, τους επιτρέπει να έχουν μεγάλα πλεονάσματα. Σε μια εθνική οικονομία η μεταφορά πλεονασμάτων γίνεται με διάφορους μόνιμους τρόπους. Κοινός τόπος είναι η καταβολή προνοιακών επιδομάτων, όπως, επιδόματα ανεργίας στους κατοίκους των ελλειμματικών επαρχιών από τα πλεονάσματα των πλεονασματικών επαρχιών. Από κει και πέρα η κάθε οικονομία βρίσκει και επί πλέον δικούς της τρόπους για τη μεταφορά των πλεονασμάτων. Στη Γερμανία από τα πλεονάσματα κατά κύριο λόγο των δυτικών επαρχιών χρηματοδοτούνται μεγάλα έργα υποδομής στα ανατολικά κρατίδια, αν και οι Δυτικογερμανοί δεν είναι και πολύ υπέρ αυτής της στήριξης. Στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής η ομοσπονδιακή κυβέρνηση εγκαθιστά τις μεγαλύτερες στρατιωτικές βάσεις σε ελλειμματικές πολιτείες, όπως η Αριζόνα και υποχρεώνει τις αμυντικές βιομηχανίες να εγκαταστήσουν τα εργοστάσιά τους σε αυτές. Η Κίνα αναλαμβάνει μεγάλα δημοσία έργα ανάπτυξης υποδομών στις δυτικές επαρχίες.

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση τέτοιος μόνιμος μηχανισμός δεν υπάρχει. Το ρόλο αυτό ανέλαβαν τα κοινοτικά πλαίσια στήριξης. Τα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης είναι το αποτέλεσμα των διαπραγματεύσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις αναπτυξιακές προτεραιότητες του κάθε κράτους μέλους. Ως συνέχεια του Δεύτερου Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης για το χρονικό διάστημα

1994-1999, το Γ' Κοινοτικό Πλαίσιο Στήριξης_αποτελεί την κοινή αναπτυξιακή στρατηγική μεταξύ Ελλάδας και Ευρωπαϊκής Ένωσης για τη χρονική περίοδο 2000-2006, η οποία στοχεύει στη σύγκλιση συστημάτων και επιπέδων μεταξύ της Ελλάδας και των υπόλοιπων κρατών μελών. Μία από τις προτεραιότητες της στρατηγικής αυτής αποτελεί η ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού που αφορά στην εκπαίδευση και την απασχόληση. Η προτεραιότητα αυτή αποβλέπει στην αναβάθμιση του ανθρώπινου δυναμικού της χώρας μέσω της εκπαίδευσης, της αρχικής και συνεχούς επαγγελματικής κατάρτισης και της επιμόρφωσης ώστε στη συνέχεια να στηρίξει την αναπτυξιακή προσπάθεια. Σε αυτό το πλαίσιο έχουν σχεδιαστεί και υλοποιούνται συγκεκριμένα Επιχειρησιακά Προγράμματα και Κοινοτικές Πρωτοβουλίες όπου εντάσσονται μεταξύ άλλων και δράσεις Επαγγελματικού Προσανατολισμού (Οικονομικά, Απρίλιος 2012).

Η φιλοσοφία των Κοινοτικών Πλαισίων Στήριξης ήταν να στηρίξουν τις αδύναμες οικονομίες μέχρι να σταθούν στα πόδια τους, να καταστούν ανταγωνιστικές και να γίνουν και αυτές πλεονασματικές (ΕΚΕΠ, 2013). Η πραγματικότητα όμως είναι ότι δεν μπορούν όλες οι οικονομίες να γίνουν πλεονασματικές. Αν όλοι είναι πλεονασματικοί σε ποιόν θα εξαχθούν όλα αυτά τα πλεονάσματα; Μέχρι να ανακαλυφθούν εξωγήινοι και να εγκαινιαστεί το εμπόριο μαζί τους, είναι απλώς ανέφικτη η παραγωγή πλεονασμάτων από όλες τις οικονομίες. Στο εσωτερικό τους οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής γνωρίζουν ότι η Αριζόνα δεν πρόκειται ποτέ να γίνει πλεονασματική όπως η Καλιφόρνια, στην Κίνα οι δυτικές επαρχίες δε θα φτάσουν ποτέ τη Σαγκάη και στη Γερμανία τα ανατολικά κρατίδια δε θα φτάσουν ποτέ τα δυτικά. Για αυτό και είναι απαραίτητος ένας μόνιμος εσωτερικός μηχανισμός μεταφοράς πλεονασμάτων από τις πλεονασματικές στις ελλειμματικές οικονομίες, έτσι ώστε να μην καταρρέουν από τα χρέη οι δεύτερες και να μην συμπαρασύρονται μαζί τους και οι πρώτες.

Ενότητα 2.2 Νομισματική σταθερότητα

Η σύγχρονη μεταπολεμική ιστορία του δυτικού ευρωπαϊκού χώρου, χαρακτηρίζεται από τη διαρκή προσπάθεια των κρατών για την επίτευξη στενότερης συνεργασίας που θα επούλωνε τα τραύματα του παρελθόντος και θα δημιουργούσε μια νέα αναπτυξιακή δυναμική στην κάλυψη των σύγχρονων αναγκών των ευρωπαίων πολιτών. Το Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα κατά τη δεκαετία του 1970 τελικώς απέτυχε. Οι ευρωπαίοι ηγέτες, ωστόσο, επανήλθαν πιο αποφασιστικά στις αρχές της δεκαετίας του 1990 με την υπογραφή της Συνθήκης του Μάαστριχτ και τη δημιουργία της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης, η οποία έθετε πιο αυστηρούς όρους και μετέφερε τον πυρήνα της άσκησης της οικονομικής πολιτικής, δηλαδή τη νομισματική στην Ένωση, αφήνοντας ουσιαστικά μόνο τη δημοσιονομική πολιτική στη δικαιοδοσία των εθνικών κυβερνήσεων. Όμως, από τα πρώτα χρόνια της εφαρμογής της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης έγινε γρήγορα αντιληπτό ότι τα κράτη-μέλη κατέφευγαν εκτεταμένα στη δημοσιονομική πολιτική για να δημιουργήσουν ευνοϊκές οικονομικές συνθήκες, με αποτέλεσμα να προκαλούνται σοβαρές πιέσεις στην ευρωπαϊκή οικονομία και στην εκπλήρωση των κριτηρίων της Συνθήκης του Μάαστριχτ. Οι μεταδοτικές επιπτώσεις των μη διατηρήσιμων εθνικών χρεών και ελλειμμάτων μιας χώρας-μέλους, τα οποία μπορούν να βλάψουν άλλα κράτη-μέλη και ενδεχομένως να ασκήσουν αδικαιολόγητες πιέσεις στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα είχαν κυρίαρχο ρόλο στις εκάστοτε συζητήσεις (Σιοκορέλης, 2007, σελ.123).

Αποτέλεσμα της υιοθέτησης της παραπάνω άποψης από τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις είναι η ενσωμάτωση του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης στο κοινοτικό κεκτημένο, το οποίο έθετε αυστηρούς δημοσιονομικούς περιορισμούς και ενεργοποιούσε τη διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος με την επιβολή ποινών στην περίπτωση μη τήρησης των συγκεκριμένων κανόνων. Παρόλα αυτά, από τις πρώτες ημέρες εφαρμογής του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης, οι δημοσιονομικοί κανόνες που κληρονομήθηκαν από τη Συνθήκη του Μάαστριχτ άρχισαν να αμφισβητούνται ευθέως από μια μερίδα οικονομολόγων και φορέων χάραξης πολιτικής. Κύριο στοιχείο της κριτικής που αναπτύχθηκε ήταν η απώλεια του τελευταίου εργαλείου που είχαν τα κράτη-μέλη για τον καθορισμό μέρους της οικονομικής τους πολιτικής, αλλά και το γεγονός ότι, οι διαδικασίες δημοσιονομικής επιτήρησης δεν παρείχαν ένα ικανοποιητικό πλαίσιο συντονισμού της οικονομικής

πολιτικής στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Έτσι, άρχισαν να ακούγονται πιο έντονα εκείνες οι φωνές, οι οποίες ζητούν άμεσα την αναθεώρηση του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης στην κατεύθυνση της ευελιξίας και της μεγαλύτερης διακριτικής ευχέρειας στην άσκηση της εθνικής δημοσιονομική πολιτικής (Σιοκορέλης, 2007, σελ.124).

Το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης υιοθετήθηκε στις 7 Ιουνίου 1997 στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Άμστερνταμ. Η βασική του αρχή είναι η θέσπιση του μεσοπρόθεσμου στόχου επίτευξης ισοσκελισμένων ή πλεονασματικών προϋπολογισμών. Κάθε χώρα-μέλος υποχρεούται να παρουσιάζει ένα πρόγραμμα σταθερότητας στο τέλος κάθε χρόνου. Τα προγράμματα σταθερότητας αποτελούν μεσοπρόθεσμες δημοσιονομικές εκθέσεις, οι οποίες περιέχουν μια προβολή των μακροοικονομικών της χώρας, καθώς και όλα τα σχεδιασμένα δημοσιονομικά μέτρα για τα τρία επόμενα έτη. Στη συνέχεια, τα προγράμματα αξιολογούνται από την Επιτροπή. Με βάση αυτές τις αξιολογήσεις, το Συμβούλιο εκφέρει γνώμη σχετικά με την ικανότητα του προγράμματος να αποφύγει τα υπερβολικά ελλείμματα και να φθάσει μεσοπρόθεσμα σε ισοσκελισμένη ή πλεονασματική δημοσιονομική θέση. Το Συμβούλιο, ενεργώντας με ειδική πλειοψηφία, μπορεί να απευθύνει σύσταση σε μια συγκεκριμένη χώρα, ζητώντας αλλαγές στο πρόγραμμα σταθερότητάς της. Μετά από εισήγηση της Επιτροπής, το Συμβούλιο ενδέχεται να απευθύνει συστάσεις στο ενδιαφερόμενο κράτος-μέλος, αν ο κυβερνητικός δανεισμός απομακρύνεται από την ισορροπία ή πλησιάζει το τρία τοις εκατό (3%) του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος.

Η επόμενη αρχή του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης κληροδοτήθηκε από τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, η οποία ορίζει κανόνες που αφορούν στον προϋπολογισμό και τους οποίους οι χώρες πρέπει να πληρούν για να εισέλθουν στην Οικονομική Νομισματική Ένωση. Σύμφωνα με το άρθρο 4 της Συνθήκης: «τα κράτη-μέλη θα πρέπει να αποφεύγουν τα υπερβάλλοντα ελλείμματα, ως υπερβάλλοντα ελλείμματα καθορίστηκαν αυτά που ξεφεύγουν από το 3 τοις εκατό (3%) του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος». Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή προετοιμάζει εκθέσεις αν το κυβερνητικό έλλειμμα υπερβαίνει το 3 τοις εκατό (3%) του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος και εφόσον η Επιτροπή θεωρεί το έλλειμμα υπερβάλλον, εξετάζεται η άποψη της στο Συμβούλιο. Αν η ενδιαφερόμενη χώρα δεν εφαρμόσει τα απαραίτητα μέτρα, είναι πολύ πιθανό να πληρώσει πρόστιμα, υπό τη μορφή άτοκων καταθέσεων στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα που κυμαίνονται μεταξύ 0,2 τοις εκατό (0,2%) και

0,5 τοις εκατό (0,5%) του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος της. Κάθε επιβολή προστίμου θα πρέπει να αποφασίζεται με πλειοψηφία των δύο τρίτων στο Συμβούλιο. Ωστόσο, είναι δυνατό να μην πληρώσει πρόστιμο σε περίπτωση «εξαιρετικής» κατάστασης. Αυτό συμβαίνει όταν η υπέρβαση είναι έκτακτη και προσωρινή και το έλλειμμα προήλθε από ασυνήθιστο γεγονός εκτός ελέγχου των εθνικών αρχών ή όταν ο λόγος ελλείμματος προς το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν μειώνεται περισσότερο από 2 τοις εκατό (2%) ετησίως. Αν ο λόγος μειώνεται μεταξύ 0,75 τοις εκατό (0,75%) και 2 τοις εκατό (2%) τότε, για τη μη επιβολή προστίμου απαιτείται η σύμφωνη γνώμη των Υπουργών Οικονομικών των κρατών-μελών της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η επιβολή δημοσιονομικών κανόνων είναι ουσιαστική και υποστηρίζεται από πολλούς οικονομολόγους για τους εξής λόγους (Σιοκορέλης, σελ.125-127):

- ❖ Διατηρησιμότητα του δημοσίου χρέους. Η άμεση σχέση ανάμεσα στο έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού και το δημόσιο χρέος αποτελεί έναν από τους κύριους παράγοντες για την επιβολή δημοσιονομικών κανόνων.
- ❖ Προστασία από την ύπαρξη εξωτερικότητας, δηλαδή μια χώρα που διαπιστώνει ότι βρίσκεται σε μη διατηρήσιμη πορεία αυξανόμενου δημοσίου χρέους δημιουργεί αρνητικές εξωτερικές επιπτώσεις στις υπόλοιπες χώρες της νομισματικής ένωσης.
- ❖ Μείωση της αναγκαιότητας χρηματοδοτικής στήριξης χωρών με δημοσιονομικά προβλήματα.
- ❖ Ομαλή λειτουργία της νομισματικής ένωσης.
- ❖ Διατήρηση σταθερότητας και αξιοπιστίας του ευρώ.
- ❖ Ενσωμάτωση στην εγχώρια οικονομία των διεθνών επιτοκίων.
- ❖ Μηχανισμός προώθησης συντονισμού των εθνικών δημοσιονομικών πολιτικών.
- ❖ Περιορισμός πιθανότητας διακριτικής δημοσιονομικής πολιτικής για πολιτικούς λόγους.

Προς, το παρόν δεν είναι σαφές πια θα είναι η τύχη του Συμφώνου Σταθερότητας. Επίσης, υπάρχουν προτάσεις για τη δημιουργία ενός νέου, πιο ρεαλιστικού και ευέλικτου συμφώνου. Σε κάθε περίπτωση, ένα είναι δεδομένο, όποιο νέο Σύμφωνο και να υπογραφθεί, θα έχει την ίδια νεοφιλελεύθερη κατεύθυνση με

αυτό που θα αντικαταστήσει. Και στο ζήτημα του Συμφώνου Σταθερότητας, αποκαλύφθηκαν τόσο ο διακρατικός και όχι υπερεθνικός χαρακτήρας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όσο και οι εθνικές αντιπαλότητες που τη διαιρούν. Κανένας «νόμος» δεν υφίσταται στην Ευρωπαϊκή Ένωση χωρίς την έγκριση των κυβερνήσεων που την αποτελούν, ενώ όλοι οι «νόμοι» μπορούν να ανατραπούν, ανά πάσα στιγμή, με διακυβερνητικές διαβουλεύσεις. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή είναι υποχρεωμένη να ακολουθεί τις διακυβερνητικές αποφάσεις μιας και αυτές είναι που καθορίζουν τους «όρους του παιχνιδιού» και ουδείς έτερος. Σ' αυτήν τη διακυβερνητική λειτουργία, είναι οι μεγάλες χώρες, κατά κύριο λόγο, που καθορίζουν τις αποφάσεις, αλλά το γεγονός αυτό αντί να μειώνει, οξύνει τις αντιθέσεις. Επειδή για παράδειγμα, χώρες σαν την Ελλάδα αλλά και το Βέλγιο ή την Ιταλία, φοβούνται ότι μια αναθεώρηση του Συμφώνου Σταθερότητας μπορεί να μετατοπίσει το κέντρο βάρους από το έλλειμμα του προϋπολογισμού στο δημόσιο χρέος. Επομένως η τύχη του Σύμφωνου Σταθερότητας ανοίγει νέο πεδίο αντιπαραθέσεων, δύσκολων συμβιβασμών και αντιφατικών αποφάσεων (Καλοδούκας, 2004).

Ενότητα 2.3 Bretton Woods - Η ιδέα για δημιουργία των μηχανισμών ανακύκλωσης πλεονασμάτων

Ο πρώτος που συνειδητοποίησε ότι είναι απαραίτητος ένας μόνιμος εσωτερικός μηχανισμός μεταφοράς πλεονασμάτων από τις πλεονασματικές στις ελλειμματικές οικονομίες σε παγκόσμια κλίμακα ήταν ο John Maynard Keynes, ο οποίος είχε προτείνει ένα παγκόσμιο νόμισμα, το οποίο θα συνοδευόταν από πολύ ισχυρούς μηχανισμούς μεταφοράς πλεονασμάτων για την επιβίωσή του. Ο Keynes είχε αναγνωρίσει από το 1944 ότι, χωρίς τέτοιους μηχανισμούς το εγχείρημα ήταν καταδικασμένο να αποτύχει. Έτσι λοιπόν, συγκλήθηκε το 1944 στη πόλη Bretton Woods συνδιάσκεψη. Ενώ ο πόλεμος διαρκούσε ακόμα στην Ευρώπη και στον Ειρηνικό, 730 σύεδροι από πολλές χώρες συναντήθηκαν, ξεκινώντας έναν εντατικό γύρο διαπραγματεύσεων που διήρκησε τρεις εβδομάδες. Το αποτέλεσμα των διαπραγματεύσεων των 730 συνέδρων ήταν να σχεδιαστεί το διεθνές νομισματικό σύστημα σταθερών ισοτιμιών που επιβίωσε μέχρι τη 15^η Αυγούστου του 1971.

Σήμερα, μετά τη κρίση του 2008, γίνεται και πάλι πολύ συζήτηση για τη συνδιάσκεψη του Bretton Woods και ο λόγος γι' αυτό είναι ότι έχει να κάνει με τη διαδεδομένη άποψη ότι, αυτό που λείπει από τη παγκόσμια οικονομία είναι ένα διεθνές σύστημα κανόνων που να ρυθμίζουν τις νομισματικές ισοτιμίες, τις ροές κεφαλαίων και τα ισοζύγια πληρωμών μεταξύ των μεγάλων οικονομικών δυνάμεων, δηλαδή ότι ακριβώς συζητήθηκε και συμφωνήθηκε στο Bretton Woods το 1944. Οι εμπνευστές του New Deal, οι άνθρωποι του προέδρου Roosevelt, είχαν μάθει από τη δεινή εμπειρία του Μεσοπολέμου, που ακολούθησε την κρίση του 1929, ότι δε μπορούσαν να διαχειριστούν τις λειτουργίες της καπιταλιστικής οικονομίας αποτελεσματικά στο πλαίσιο της άσκησης εθνικής πολιτικής, χρειαζόταν με άλλα λόγια, μία διεθνής συμφωνία. Ο Roosevelt στην εναρκτήρια ομιλία του σημείωσε ότι: «η οικονομική υγεία κάθε χώρας πρέπει να απασχολεί κάθε γείτονα χώρα, είτε βρίσκεται κοντά είτε μακριά της».

Στη συνδιάσκεψη δύο ήταν τα βασικά θέματα που απασχόλησαν: πρώτον, η σχεδίαση ενός μεταπολεμικού νομισματικού συστήματος και δεύτερον, η ανοικοδόμηση των οικονομιών της Ευρώπης και της Ιαπωνίας. Ωστόσο, τα πραγματικά ερωτήματα που ετίθεντο κάτω από την εύθραυστη επιφάνεια των

συνομιλιών αφορούσαν, πρώτον το θεσμικό πλαίσιο που θα κρατούσε μία νέα μεγάλη ύφεση μακριά και δεύτερον, την επιτήρηση και τον έλεγχο ενός τέτοιου πλαισίου (Βαρουφάκης, 2011)¹.

Αυτά τα ζητήματα δημιούργησαν πολλές εντάσεις μεταξύ των δύο μεγάλων συμμάχων που εκπροσωπούσαν, ο Harry Dexter White για λογαριασμό των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής και ο John Maynard Keynes για λογαριασμό της Μεγάλης Βρετανίας. Μετά το τέλος της συνδιάσκεψης ο Keynes είπε ότι: «κλήθηκε για να εκτελέσει ταυτόχρονα τα καθήκοντα του οικονομολόγου, του χρηματιστή, του πολιτικού, του δημοσιογράφου, του προπαγανδιστή, του νομικού ακόμα του προφήτη και του μάντη». Έτσι λοιπόν, το Μήλον της Έριδος στο Bretton Woods αποτέλεσε η πρόταση του John Maynard Keynes για την ίδρυση μιας Διεθνούς Νομισματικής Ένωσης, την οποία η αμερικανική πλευρά απέρριψε αντιπροτείνοντας και επιβάλλοντας τη δημιουργία ενός συστήματος σταθερών συναλλαγματικών ισοτιμιών των υπολοίπων νομισμάτων με επίκεντρο το δολάριο! Είναι το σύστημα, το οποίο έμεινε στην ιστορία ως Σύστημα Bretton Woods. Στο πλαίσιο του συστήματος αυτού κάθε νόμισμα θα κλείδωνε σε μία ισοτιμία με το δολάριο, κατά τρόπο παρόμοιο με αυτόν που κλείδωσε η ισοτιμία της δραχμής με το ευρώ πριν από την είσοδο της Ελλάδας στην Ευρωζώνη. Επιτρεπόταν διακυμάνσεις της τάξεως του 1 τοις εκατό (1%) εντός του οποίου, οι κυβερνήσεις θα έπρεπε να μένουν πουλώντας και αγοράζοντας δολάρια. Η επαναδιαπραγμάτευση αυτής της ισοτιμίας θα επιτρεπόταν μόνο στη περίπτωση που αποδεικνυόταν ότι, το εμπορικό ισοζύγιο των κεφαλαιακών ροών της, δεν μπορούσαν να διατηρηθούν με τα υπάρχοντα αποθεμάτων της σε δολάρια. Επιπλέον, μία τέτοια ανατίμηση ή υποτίμηση απαιτούσε την έγκριση των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής. Όσο για τις ίδιες τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, για να δημιουργηθεί η απαραίτητη εμπιστοσύνη στο νέο αυτό παγκόσμιο χρηματοοικονομικό σύστημα, κλείδωσαν την ισοτιμία δολαρίου τους με το χρυσό στα 35 δολάρια (\$) την ουγκιά, παρέχοντας την εγγύηση της πλήρους μετατροπής των δολαρίων σε χρυσό. Με άλλα λόγια, όποιος ήθελε μπορούσε με μία απλή αίτηση να ζητήσει από το κράτος των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής να μετατρέψει τα δολάρια του σε χρυσό προς 35 δολάρια (\$) την ουγκιά.

¹ Κρίσης Λεξιλόγιο, οι οικονομικοί όροι που μας καταδυναστεύουν, Αθήνα: Ποταμός

Πέραν των σταθερών ισοτιμιών στο Bretton Woods ιδρύθηκαν και δύο σημαντικοί φορείς οικονομικής πολιτικής που επιβιώνουν και σήμερα, δεκαετίες μετά την κατάρρευση του συστήματος Bretton Woods: η Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης, η οποία σήμερα είναι γνωστή ως Παγκόσμια Τράπεζα και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Ο σκοπός της Παγκόσμια Τράπεζας ήταν να χρηματοδοτεί, ως παγκόσμιος επενδυτικός οργανισμός, παραγωγικές επενδύσεις ανά τον κόσμο με στόχο την ανάκαμψη των οικονομιών μετά το τέλος του πολέμου. Παράλληλα, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο είχε πρωταρχικό σκοπό τη δανειοδότηση οικονομιών που δεν κατάφερναν, λόγω ελλειμμάτων να διατηρήσουν από μόνα τους κάνοντας χρήση των αποθεματικών τους σε δολάρια τη συμφωνημένη ισοτιμία του νομίσματος τους με το δολάριο (Βαρουφάκης, 2011)².

Βέβαια από τότε προβλέπονταν ότι τα δάνεια θα δίνονταν μόνο κάτω από συγκεκριμένους όρους, οι οποίοι θα εγγυόταν την αποπληρωμή τους. Το πρόβλημα με τις νομισματικές ενώσεις, όπως, θα ανακάλυπτε η Αργεντινή στα τέλη της δεκαετίας του 1990 και η Ευρώπη μετά το Κραχ του 2008, έγκειται στο απλό γεγονός ότι τα ισοζύγια των εμπορικών συναλλαγών και κεφαλαιακών ροών μπορεί να παραμένουν σε κατάσταση ανισορροπίας για δεκαετίες, αν όχι για αιώνες. Ότι κι αν συμβεί, κάποιες από τις περιοχές μιας χώρας, όπως για παράδειγμα η περιοχή της Στουτγάρδης στη Γερμανία, η περιοχή του Ευρύτερου Λονδίνου στη Βρετανία ή η περιοχή της Σαγκάης στην Κίνα θα έχουν πάντα πλεονάσματα στις εμπορικές συναλλαγές τους με κάποιες άλλες περιοχές όπως είναι τα ανατολικά κρατίδια ή Lander, το Yorkshire ή οι δυτικές επαρχίες της Κίνας. Το ίδιο ισχύει και με τις Πολιτείες στα ομοσπονδιακά κράτη: η Αριζόνα δε θα ισοσκελίσει ποτέ το ισοζύγιο των εμπορικών της συναλλαγών με την Καλιφόρνια και η Τασμανία θα είναι πάντα ελλειμματική έναντι της Victoria και της Νέας Νότιας Ουαλίας. Δεδομένου ότι, αυτά τα εμπορικά ελλείμματα είναι παντοτινά, κάπως πρέπει να χρηματοδοτούνται, αλλιώς η συνολική οικονομία της Βρετανίας, της Γερμανίας, των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής, της Αυστραλίας, που αναπόφευκτα εμπεριέχουν τόσο ελλειμματικές όσο και πλεονασματικές περιοχές θα αποσταθεροποιηθεί με αρνητικό αντίκτυπο σε όλη τους την επικράτεια, τόσο στις πλεονασματικές όσο και στις ελλειμματικές περιοχές, επαρχίες, και Πολιτείες.

² Κρίσης Λεξιλόγιο, οι οικονομικοί όροι που μας καταδυναστεύουν, Αθήνα: Ποταμός

Όταν κάθε κρατική οντότητα ή «επαρχία» έχει δικό της νόμισμα, η εξισορρόπηση επέρχεται μέσω της σταδιακής αλλαγής στη συναλλαγματική ισοτιμία. Καθώς το νόμισμα των ελλειμματικών υποχωρεί, απορροφούνται οι εντάσεις που προκαλούνται από τα εμπορικά ελλείμματα, τα οποία και περιορίζονται. Πράγματι, όλοι έχουν μία εικόνα πριν από τη θέσπιση του ευρώ, τα πλεονάσματα της Γερμανίας έναντι χωρών όπως η Ελλάδα και η Ιταλία οδηγούσαν σε μια σταδιακή υποτίμηση της δραχμής και της λιρέτας σε σχέση με το μάρκο. Με αυτόν τον τρόπο διατηρούνταν η ισορροπία, καθώς οι αυξανόμενες εμπορικές ασυμμετρίες ακυρώνονταν από αντίστοιχες μειώσεις στις συναλλαγματικές ισοτιμίες με τα εισαγόμενα προϊόντα στις χώρες της περιφέρειας να ακριβαίνουν και τις εξαγωγές να γίνονται πιο φτηνές στη Γερμανία.

Ωστόσο, σε οικονομικές ενώσεις, όπου υπάρχει ενιαίο νόμισμα, όπως στις Ηνωμένες Πολιτείες ή στην Ευρωζώνη, είναι αναγκαίος ένας άλλος τρόπος για να αμβλύνονται οι εντάσεις που προκαλούνται από τις ανισορροπίες στα ισοζύγια των εμπορικών συναλλαγών και των κεφαλαιακών ροών: κάποιος Μηχανισμός Ανακύκλωσης των Πλεονασμάτων που να παίρνει κεφάλαια από τις πλεονασματικές περιοχές και να τα μεταφέρει στις ελλειμματικές περιοχές (Βαρουφάκης, 2011)³.

Η ανακύκλωση αυτή μπορεί να έχει τη μορφή της απλής μεταφοράς οικονομικών πόρων ή κάτι που είναι πολύ περισσότερο επιθυμητό τόσο για τις πλεονασματικές όσο και για τις ελλειμματικές περιοχές: την επένδυση σε παραγωγικές δραστηριότητες μέρους των πλεονασμάτων των πλεονασματικών περιοχών στις ελλειμματικές περιοχές.

Ο λόγος για τον οποίο, η ζώνη του δολαρίου, οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, είναι μια επιτυχημένη νομισματική ένωση, ενώ η Ευρωζώνη μόνο επιτυχημένη δεν μπορεί να χαρακτηριστεί, είναι ότι, η Αμερική διαθέτει τουλάχιστον δύο Μηχανισμούς Ανακύκλωσης Πλεονασμάτων, ενώ η Ευρώπη δεν έχει κανέναν. Πράγματι, χωρίς τουλάχιστον ένα μηχανισμό ανακύκλωσης πλεονασμάτων, μια νομισματική ένωση είναι καταδικασμένη να υποκύψει στις υποχθόνιες κινήσεις των τεκτονικών πλακών της οικονομίας που αργά ή γρήγορα θα προκαλέσουν τόσο μεγάλες ρωγμές, ώστε τελικά η ένωση θα καταρρεύσει.

³ Παγκόσμιος Μινώταυρος: οι πραγματικές αιτίες της κρίσης, Αθήνα: Α.Α. Λιβάνη

Μετά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο στις Ηνωμένες Πολιτείες υπάρχουν δύο Μηχανισμοί Ανακύκλωσης Πλεονασμάτων: πρώτον, ένας απλός Μηχανισμός Μεταβίβασης Πόρων, ο οποίος θεσμοθετήθηκε στα τέλη της δεκαετίας του 1930 στο πλαίσιο του New Deal και ο οποίος διασφαλίζει ότι η ομοσπονδιακή κυβέρνηση της Washington πληρώνει για τα επιδόματα ανεργίας και την ιατροφαρμακευτική περίθαλψη στις ελλειμματικές Πολιτείες αντλώντας τα ποσά από τους φόρους που συλλέγονται στις πλεονασματικές Πολιτείες και δεύτερον, ένας πιο περίπλοκος Μηχανισμός Ανακύκλωσης που λειτουργεί μέσω του Στρατιωτικού-Βιομηχανικού Συμπλέγματος. Ο τελευταίος αναπτύχθηκε τη δεκαετία του 1940 και αντανακλά μια ακόμα πολιτική διευθέτηση: όταν το Πεντάγωνο αναθέτει σε μια εταιρεία, όπως η Boeing, την κατασκευή ενός νέου πολεμικού αεριωθούμενου ή ενός πυραυλικού συστήματος, μια από τις ρήτρες του συμβολαίου ορίζει ποια από τα νέα εργοστάσια θα χτιστούν σε οικονομικά ελλειμματικές Πολιτείες. Αυτή η μορφή ανακύκλωσης πλεονασμάτων δεν παίρνει τη μορφή δανείων αλλά των παραγωγικών επενδύσεων σε ελλειμματικές περιοχές που χρησιμοποιούν τα πλεονάσματα που δημιουργούνται στις πλεονασματικές περιοχές για να συνεχίζουν, εντέλει, να αγοράζουν τα αγαθά και τις υπηρεσίες που παράγουν σωρηδόν οι πλεονασματικές περιοχές (Βαρουφάκης, 2011)⁴.

⁴ Παγκόσμιος Μινώταυρος: οι πραγματικές αιτίες της κρίσης, Αθήνα: Α.Α. Λιβάνη

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΜΙΝΩΤΑΥΡΟΣ & ΠΤΩΧΟΤΡΑΠΕΖΟΚΡΑΤΙΑ

Ενότητα 3.1 Παγκόσμιος Μινώταυρος

Σύμφωνα με το βιβλίο «*Παγκόσμιος Μινώταυρος: οι πραγματικές αιτίες της κρίσης*» του συγγραφέα Βαρουφάκη Γιάννη, όλα ξεκίνησαν από τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, οι οποίες ήταν οι πραγματικές νικήτριες του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και έστησαν έναν, Παγκόσμιο Μηχανισμό Ανακύκλωσης Πλεονασμάτων, στην προσπάθειά τους να αποφύγουν τους κινδύνους ενός νέου κραχ, όπως του 1929 και να ευνοήσουν την κατανάλωση. Μέχρι τις αρχές του 1970 οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής ανακύκλωναν τα δικά τους πλεονάσματα, κυρίως σε Ευρώπη και Ιαπωνία, βοηθώντας την οικονομική ανάπτυξη των πρώην αντιπάλων τους, ώστε να δημιουργηθούν αγορές για τα δικά τους προϊόντα. Κατόπιν, το σύστημα άρχισε να δουλεύει αντίστροφα και τα πλεονάσματα του υπόλοιπου ανεπτυγμένου κόσμου συνέρρεαν πίσω στην Αμερική και τοποθετούνταν κυρίως σε επενδύσεις στο χρηματιστήριο της Wallstreet. Αυτή η συνεχής τροφοδότηση των τερατωδών ελλειμμάτων των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής, ονομάστηκε Παγκόσμιος Μινώταυρος και θεωρείται ως έναν από τους βασικούς παράγοντες που οδήγησαν στην κρίση του 2008.

Τα υπέρογκα κεφάλαια, τα οποία επενδύθηκαν από τους χρηματιστές της Wallstreet σε τοξικά δομημένα παράγωγα, τα λεγόμενα CDO και CDS, τα οποία πουλήθηκαν και επαναπουλήθηκαν ξανά και ξανά και εν τέλει λειτούργησαν ως ιδιωτικό χρήμα που κάποια εποχή έγινε υπερπολλαπλάσιο από το κανονικό που κυκλοφορούσε στην αγορά. Η συνεχής αγοραπωλησία των CDO και CDS μαζί με άλλα τοξικά παράγωγα οδήγησε τις τιμές τους στα ύψη δημιουργώντας έτσι μια τεράστια χρηματιστηριακή φούσκα που κάποτε θα έσκαγε έχοντας φοβερές συνέπειες. Η απουσία σοβαρού ελέγχου, η απύθμενη ανθρώπινη απληστία, η αναζήτηση υπέρογκων κερδών σε βάρος της ασφάλειας, η ανάληψη δυσανάλογων ρίσκων από όλο και πιο λίγους για όλο και πιο πολλούς και η έλλειψη επαφής με την πραγματική οικονομία οδήγησε το Σεπτέμβριο του 2008 στην κατάρρευση του σαθρού χρηματοπιστωτικού συστήματος. Ξαφνικά το χρήμα χάθηκε από τη αγορά και το

αμερικανικό δημόσιο έπρεπε να διασώσει τις τράπεζες που έπαιξαν το παιχνίδι του καπιταλισμού φοβούμενο τα χειρότερα.

Ούτε η Ελλάδα θα μπορούσε να αποφύγει την κρίση από τη στιγμή που είχε μεγάλα ελλείμματα. Μπορεί βέβαια, να μην ήταν ο πιο αδύναμος κρίκος της Ευρωζώνης αν δεν είχε τις ιδιαιτερότητες που τη χαρακτηρίζουν, διότι στην Ελλάδα δεν ήταν οι τράπεζες που είχαν υπέρογκα χρέη μα το ίδιο το κράτος, όμως δεν θα απέφευγε ένα γερό χτύπημα από τις αγορές και μια συνακόλουθη ύφεση.

3.1.1 Η κατάρρευση του Παγκόσμιου Μινώταυρου

Ο Παγκόσμιος Μινώταυρος κατέρρευσε λόγω ενός βασικού σχεδιαστικού σφάλματος. Το σχεδιαστικό σφάλμα αυτό, το οποίο το είχε εντοπίσει μόνο ο John Maynard Keynes και για το οποίο είχε προειδοποιήσει όταν ακόμα σχεδιαζόταν ο Παγκόσμιος Μινώταυρος στη συνδιάσκεψη του Bretton Woods. Το σχεδιαστικό σφάλμα λοιπόν ήταν η έλλειψη ενός αυτόματου Παγκόσμιου Μηχανισμού Ανακύκλωσης Πλεονασμάτων, το οποίο θα διατηρούσε υπό έλεγχο τις ανισορροπίες στα ισοζύγια εμπορικών συναλλαγών των χωρών.

Όταν ο John Maynard Keynes πρότεινε τη δημιουργία ενός αυτόματου μηχανισμού ανακύκλωσης πλεονασμάτων, υπό τη μορφή μίας Διεθνούς Νομισματικής Ένωσης, τότε η Αμερική άσκησε βέτο δια στόματος του απεσταλμένου της Harry Dexter White. Στην Αμερική θεωρούνταν τότε δεδομένο ότι θα παράγει συνεχώς πλεονάσματα. Με αυτή την προϋπόθεση έκριναν ότι η Αμερική έπρεπε να διοχετεύει τα πλεονάσματα της προς τις ελλειμματικές χώρες, χωρίς να χρειάζεται κάποιος θεσμοθετημένος αυτόματος μηχανισμός για την παγκόσμια ανακύκλωση ελλειμμάτων, ο οποίος θα την τιμωρούσε επιπλέον αν κατείχε μεγάλο αριθμό πλεονασμάτων. Ο πρόεδρος Roosevelt αδυνατούσε να αντιληφθεί τη σημασία της πρότασης του John Maynard Keynes για τη δημιουργία μιας Διεθνούς Νομισματικής Ένωσης, η οποία ναι μεν θα έθετε όρους και στην Αμερική αλλά θα βοηθούσε το Παγκόσμιο Σχέδιο να επιβιώσει μακροπρόθεσμα. Έτσι, το 1944 η Αμερική έλαβε ως δεδομένο ότι θα έχει εμπορικά πλεονάσματα, τα οποία θα έπρεπε να τα ανακυκλώνει στην Ευρώπη και την Ασία. Οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, ως ο «πεφωτισμένος ηγεμόνας» χρησιμοποιούσαν τα πλεονάσματα τους και για δύο δεκαετίες τα

ανακύκλωναν στην Ιαπωνία, τη Γερμανία, την Αγγλία και σε άλλες χώρες, οι οποίες χρειάζονταν βοήθεια.

Δυστυχώς, κάποια στιγμή οι Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής βρέθηκαν στη δυσάρεστη θέση να μην κατέχουν εμπορικό πλεόνασμα αλλά εμπορικό έλλειμμα το οποίο συνοδευόταν από ένα διογκούμενο έλλειμμα στον κρατικό προϋπολογισμό και μεγάλωνε συνεχώς. Αυτή ήταν μία εξέλιξη την οποία δεν είχαν προβλέψει οι άνθρωποι του Roosevelt όταν απέρριψαν την πρόταση του John Maynard Keynes το 1944 στο Bretton Woods (Βαρουφάκης, 2011)⁵.

3.1.2 Τα αίτια της κατάρρευσης

Η Διεθνής Χρηματοπιστωτική Κρίση του 2008 είναι μια παγκόσμια κατάσταση απειλούμενης οικονομικής ύφεσης στον ευρύτερο χρηματοπιστωτικό και τραπεζικό τομέα με γενεσιουργό χώρα τις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής. Η κρίση αυτή έρχεται 78 χρόνια μετά την τελευταία μεγάλη κρίση του 1929 αλλά και τις παλαιότερες πετρελαϊκές κρίσεις. Προέκυψε μετά το ξέσπασμα των προβλημάτων στην αγορά στεγαστικών δανείων χαμηλής εξασφάλισης και την αλόγιστη χρήση δομημένων επενδυτικών προϊόντων που εξαρτιόνταν άμεσα από τη δυνατότητα αποπληρωμής των δανείων από τα οποία παράγονταν. Η προσπάθεια απομάκρυνσης του πιστωτικού και επιτοκιακού κινδύνου από τις τράπεζες, η μετατροπή στάσιμων κεφαλαίων σε εμπορεύσιμους τίτλους και η μετακίνηση των σύνθετων επενδυτικών τίτλων στις καταστάσεις ειδικών οντοτήτων, προκάλεσαν ένα «ντόμινο» αλυσιδωτών αντιδράσεων στον αμερικανικό και ευρωπαϊκό τραπεζικό και κτηματομεσιτικό τομέα.

Χαρακτηριστικά αυτής της γενικευμένης κατάστασης είναι ο κίνδυνος κατάρρευσης τραπεζών από φημολογία, πώληση άλλων σε ιδιαίτερα χαμηλό τίμημα και άσκηση νομισματικής πολιτικής από τις Κεντρικές Τράπεζες με σκοπό τη διάσωση του χρηματοοικονομικού συστήματος και όχι για τη διασφάλιση των τιμών, όπως παραδοσιακά οφείλουν να πράττουν. Ζημιωμένα βγήκαν τα συστήματα που εκτέθηκαν στα «τοξικά», όπως χαρακτηρίστηκαν, ομόλογα, συστήματα που στρέφονται πλέον προς ένα νέο κρατικό παρεμβατισμό, παράλληλα με την κατάρτιση σχεδίων επίλυσης της κρίσης προτού επεκταθεί στην ευρύτερη οικονομία των κρατών που επλήγησαν (Βικιπαίδεια, 2013).

⁵ Παγκόσμιος Μινώταυρος: Οι πραγματικές αιτίες της κρίσης, Αθήνα: Α.Α. Λιβάνη

Συγκεκριμένα, τα πρώτα πλήγματα που δέχτηκε ο Παγκόσμιος Μινώταυρος ήταν η συρρίκνωση των πλεονασμάτων στα εμπορικά ισοζύγια της Ιαπωνίας, της Γερμανίας και της Κίνας λόγω της μείωσης των εισαγωγών από τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής. Ο Παγκόσμιος Μινώταυρος τραυματίστηκε θανάσιμα, και έτσι τα εκτός Αμερικής παραγόμενα πλεονάσματα δεν μπορούσαν να ανακυκλωθούν μέσω της Wall Street. Τα ποσά που θυσιάζονταν στο βωμό της διάσωσης των τραπεζιτών αυξάνονταν εκθετικά. Τα διάφορα πακέτα διάσωσης, είτε της Wall Street, είτε του Ελληνικού Δημοσίου είχαν αποδέκτες μόνο εκείνους που ευθύνονται για την καταστροφή της μετά το 2008 Κρίσης, την ώρα που δίνονται για να εξυπηρετηθεί το κοινό καλό. Πρόκειται πράγματι για μια πολύ περίεργη ερμηνεία του «κοινού καλού». Από την μια μεριά υπάρχουν εκείνοι που κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Μινώταυρου εργάζονταν σκληρά και ανταμείβονταν ελάχιστα. Από την άλλη μεριά είναι μια μειονότητα που τον καιρό του Μινώταυρου πλούτισε πέραν των ονείρων της, παράγοντας χρηματοπιστωτικά «προϊόντα» τα οποία διακινούσε ως ιδιωτικό χρήμα.

Αυτή η μειονότητα διασώθηκε από την καταστροφή χάρη στα λεφτά, τα οποία πλήρωσαν οι μη προνομιούχοι φορολογούμενοι των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής. Η μεγέθυνση του τραπεζικού και παρατραπεζικού τομέα οδήγησε σε νέες μορφές κερδοσκοπίας στο Χρηματιστήριο Προθεσμιακών Συμβολαίων του Σικάγου, όπου αγοράζονται και πωλούνται τα παράγωγα που βασίζονται στις τιμές και στις ποσότητες των τροφίμων. Έτσι, η διόγκωση των τιμών των τροφίμων ξεπέρασε κάθε λογικό επίπεδο. Τον Απρίλιο του 2009 το G20 συνεδρίασε στο Λονδίνο και αποφάσισε να ενισχύσει τους πόρους του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου με 1,1 τρισεκατομμύρια δολάρια ώστε να τονωθούν οι οικονομίες σε παγκόσμιο επίπεδο προκειμένου να αντιμετωπίσουν το Κραχ του 2008. Στα ψιλά γράμματα όμως υπήρχε μία ρήτρα, η οποία έλεγε ότι: «τα χρήματα έπρεπε να χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για την ενίσχυση του παγκόσμιου χρηματοπιστωτικού συστήματος!».

Η κρίση αυτή λοιπόν, είναι συστημική και προκαλείται από τις δομικές ανεπάρκειες του καπιταλιστικού συστήματος, όπως αυτό διαμορφώθηκε από τους Αμερικανούς μεταπολεμικά με σκοπό και στόχο την διατήρηση εσαεί της αμερικανικής ηγεμονίας. Και αυτό, παρά το γεγονός ότι μετά το 1971 η αμερικανική οικονομία άρχισε να λειτουργεί με συνεχή ελλείμματα τρεχουσών συναλλαγών και

κρατικών εξόδων. Οι Αμερικανοί «εξανάγκαζαν» ολόκληρο τον παραγόμενο πλούτο του κόσμου να ανακυκλώνεται μέσω Αμερικής και να τροφοδοτεί τον αδηφάγο ελλειμματικό αμερικανικό Μινώταυρο. Και αυτό μέχρι την αμερικανική οικονομική κρίση του 2008. Μέχρι, δηλαδή, που η απληστία του χρηματοπιστωτικού συστήματος των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής, υποβοηθούμενη από μια λανθάνουσα νεοφιλελεύθερη οικονομική αντίληψη που κυριάρχησε στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής από τη δεκαετία του 1980, εξουδετέρωσε τους ελεγκτικούς μηχανισμούς του αμερικανικού συστήματος. Και έτσι, ο Παγκόσμιος Μηχανισμός Ανακύκλωσης Πλεονασμάτων κατέρρευσε, ο Μινώταυρος, που μέχρι να αρχίσει το τάισμα με τοξικά, οι όποιες αμερικανικές του ιδιοτροπίες ήταν μια κάποια λύση, αν όχι η καλύτερη για τη διεθνή οικονομία. Τώρα πλέον, το σύστημα είναι ανεξέλεγκτο (Βαρουφάκης, 2011)⁶.

3.1.3 Οι συνέπειες από την κατάρρευση

Σαν συνέπεια της χρηματοπιστωτικής κρίσης, η ύφεση που ξεκίνησε στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής επεκτάθηκε και στον υπόλοιπο κόσμο. Οι τράπεζες έχουν μειώσει σημαντικά το δανεισμό τους και οι ιδιώτες καταναλωτές, δεν μπορούν να συνεχίσουν να καταναλώνουν με την ίδια ταχύτητα.

Παρά τις συντονισμένες προσπάθειες των Κεντρικών Τραπεζών για αύξηση της ρευστότητας στις αγορές και για μείωση των επιτοκίων, υπήρξαν αλυσιδωτές αρνητικές επιπτώσεις στην παγκόσμια οικονομία που οδήγησαν αρκετές δυτικές οικονομίες βίαια σε ύφεση, χιλιάδες θέσεις εργασίας να χαθούν και τις επενδύσεις στον ιδιωτικό τομέα να φτάσουν στο ναδίρ. Την ίδια στιγμή, οι απλοί πολίτες διακατέχονται από έντονο φόβο και αγωνία μη χάσουν το σπίτι, την εργασία, τις αποταμιεύσεις και τις συντάξεις τους. Ο John Maynard Keynes είχε αναφέρει ότι: «οι άνθρωποι πλέον βρίσκονται στη φάση, όπου ο κίνδυνος απόκτησης περιουσιακών στοιχείων με δανεικά χρήματα είναι τόσο μεγάλος, ώστε υπάρχει ανταγωνισμός στα όρια του πανικού για το ποιος θα ρευστοποιήσει τα περιουσιακά του στοιχεία και ποιος θα αποπληρώσει τα χρέη του πρώτος. Κάθε φορά που ένα άτομο καταφέρνει να αποκτήσει περισσότερη ρευστότητα μειώνει την τιμή των περιουσιακών στοιχείων όλων, μέσω της διαδικασίας απόκτησης ρευστότητας, με συνέπεια τα περιθώρια των

⁶ Παγκόσμιος Μινώταυρος: Οι πραγματικές αιτίες της κρίσης, Αθήνα: Α.Α. Λιβάνη

άλλων ατόμων να υπονομεύονται. Και με αυτόν τον τρόπο η διαδικασία συνεχίζεται...» .

Σύμφωνα με τα παραπάνω λοιπόν, η μείωση της πίστωσης ήταν βασική επίπτωση της κατάρρευσης. Μερικά πιστωτικά ιδρύματα είχαν τόσο μεγάλες επενδύσεις σε MBS και CDOs, που η αναγκαστική απομείωση της αξίας τους, τους οδήγησε στη χρεοκοπία. Το Σεπτέμβριο του 2008 η ομοσπονδιακή κυβέρνηση των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής αναγκάζεται να κρατικοποιήσει τη Fannie Mae και τη Freddie Mac, οι οποίες είχαν στην κατοχή τους ή ήταν εγγυήτριες για πάνω από το 50 τοις εκατό (50%) της αγοράς στεγαστικών δανείων στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής. Το συνολικό μέγεθος της αγοράς ήταν 12 τρισεκατομμύρια δολάρια. Η Merrill Lynch πωλείται στην Bank of America. Η Lehman Brothers χρεοκοπεί. Η AIG λαμβάνει βοήθεια από την ομοσπονδιακή κυβέρνηση αξίας 85 δισεκατομμυρίων δολαρίων. Και 150 δισεκατομμύρια δολάρια ρευστοποιήθηκαν μέσα σε δύο μέρες. Το ντόμινο είχε ξεκινήσει. Όλοι οι επενδυτές έσπευσαν να ρευστοποιήσουν τα επενδυτικά τους προϊόντα. Σε αυτό το σημείο, πρέπει να διευκρινιστεί ότι, το κυρίως πρόβλημα που εμφανίστηκε με τα ενυπόθηκα δάνεια στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής δεν ήταν το μοναδικό. Ήταν όμως τόσο μεγάλο που πυροδότησε μια γενική δυσπιστία στην παγκόσμια αγορά. Οι εκτιμήσεις έκαναν λόγο για ζημιές άνω του ενός τρισεκατομμυρίου δολαρίων από τοξικά χρηματοοικονομικά προϊόντα στον τραπεζικό τομέα των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής και της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά το 2008. Οι ζημιές κατά την τριετία 2008-2011 ξεπέρασαν τα 2,5 τρισεκατομμύρια. Το επιτόκιο δανεισμού στην διατραπεζική αγορά εκτοξεύτηκε πάνω από το 4 τοις εκατό (4%), όταν πριν από μερικές εβδομάδες βρισκόταν στο 1 τοις εκατό (1%).

Κατά τη διάρκεια του τελευταίου τριμήνου του 2008 οι κεντρικές τράπεζες ανά τον κόσμο προέβησαν σε μια άνευ προηγουμένου στήριξη του χρηματοπιστωτικού συστήματος, αγοράζοντας κρατικά ομόλογα και ιδιωτικά επενδυτικά προϊόντα αξίας 2,5 τρισεκατομμυρίων δολαρίων ασκώντας πρακτικές ανοικτής αγοράς. Αυτή υπήρξε η μεγαλύτερη ένεση ρευστότητας και συνάμα πράξη νομισματικής πολιτικής στην ιστορία. Παράλληλα, οι κυβερνήσεις των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής και της Ευρωπαϊκής Ένωσης στήριξαν το τραπεζικό τους σύστημα αγοράζοντας νεοεκδοθείσες προνομιακές μετοχές των κυριοτέρων τραπεζών τους ή παρέχοντας εγγυήσεις αξίας 1,5 τρισεκατομμυρίων δολαρίων. Το ποσό αυτό ήταν τεράστιο και

προήλθε από τους προϋπολογισμούς των εθνικών κυβερνήσεων ανά τον κόσμο. Άμεσο αποτέλεσμα ήταν η κατακόρυφη αύξηση του δημοσίου χρέους ανά το δυτικό κόσμο. Ακόμα και αν ένα μεγάλο κομμάτι των πακέτων στήριξης αποτελείται στην ουσία από εγγυήσεις, οι εγγυήσεις που παρέχει το κράτος προσμετρούνται στο έλλειμμα, οπότε η επιβάρυνση εξακολουθεί να υφίσταται.

Σε ότι αφορά τώρα την εικόνα της ελληνικής οικονομίας, θα πρέπει να κατανοηθεί, κοιτώντας κάτω από το πρίσμα ενός παγκοσμιοποιημένου οικονομικού συστήματος. Οι παραγωγικότεροι κλάδοι της χώρας όπως είναι η ναυτιλία, ο τουρισμός και ο αγροτικός κλάδος εμφανίζουν υψηλό βαθμό συσχέτισης με το εξωτερικό, συνεπώς και με χώρες που εκτέθηκαν άμεσα στα ενυπόθηκα δάνεια υψηλού κινδύνου ή subprime δάνεια. Σε ένα δεύτερο επίπεδο μπορεί να υποστηριχτεί ότι η περίπτωση της Ελλάδας αναφέρεται ουσιαστικά, σε μια κρίση ζήτησης. Από τα ανωτέρω συνάγεται το συμπέρασμα ότι, η ύφεση στην Ελλάδα δεν συνδέεται άμεσα με τις πρωτογενείς αιτίες της κρίσης που εμφανίστηκαν σε Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής και την Ευρώπη, αλλά με τις επιπτώσεις μιας γενικευμένης κρίσης στην παγκόσμια οικονομία. Τα τελευταία χρόνια το δημόσιο χρέος της Ελλάδος διευρυνόταν συνεχώς. Ο δανεισμός τα προηγούμενα έτη χρησιμοποιήθηκε για την ανάληψη επενδυτικών έργων στα πλαίσια του εκσυγχρονισμού της χώρας, αλλά κυρίως και για την κάλυψη των αναγκών του δαπανηρού δημοσίου τομέα της. Ο υψηλός δανεισμός σε συνδυασμό με τα επαναλαμβανόμενα ελλείμματα, τόσο στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, όσο και των κρατικών προϋπολογισμών οδήγησαν στη μείωση της φερεγγυότητας του ελληνικού κράτους, καθώς οι πλεονασματικές μονάδες είναι διατεθειμένες να δανείσουν τα χρήματά τους σε σταθερές οικονομικά χώρες και όχι σε χώρες οικονομικά αδύνατες. Το αποτέλεσμα ήταν η μεγάλη αύξηση του επιτοκίου δανεισμού της Ελλάδας, μιας και η ανάληψη μεγαλύτερου κινδύνου από τους δανειστές συνεπάγεται την προσαύξηση της απαιτούμενης ανταμοιβής, δημιουργώντας περαιτέρω δυσκολίες στην εξασφάλιση των αναγκαίων πόρων για την χρηματοδότηση των μέτρων που θα την βοηθούσαν στην εξυγίανση του οικονομικού της τομέα.

Ενότητα 3.2 Πτωχοτραπεζοκρατία

Μετά από το κραχ του 2008 οι κυβερνήσεις Αμερικής και Ευρώπης γρήγορα συνειδητοποίησαν μια σκληρή πραγματικότητα: οι τράπεζες χρωστούσαν η μία στην άλλη και καμιά τους δεν είχε την παραμικρή ελπίδα να πληρώσει τα χρέη της. Το ίδιο και η συντριπτική πλειονότητα των ιδιωτών, είτε αυτοί ήταν πελάτες τραπεζών με στεγαστικά και πιστωτικές που μετατράπηκαν σε βουνό μετά από μια απόλυση ή μείωση μισθών, είτε επιχειρήσεις που έχασαν την πελατεία τους ή βρέθηκαν με ακάλυπτες επιταγές πελατών την ώρα που είχαν εκδώσει οι ίδιες μεταχρονολογημένες επιταγές σε προμηθευτές. Οι κυβερνήσεις, σε συνεργασία με τις Κεντρικές Τράπεζες, έσπευσαν να παράξουν περί τα 15 τρισεκατομμύρια δολάρια για να τα δώσουν ως επί το πλείστον στις τράπεζες, χρεώνοντάς τα ως νέο χρέος στους φορολογούμενους. Το αποτέλεσμα είναι γνωστό: τράπεζες-ζόμπι, που ενώ είναι χρεοκοπημένες, έχουν την ίδια στιγμή κέρδη, υπερχρεωμένα κράτη που τελούν υπό ασφυκτική πίεση ν' αυξάνουν τους φόρους και να μειώνουν τις υπηρεσίες τους προς τους πολίτες.

Ας υποθεθεί το παρακάτω, φανταστείτε την περίπτωση που οι κυβερνήσεις, μετά το 2008, να είχαν αντιδράσει εντελώς διαφορετικά και τα 15 αυτά τρισεκατομμύρια δολάρια να τα φόρτωναν σε ελικόπτερα, τα οποία θα πετούσαν χαμηλά πάνω απ' όλες τις πόλεις και τα χωριά, και να τα έριχναν ως μάννα εξ ουρανού στους πολίτες. Τι θα είχε συμβεί; Κάθε άνδρας, κάθε γυναίκα και κάθε παιδί θα είχαν εισπράξει από τη μία στιγμή στην άλλη, από το Σαν Φρανσίσκο μέχρι την Καβάλα και από τη Σκωτία μέχρι τη Μάλτα, περί τα 15.000 δολάρια. Μια οικογένεια με δύο παιδιά από τη μία στιγμή στην άλλη θα λάμβανε 60.000 δολάρια! Τα χρήματα αυτά θα χρησιμοποιούνταν εν μέρει για την αποπληρωμή των ατομικών, εταιρικών και τραπεζικών χρεών και τα υπόλοιπα θα κατέληγαν σε κάποιον τραπεζικό λογαριασμό είτε, ως αποταμίευση είτε, στην περίπτωση μιας καταναλωτικής αγοράς, ως κατάθεση στον λογαριασμό του πωλητή. Έτσι θα ωφελούνταν τόσο οι τράπεζες όσο και τα κράτη. Η Συστημική Κρίση της Δύσης ολόκληρης θα είχε αποφευχθεί. Το γεγονός ότι αυτή η σκέψη, η ιδέα, ηχεί «ανόητη» δεν έχει να κάνει με κάποιο οικονομικό μειονέκτημά. Από οικονομικής πλευράς δεν είναι καθόλου προβληματικότερη από αυτό που τελικά έγινε. Τουναντίον, θα ήταν ευχής έργον να έχει εφαρμοστεί, καθώς η μεγαλύτερη διάχυση των χρημάτων στα φτωχότερα εισοδηματικά στρώματα θα εξασφάλιζε ότι το χρήμα αυτό θα «κινείτο», αντί να

λιμνάζει στους ψηφιακούς λογαριασμούς πτωχευμένων τραπεζών που δεν τολμάνε να δανείσουν κανέναν, γνωρίζοντας ότι η κεφαλαιακή τους επάρκεια είναι μηδαμινή (Βαρουφάκης, 2012).

Συγκεκριμένα λοιπόν, μετά το κραχ του 2008, προέκυψε αυτό το νέο πολιτικοοικονομικό καθεστώς παγκοσμίως η Πτωχοτραπεζοκρατία, στο οποίο τη μέγιστη εξουσία δεν την ασκούν οι επιτυχημένοι καπιταλιστές αλλά οι πτωχευμένες τράπεζες ελέω των φορολογουμένων, των οποίων τους φόρους οι πολιτικοί ως εντολοδόχοι των τραπεζιτών, χρησιμοποιούν για να στηρίξουν αυτό το νέο καθεστώς. Βασική αρχή του νέου καθεστώτος είναι η εξής απλή αρχή: τα χρέη των πολιτών και των κρατών στις τράπεζες είναι ιερά κι αδιαπραγμάτευτα, ενώ οι ζημιές και τα χρέη των τραπεζών πρέπει να καλύπτονται από τα κράτη ή τις Κεντρικές Τράπεζες χωρίς να τους επιβάλλεται Μνημόνιο. Κι ενώ τα υπό πτώχευση κράτη διασύρονται κι υποβάλλονται σε ασφυκτική λιτότητα για να μπορούν να δανείζονται, οι τράπεζες όμως δικαιούνται άπειρη ρευστότητα.

Οι σημερινές τράπεζες δεν είναι ούτε ζωντανές ούτε νεκρές, διότι ενώ με ιδιωτικοοικονομικά κριτήρια θα είχαν κλείσει εν τούτοις συντηρούνται ενώ δεν έχουν τα πραγματικά κεφάλαια, ώστε να λειτουργούν ξανά ως υγιείς τράπεζες. Οι τράπεζες-ζόμπι είναι το κρυφό πρόβλημα της Ευρωζώνης, η οποία επιμένει να συζητά για το πρόβλημα των κρατικών χρεών χωρίς να λέει λέξη για το πολύ μεγαλύτερο πρόβλημα των τραπεζών-ζόμπι της. Οι τράπεζες είναι γεμάτες χρέη, διότι έχουν γεμίσει από πλήθος χαρτιών δομημένων παραγώγων και κρατικών ομολόγων ενώ η κεφαλαιακή τους επάρκεια έχει μειωθεί στο ελάχιστο. Τι σημαίνουν όλα αυτά; Τα δομημένα παράγωγα, όπως CDO⁷, CDS⁸, εκδίδονται από ιδιωτικά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα και βρίθουν κινδύνων χρεοκοπίας. Δεν είναι απλά παράγωγα που ανακαλύφθηκαν για να προστατεύονται οι παραγωγοί αλλά και οι αγοραστές από τα σκαμπανεβάσματα των τιμών των προϊόντων τους, για τα οποία κλείνονταν συμφωνίες πώλησης τώρα για να παραδοθούν όμως στο μέλλον. Με το πέρασμα του χρόνου δημιουργήθηκε μια ιδιαίτερη αγορά παραγώγων στο χρηματιστήριο, όπου πωλούσαν κι αγόραζαν

⁷ CDOs: Δομημένα προϊόντα, Τίτλοι Εγγυημένων Δανειακών Υποχρεώσεων (Collateralized Debt Obligations, CDOs), <http://el.wikipedia.org/wiki>

⁸ CDS: Η σύμβαση ανταλλαγής κινδύνου αθέτησης (Credit default swap ή απλά CDS) είναι μία σύμβαση ανταλλαγής, στην οποία ο αγοραστής της πραγματοποιεί σειρά πληρωμών προς τον αντισυμβαλλόμενο πωλητή και σε αντάλλαγμα δέχεται εφάπαξ πληρωμή σε περίπτωση που κάποιο πιστωτικό μέσο, συνήθως ομόλογο ή δάνειο χαρακτηριστεί από αθέτηση του εκδότη, <http://el.wikipedia.org>

παράγωγα δηλαδή χαρτιά, συμβόλαια πώλησης ή αγοράς χωρίς να υπάρχει πάντα αντιστοιχία με την πραγματική οικονομία. Έτσι ξεκίνησαν τα δομημένα παράγωγα, τα οποία δημιουργήθηκαν κι αυτά σε διάφορες παραλλαγές, τύπου CDO, CDS και τα οποία έδιναν τάχα την ψευδαίσθηση στον κάτοχο του ότι αποκλείεται κάποτε να χρεοκοπήσουν όλα τα επιμέρους απλά παράγωγα που περιείχε ένα τέτοιο σύνθετο παράγωγο. Τα δομημένα παράγωγα όμως λειτούργησαν ως πλαστό χρήμα, «ιδιωτικό-τοξικό χρήμα», που δηλητηρίαζε την πραγματική οικονομία και κατά συνέπεια και την κοινωνική ζωή των ανθρώπων.

Ήταν τόσο πολύ αυτό το χρήμα, δεκαπλάσιο ως και δεκαπενταπλάσιο από το παγκόσμιο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν επισημαίνουν πολλοί οικονομολόγοι, ώστε κατέλαβε αυτούς που το παρήγαγαν, οι οποίοι αν και προκάλεσαν τη Κρίση του 2008 με το σπάσιμο της φούσκας του χρήματος αυτού, συνεχίζουν να το παράγουν μέχρι σήμερα ανενόχλητοι!

Όσον αφορά τα κρατικά ομόλογα πάντοτε οι τράπεζες κάτεχαν τέτοια, από τη στιγμή όμως που απαξιώθηκαν τα ομόλογα των υπό πτώχευση χωρών, άρχισαν κι αυτά να μετατρέπονται σε άνευ αξίας χαρτιά. Από την άλλη το ποσοστό κεφαλαιακής επάρκειας, που είναι υποχρεωμένες οι τράπεζες να κατέχουν για ώρα ανάγκης τους, άρχισαν να το μειώνουν με διάφορα τεχνάσματα, διότι ήθελαν με το χρήμα αυτό να αγοράζουν δομημένα παράγωγα, που έφτιαχναν συχνά οι ίδιες με σκοπό να τα πωλούν όμως στους άλλους! Το ποσοστό κεφαλαιακής επάρκειας εκδίδεται από τη Τράπεζα Διεθνών Διακανονισμών, που έχει την έδρα της στην Ελβετία, η οποία καλεί τους διοικητές των Κεντρικών Τραπεζών των G10 κι αργότερα των G20 για να συζητήσουν για διάφορα τραπεζικά θέματα. Εκεί οι τραπεζίτες, αλλοίωσαν τον αριθμητή και τον παρονομαστή του κλάσματος, που εκφράζει την κεφαλαιακή επάρκεια. Δήλωναν στον αριθμητή ότι τα έσοδα της τράπεζας ήταν μεγάλα υπολογίζοντας ως βέβαια κι αυτά που θα «εισπράξουν» στο μέλλον και στον παρονομαστή δήλωναν ότι τα έξοδα ήταν λιγότερα κρύβοντας μέρος των δανείων που έδιναν παρουσιάζοντας μόνο το δηλωμένο ως επισφαλές ποσό του δανείου, με αποτέλεσμα η επάρκεια να παρουσιάζεται πολύ μεγαλύτερη απ' ότι είχαν.

Έτσι οι τράπεζες σήμερα, διαθέτουν ελάχιστο δημόσιο δηλαδή πραγματικό χρήμα σε σύγκριση με τον όγκο των δομημένων τοξικών παραγώγων τους. Οι ενέσεις ρευστότητας που τους χορήγησαν τα κράτη για να τις σώσουν δεν έλυσαν το

πρόβλημα, διότι οι τράπεζες του σήμερα έχουν εξελιχτεί σε ζόμπι και μοιάζουν με μαύρες τρύπες που καταβροχθίζουν τα πάντα. Εάν οι τράπεζες δεν προχωρήσουν σε λογιστικό έλεγχο των βιβλίων τους, κουρεύοντας το μεγαλύτερο μέρος των τοξικών παραγώγων τους και μέρος των κρατικών ομολόγων τους και στη συνέχεια να αυξήσουν τα κεφάλαια τους με έκδοση νέων μετοχών, τότε η κρίση θα συνεχίζεται απειλώντας την παγκόσμια οικονομία με ανυπολόγιστες συνέπειες για τη ζωή όλων μας.

ΜΕΡΟΣ Β
Η ΜΕΤΡΗΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΔΙΑΝΟΜΗΣ ΤΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ
ΕΥΡΩΠΗ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

ΜΕΤΡΗΣΗ ΤΗΣ ΑΝΑΔΙΑΝΟΜΗΣ ΤΟΥ ΕΙΣΟΔΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ

ΕΥΡΩΠΗ

Ενότητα 4.1 Εισαγωγή

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η «κρίση» οφείλεται στα δάνεια χαμηλής εξασφάλισης των πολυεθνικών και τραπεζών στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, τα οποία σήμερα επικεντρώνονται στα ενυπόθηκα και πολύ σύντομα θα επεκταθούν και στα υπόλοιπα. Οι μεγαλύτερες τράπεζες των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής, αλλά και πολλών άλλων ανεπτυγμένων χωρών όπως η Γερμανία, η Γαλλία, η Ελβετία αναγκάζονται να διαγράψουν από τους Ισολογισμούς τους επισφαλείς απαιτήσεις εκατοντάδων δισεκατομμυρίων, με αποτέλεσμα οι ζημιές τους να αυξάνονται σε δυσθεώρητα επίπεδα. Βέβαια, η συντριπτική πλειοψηφία τους διαθέτει την απαιτούμενη κεφαλαιακή επάρκεια για να διαγράψει τα επισφαλή αυτά δάνεια, έτσι ώστε να συνεχιστεί απρόσκοπτα η λειτουργία τους. Η διαγραφή όμως αυτών των τεράστιων ποσών θα έχει σαν αποτέλεσμα τη μείωση ή και την εξαφάνιση της κερδοφορίας τους, σε πολλές περιπτώσεις για αρκετά έτη. Επακόλουθο αυτών θα είναι αναμφίβολα ο συμψηφισμός των σημερινών τους ζημιών με τα μελλοντικά τους κέρδη, οπότε και η έννομη απόδοση ελάχιστων ή και μηδενικών φόρων στα κράτη που φορολογούνται. Η έλλειψη όμως αυτών των φόρων από τα δημόσια έσοδα των εκάστοτε κρατών δεν μπορεί παρά να τα οδηγήσει στην αναζήτηση άλλων πηγών εσόδων. Τα έσοδα αυτά, σε τελική ανάλυση, δεν μπορεί παρά να προέρχονται από την υψηλότερη φορολόγηση των υπολοίπων εταιρειών και των πολιτών τους (Βιλιάρδος, 2013).

Η πιστωτική στενότητα όμως που θα ακολουθήσει τη διαγραφή των χρεών, σε συνδυασμό με την τεράστια υποτίμηση του δολαρίου και το ακριβό πετρέλαιο, είναι εξαιρετικά πιθανόν ότι θα μειώσει και την κερδοφορία των υπολοίπων, μη χρηματοπιστωτικών επιχειρήσεων, ιδιαίτερα στις «δυτικές» οικονομίες. Επομένως, τα δημόσια έσοδα των κρατών θα μειωθούν ακόμη περισσότερο, ενώ η μοναδική πηγή εξισορρόπησης τους θα είναι τελικά η αύξηση της φορολόγησης των πολιτών τους.

Εναλλακτικά φυσικά θα μπορούσε να προτιμηθεί η μείωση των εξόδων τους μέσω της παροχής χαμηλότερων υπηρεσιών και μειωμένων κοινωνικών παροχών.

Κατ' αυτόν τον τρόπο θα ακολουθήσει μία τεράστια αναδιανομή εισοδήματος. Σε αυτό το σημείο εύλογο είναι να αναφερθεί η έννοια του εισοδήματος, όπως αυτή αναλύεται από τους οικονομολόγους. Ως εισόδημα εννοείται το σύνολο αμοιβών που λαμβάνει κάποιος για τη συμμετοχή του στην παραγωγική διαδικασία. Ο ορισμός αυτός βέβαια, χρειάζεται κάποιες διευκρινήσεις (Economics, 2012):

- Πρώτον, η έννοια του εισοδήματος αναφέρεται σε αμοιβές που δημιουργούνται κατά την παραγωγική διαδικασία. Αυτός ο ορισμός αποτελεί τη βάση διάκρισης μεταξύ εισοδήματος και μεταβιβαστικής πληρωμής.
- Δεύτερον, η συμμετοχή στην παραγωγική εργασία δε σημαίνει αναγκαστικά εργασία. Κάποιος μπορεί να συμμετέχει στην παραγωγική διαδικασία χωρίς ο ίδιος να εργάζεται, αλλά με τη διάθεση ιδιοκτητών περιουσιακών στοιχείων όπως, γη, κτίρια ή μηχανήματα. Οι αμοιβές αυτές προκύπτουν επειδή τα άτομα θεωρούνται ιδιοκτήτες κάποιων πόρων που χρησιμοποιούνται στην παραγωγή.

Με την αναδιανομή του εισοδήματος λοιπόν θα επιτευχθεί το τελικό αποτέλεσμα να ενισχυθούν τα χαμηλά εισοδηματικά στρώματα των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής και ιδιαίτερα αυτοί, οι οποίοι ζούσαν για πάρα πολλά τώρα χρόνια με δανεικά χωρίς αντίκρισμα, από τις υπόλοιπες ανεπτυγμένες οικονομίες του πλανήτη. Φυσικά ιδιαίτερα από τους Ευρωπαίους και τους Ιάπωνες πολίτες, οι οποίοι ανέκαθεν πρόσεχαν τα έξοδα τους και στη μεγαλύτερη πλειοψηφία τους δεν χαρακτηρίζονταν από υπερκατανάλωση, ενώ απέφευγαν να ξοδεύουν περισσότερα από αυτά που κέρδιζαν. Η προβλεπόμενη αναδιανομή εισοδήματος, θα είναι επιπρόσθετη στην ήδη λειτουργούσα μετά την είσοδο στην καπιταλιστική Οικονομία των χωρών της Ανατολικής Ευρώπης, της Κίνας, της Ρωσίας, της Ινδίας. Η προβλεπόμενη αναδιανομή μειώνει μεσοπρόθεσμα τα εισοδήματα των πολιτών των ανεπτυγμένων Οικονομιών, σχεδόν σε αναλογία με την αύξηση των αντίστοιχων στις αναπτυσσόμενες και μέχρι κάποιο σημείο ισορροπίας. Οι συνεχώς αυξανόμενες τιμές των εμπορευμάτων και δη των τροφίμων λειτουργούν και αναδιανεμητικά, σε συνδυασμό φυσικά με άλλους παράγοντες.

4.1.1. Αναδιανομή του εισοδήματος

Το ζήτημα της κατανομής του εισοδήματος είναι ένα από τα σημαντικότερα της οικονομικής θεωρίας. Κατά πολλούς μάλιστα οικονομολόγους, όπως τον Adam Smith, τον David Ricardo, τον John Stuart και τον Karl Marx, η κατανομή του εισοδήματος και πιο συγκεκριμένα ο προσδιορισμός των κανόνων που ρυθμίζουν αυτήν τη κατανομή είναι το σημαντικότερο ζήτημα της οικονομικής επιστήμης. Φυσικά, η κατανομή του εισοδήματος είναι και ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα της οικονομικής πολιτικής, αφού επηρεάζει σημαντικά την οικονομική ευημερία των ατόμων. Η διερεύνηση, λοιπόν, των οικονομικών ανισοτήτων με τη χρησιμοποίηση διαφόρων μεθόδων, είναι ιδιαίτερης σημασίας στην οικονομική πολιτική.

Καταρχήν, θα πρέπει να σημειωθεί ότι, κατά την προσπάθεια διερεύνησης των οικονομικών ανισοτήτων και της φτώχειας σε μια κοινωνία προκύπτει το ζήτημα, ποια είναι η καταλληλότερη μεταβλητή, η οποία εκφράζει την οικονομική κατάσταση των ατόμων. Τρεις λοιπόν, είναι οι μεταβλητές με τις οποίες μπορεί να αξιολογηθεί η οικονομική κατάσταση των ατόμων. Πρώτον, το εισόδημα, δεύτερον, η κατανάλωση ή δαπάνη και τρίτον, το απόθεμα πλούτου που κατέχουν τα άτομα, δεδομένου ότι και τα τρία αυτά μεγέθη δηλώνουν τις δυνατότητες πρόσβασής τους σε οικονομικούς πόρους. Η ανάλυση, λοιπόν, των οικονομικών διαφορών ή ανισοτήτων προϋποθέτει την επιλογή ενός από τα μεγέθη αυτά, καθώς και το χρονικό ορίζοντα αναφοράς της.

Παρά το γεγονός ότι η κατανάλωση ή δαπάνη αποτελεί το καλύτερο μέτρο ικανοποίησης των αναγκών, ως βάση της ανάλυσης των οικονομικών ανισοτήτων χρησιμοποιείται συνήθως, το εισόδημα, γιατί μετρά τις καταναλωτικές δυνατότητες των ατόμων ή των νοικοκυριών. Παράλληλα, βέβαια, δεν μπορούν να αγνοούνται οι διαφορές μεταξύ ατόμων ή νοικοκυριών ως προς το απόθεμα πλούτου τους, δεδομένου ότι ο πλούτος παρέχει στον κάτοχό του εξουσία διάθεσης οικονομικών πόρων. Γενικά, θεωρείται ότι το «μόνιμο» ή μακροχρόνιο διαθέσιμο εισόδημα αποτελεί τον ικανοποιητικότερο δείκτη της οικονομικής ευημερίας των ατόμων ή νοικοκυριών, δεδομένου ότι σ' αυτό στηρίζουν την καταναλωτική τους συμπεριφορά μακροχρόνια. Επειδή όμως, η εκτίμηση του μόνιμου εισοδήματος παρουσιάζει πρόσθετες δυσχέρειες, η μέτρηση της ανισοκατανομής του εισοδήματος στηρίζεται συνήθως στο τρέχον χρηματικό εισόδημα. Δεν περιλαμβάνεται δηλαδή το εισόδημα από αυτοκατανάλωση. Στο

εισόδημα αυτό δεν περιλαμβάνονται επίσης οι επιδράσεις που μπορούν να ασκηθούν στην ευημερία των ατόμων από το συσσωρευμένο εισόδημα των παρελθόντων ετών, εκτός βέβαια από τις προσόδους των περιουσιακών στοιχείων όπως, ενοίκια ή μερίσματα.

Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι με τις μεθόδους που χρησιμοποιούνται για το σκοπό αυτό, κατά κανόνα εκτιμώνται οι σχετικές ανισότητες μεταξύ των ατόμων όσον αφορά την κατανομή του εισοδήματος. Η πληροφόρηση όμως, που δίνεται από τις μεθόδους αυτές όσον αφορά την έκταση της φτώχειας συνήθως δεν είναι επαρκής. Η τελευταία προσδιορίζεται από ορισμένα απόλυτα, κοινωνικά αποδεκτά, κατώτατα πρότυπα διαβίωσης, τα οποία εκφράζονται σε όρους επιπέδων διατροφής, υγείας, εκπαίδευσης.

Όπως είναι γνωστό, το εισόδημα κάθε ατόμου, στα πλαίσια του μηχανισμού της αγοράς, είναι ίσο με το γινόμενο των ποσοτήτων των παραγωγικών συντελεστών που προσφέρει στη διαδικασία παραγωγής επί την τιμή του καθενός, η οποία διαμορφώνεται στην αγορά. Η κατανομή αυτή του εισοδήματος, η οποία εξαρτάται από την κατανομή των προσωπικών ικανοτήτων και την κατανομή του πλούτου ανάμεσα στα άτομα, είναι δυνατό να μη θεωρείται κοινωνικά δίκαιη, κυρίως για τους εξής λόγους (Οικονομική Πολιτική, 2012, σελ.17-18):

1. Πρώτον, για λόγους ηθικούς δηλαδή, μπορεί να θεωρείται ηθικά άδικο να υπάρχουν σε μια κοινωνία υπερβολικά πλούσιοι και υπερβολικά φτωχοί.
2. Δεύτερον, εξαιτίας του κοινωνικού κόστους της φτώχειας. Αν το εισόδημα των εργαζόμενων μισθωτών είναι υπερβολικά χαμηλό, θα έχει αρνητικές επιπτώσεις στην υγεία, εκπαίδευση και ειδίκευσή τους, άρα και στην παραγωγικότητά τους, με αρνητικά αποτελέσματα και στην οικονομική ευημερία των επιχειρηματιών. Επιπλέον είναι δυνατό να δημιουργηθούν προβλήματα κοινωνικού αποκλεισμού και γενικότερα απώλειας της κοινωνικής συνοχής που ίσως οδηγήσουν σε κοινωνικές αναταραχές.
3. Τρίτον, για λόγους οικονομικούς. Η οριακή χρησιμότητα μιας μονάδας

εισοδήματος για έναν πλούσιο μπορεί να υποστηριχτεί ότι είναι πολύ χαμηλότερη για ένα φτωχό. Μία μεταβίβαση λοιπόν, εισοδήματος από πλούσιους σε φτωχούς, συνδέεται με καθαρές θετικές επιπτώσεις στη συνολική κοινωνική ευημερία, αφού η αύξηση της ευημερίας των φτωχών θεωρείται από το κοινωνικό σύνολο ότι αντισταθμίζει τη μείωση της ευημερίας των πλούσιων. Το περιεχόμενο της κοινωνικά δίκαιης κατανομής του εισοδήματος είναι ηθικό θέμα, το οποίο στηρίζεται σε αξιολογικές κρίσεις και διαφέρει ανάλογα με τη χώρα και την περίοδο αναφοράς. Επομένως, δεν μπορεί να δοθεί ένας γενικά αποδεκτός ορισμός της έννοιας της κοινωνικά, δίκαιης κατανομής του εισοδήματος.

Η εκτίμηση του βαθμού της ανισοκατανομής του εισοδήματος, τόσο της έκτασης της σχετικής ανισοκατανομής του εισοδήματος όσο και του αριθμού των ατόμων που ζουν σε επίπεδα απόλυτης φτώχειας, με οποιοδήποτε τρόπο αυτά οριστούν, αποτελεί το πρώτο μιας σειράς βημάτων για την αντιμετώπιση του προβλήματος της φτώχειας σε μια κοινωνία. Το δυσκολότερο ίσως πρόβλημα που παρουσιάζεται στο ζήτημα της κατανομής του εισοδήματος είναι ο καθορισμός της «κοινωνικά δίκαιης» κατανομής. Η έκταση δηλαδή της κοινωνικά επιθυμητής ανακατανομής του εισοδήματος, ώστε το ζήτημα να αποτελέσει ποσοτικά οριοθετημένο στόχο της οικονομικής πολιτικής και κατόπιν οι κυβερνήσεις εφαρμόζοντας διάφορα μέσα φορολογικής πολιτικής, όπως είναι η προοδευτική φορολογία σε συνδυασμό με αρνητικούς φόρους εισοδήματος, η εισοδηματική πολιτική, όπως η καθιέρωση κατώτατων μισθών και ημερομισθίων, καθώς και μέσα της πολιτικής δημόσιων δαπανών, όπως είναι για παράδειγμα οι τρέχουσες μεταβιβάσεις στα νοικοκυριά, οι δαπάνες για βελτίωση του επιπέδου εκπαίδευσης και οι επιδοτήσεις ενοικίου να την πραγματοποιήσουν.

Εδώ θα πρέπει να σημειωθεί ότι, η έννοια της δίκαιης κατανομής του εισοδήματος είναι δύσκολο να προσδιοριστεί ακόμη θεωρητικά χωρίς την προσφυγή σε αξιολογικές κρίσεις. Η δυσκολία αυτή αντανακλάται και στην επιλογή των κριτηρίων με βάση τις οποίες θα πρέπει να γίνεται η κατανομή του εισοδήματος. Έτσι, σε αντίθεση με άλλα προβλήματα της οικονομικής πολιτικής, πληθωρισμός, ανεργία, δημόσια ελλείμματα και ελλείμματα στο ισοζύγιο

πληρωμών, για τα οποία οι κυβερνήσεις εξειδικεύουν συχνά στόχους τους, στο ζήτημα της κατανομής του εισοδήματος περιορίζονται κατά κανόνα σε ορισμένες ασαφείς διακηρύξεις, οι οποίες δεν συνιστούν πολιτικές δεσμεύσεις. Δεν είναι λοιπόν, τυχαίο γιατί ο αναδιανεμητικός ρόλος του κράτους είναι μάλλον περιορισμένος.

Ανακεφαλαιώνοντας λοιπόν, η αναδιανομή του πλούτου είναι η μεταφορά του εισοδήματος, του πλούτου ή της περιουσίας από κάποια άτομα σε άλλους. Αυτό προκαλείται από ένα κοινωνικό μηχανισμό, όπως η φορολογία, οι νομισματικές πολιτικές, η ευημερία και η φιλανθρωπία. Σήμερα, η αναδιανομή του εισοδήματος εμφανίζεται σε κάποια μορφή στις περισσότερες δημοκρατικές χώρες. Σε ένα προοδευτικό φορολογικό σύστημα για παράδειγμα, μία οικογένεια με υψηλό εισόδημα θα πληρώσει φόρο εισοδήματος με βάση ένα υψηλότερο φορολογικό συντελεστή από μία οικογένεια με χαμηλό εισόδημα. Η αναδιανομή του εισοδήματος λοιπόν, μπορεί να είναι είτε μία πράξη εθελοντισμού και φιλανθρωπίας ενός ατόμου, ή μία εντολή της κυβέρνησης για την υποχρεωτική μεταφορά των περιουσιακών στοιχείων και των εισοδημάτων από μια ομάδα πολιτών σε μια άλλη ομάδα.

Ενότητα 4.2 Μέτρα μέτρησης της αναδιανομής του εισοδήματος

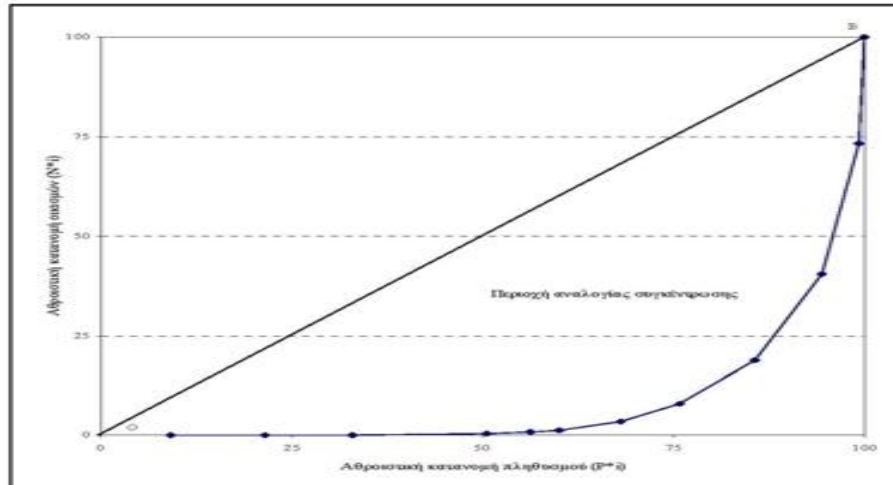
Μέτρα μέτρησης των επιδράσεων των δημοσιονομικών μέσων στην αναδιανομή του εισοδήματος αποτελούν η καμπύλη Lorenz, ο συντελεστής Gini και οι μέσοι δημοσιονομικοί συντελεστές κατά εισοδηματική κλίμακα. Προβλήματα στην μέτρηση αποτελούν η βάση μέτρησης των αναδιανεμητικών επιδράσεων, ο προσδιορισμός του ύψους του εισοδήματος στην πραγματικότητα, η μονάδα βάσης για την μέτρηση των αναδιανεμητικών επιδράσεων, ο προσδιορισμός των ομάδων ατόμων που επιβαρύνουν οι διάφοροι φόροι και ωφελούν οι διάφορες κατηγορίες δαπανών, και προβλήματα στατιστικής φύσης. Η καμπύλη Lorenz, εδώ και πολλές δεκαετίες, θεωρείται ένα από τα πιο δημοφιλή γραφήματα. Η ύπαρξη της οφείλεται στον Max O. Lorenz ο οποίος, το 1905, ήθελε να απεικονίσει εισοδηματικές κατανομές.

Τα δεδομένα από τα οποία προκύπτει, είναι τις περισσότερες φορές εισοδηματικά δεδομένα. Αναμφίβολα αποτελεί ορόσημο στην μελέτη της εισοδηματικής ανομοιότητας. Η δημοτικότητα της οφείλεται στο γεγονός ότι αποτελεί ένα χρήσιμο εργαλείο, μέσω του οποίου μπορεί να αντληθεί μία σαφή εικόνα για την αναπαράσταση της εισοδηματικής ανομοιότητας σε έναν πληθυσμό.

Επιπλέον η χρήση της μπορεί να επεκταθεί και στην σύγκριση περισσότερων πληθυσμών, μελετώντας τον τρόπο με τον οποίο κατανέμεται η ανομοιότητα σε καθέναν από αυτούς. Η καμπύλη Lorenz δείχνει το ποσοστό του συνολικού εισοδήματος που αντιστοιχεί σε κάθε ποσοστό ατόμων ή νοικοκυριών, όπου τα τελευταία είναι διαταγμένα κατά σειρά αύξοντος ή γενικότερα μη φθίνοντος μεγέθους εισοδήματος.

Η καμπύλη Lorenz με άλλα λόγια δείχνει δηλαδή το βαθμό συγκέντρωσης του εισοδήματος. Η παρακάτω εικόνα δείχνει την συνηθισμένη μορφή με την οποία συναντάτε η καμπύλη Lorenz.

Διάγραμμα 3: Η καμπύλη Lorenz

Πρόκειται λοιπόν, για μια κυρτή καμπύλη, η οποία βρίσκεται κάτω από την γραμμή τέλειας ισότητας. Το σχήμα της δείχνει το βαθμό ανισότητας στη διανομή του εισοδήματος. Εξ ορισμού η καμπύλη πρέπει να «ακουμπά» στη γραμμή των 45 μοιρών (45°) σε δύο σημεία: στη χαμηλότερη αριστερή γωνία, όπου το 0 τοις εκατό (0%) των ληπτών λαμβάνει το 0 τοις εκατό (0%) του εισοδήματος και στην υψηλότερη δεξιά γωνία, όπου το 100 τοις εκατό (100%) των ληπτών λαμβάνουν το 100 τοις εκατό (100%) του εισοδήματος (Dwight, Perkins, etc., 2002). Η γραμμή τέλειας ισότητας είναι η διχοτόμος της γωνίας, που σχηματίζουν οι άξονες των συντεταγμένων. Στον οριζόντιο άξονα της οποίας μετριέται η ποσοστιαία αθροιστική κατανομή των νοικοκυριών ή των ατόμων ταξινομημένα από τα χαμηλότερα προς τα υψηλότερα κλιμάκια εισοδήματος και στον κάθετο άξονα η ποσοστιαία αθροιστική κατανομή του εισοδήματος. Πάνω στη διαγώνιο ισοκατανομής, δηλαδή στη διαγώνιο 45°, όλα τα άτομα ή νοικοκυριά λαμβάνουν το ίδιο εισόδημα. Δηλαδή, το 10 τοις εκατό (10%) του πληθυσμού λαμβάνει το 10 τοις εκατό του συνολικού εισοδήματος, το 20 τοις εκατό (20%) του πληθυσμού λαμβάνει το 20 τοις εκατό (20%) του εισοδήματος και ου το καθεξής. Είναι ευνόητο ότι αν είχαν όλοι το ίδιο εισόδημα η καμπύλη Lorenz θα συνέπιπτε με τη γραμμή των 45°, δηλαδή τη γραμμή της τέλειας ισότητας. Αν ένα άτομο λάμβανε όλο το εισόδημα, η καμπύλη θα ταυτιζόταν με το χαμηλότερο και δεξιό όριο του διαγράμματος, δηλαδή την τέλεια ανισότητα. Εκτός από αυτή την περίπτωση σε όλες τις άλλες πραγματικές περιπτώσεις η καμπύλη Lorenz κινείται κάπου στο μέσον. Η ανισότητα είναι μεγαλύτερη όσο περισσότερο απομακρύνεται η

καμπύλη από τη γραμμή της τέλει ισότητας. Όσο περισσότερο η καμπύλη Lorenz, η οποία στρέφει κοίλα προς τα πάνω, (η κλίση της αυξάνει όσο υψηλότερα εισοδήματα συναντώνται), απέχει προς τη διαγώνιο ισοκατανομής, τόσο πιο άνιση είναι η κατανομή εισοδήματος (Βάβουρας, 1998).

Για κάθε κατανομή, η καμπύλη Lorenz $L(F)$ γράφεται σε όρους της συνάρτησης πυκνότητας πιθανότητας $f(x)$ ή της αθροιστικής συνάρτησης της κατανομής $F(x)$ ως εξής:

$$L(F) = \frac{\int_{-\infty}^{x(F)} xf(x)dx}{\int_{-\infty}^{\infty} xf(x)dx} = \frac{\int_0^F x(F')dF'}{\int_0^1 x(F')dF'}$$

Όπου $x(F)$ είναι η αντίστροφη της αθροιστικής συνάρτησης κατανομής $F(x)$.

Ο δείκτης που χρησιμοποιείται περισσότερο για να εκφραστεί η έκταση της ανισοκατανομής του εισοδήματος είναι ο συντελεστής Gini, ο οποίος ορίζεται ως ο λόγος της «ζώνης ανισοκατανομής», δηλαδή της επιφάνειας που βρίσκεται μεταξύ της διαγωνίου ισοκατανομής και της καμπύλης Lorenz, προς τη επιφάνεια που βρίσκεται κάτω από τη διαγώνιο ανισοκατανομής. Ο δείκτης Gini είναι ένα μέτρο της στατιστικής διασποράς και αναπτύχθηκε από την Ιταλίδα στατιστικολόγο και κοινωνιολόγο Corrado Gini. Ο δείκτης Gini δημοσιεύθηκε το 1912 στην εφημερίδα «Μεταβλητότητα και Μεταλλαξιμότητα». Ο συντελεστής Gini μετρά την ανισότητα μεταξύ των τιμών της κατανομής συχνοτήτων για τα επίπεδα του εισοδήματος. Ένας συντελεστής Gini από το μηδέν εκφράζει την τέλεια ισότητα, όπου όλες οι τιμές είναι οι ίδιες, δηλαδή όπου ο καθένας έχει ένα ακριβώς ίσο εισόδημα.

Ο συντελεστής Gini εφαρμόζεται για τη μελέτη των ανισοτήτων σε κλάδους όπως, η κοινωνιολογία, η οικονομία, η υγεία, η επιστήμη, η οικολογία, η χημεία, η μηχανική και η γεωργία. Ο συντελεστής Gini χρησιμοποιείται συχνά ως μέτρο της ανισότητας του εισοδήματος ή του πλούτου. Για τις χώρες του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης, στα τέλη της δεκαετίας του 2000, λαμβάνοντας υπόψη την επίδραση των φόρων και των μεταβιβαστικών πληρωμών, το

εισόδημα με βάση το συντελεστή Gini κυμάνθηκε μεταξύ 0,24 - 0,49, με τη Σλοβενία να κατέχει το χαμηλότερο σημείο και τη Χιλή το υψηλότερο. Οι χώρες της Αφρικής είχαν τα υψηλότερα προ φόρων εισοδήματα με βάση τους συντελεστές Gini κατά την περίοδο 2008 και 2009. Η παγκόσμια ανισότητα εισοδήματος με βάση το συντελεστή Gini το 2005 έχει εκτιμηθεί ότι είναι μεταξύ του 0,61 και του 0,68.

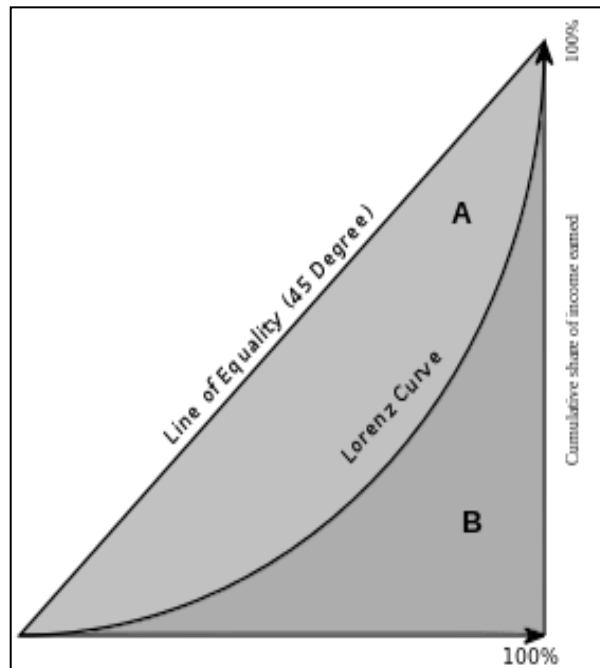
Οι συντελεστές Gini εισοδήματος υπολογίζονται επί των εισοδημάτων της αγοράς, καθώς και για το κατά βάση διαθέσιμο εισόδημα. Ο συντελεστής Gini για το εισόδημα της αγοράς, μερικές φορές αναφέρεται ως προ φόρων δείκτης Gini και υπολογίζεται στο εισόδημα προ φόρων και τις μεταφορές, και μετρά την ανισότητα στο εισόδημα, χωρίς να εξετάζει την επίδραση των φόρων και των κοινωνικών δαπανών που ήδη εφαρμόζονται σε μια χώρα. Ο συντελεστής Gini για το διαθέσιμο εισόδημα, μερικές φορές αναφέρεται ως μετά φόρων δείκτης Gini και υπολογίζεται σε έσοδα μετά από φόρους και τις μεταφορές και μετρά την ανισότητα στο εισόδημα λαμβάνοντας υπόψη την επίδραση των φόρων και των κοινωνικών δαπανών που ήδη εφαρμόζονται σε μια χώρα. Ο δείκτης Gini μπορεί να βοηθήσει στην ποσοτικοποίηση των διαφορών στην ευημερία και την αποζημίωση. Ωστόσο, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη το γεγονός ότι ο συντελεστής Gini μπορεί να είναι παραπλανητικός, όταν χρησιμοποιείται για να κάνει πολιτικές συγκρίσεις μεταξύ μεγάλων και μικρών χωρών ή των χωρών με διαφορετικές πολιτικές.

Ο συντελεστής Gini λοιπόν, ορίζεται μαθηματικά με βάση την καμπύλη Lorenz. Δείχνει την αναλογία του συνολικού εισοδήματος του πληθυσμού. Η γραμμή 45 μοιρών (45°) αποτελεί συνεπώς, την τέλεια ισότητα των εισοδημάτων. Ο συντελεστής Gini μπορεί να θεωρηθεί ως: ο λόγος της περιοχής που βρίσκεται μεταξύ της γραμμής ισότητας και της καμπύλης Lorenz διά την συνολική έκταση κάτω από τη γραμμή της ισότητας. Επομένως, ο συντελεστής Gini ορίζεται από τη σχέση:

$$\text{Συντελεστής Gini} = \frac{A}{(A + B)}$$

Όπου A το εμβαδό της σκιασμένης περιοχής από τη γραμμή των 45° έως την καμπύλη Lorenz και A+B το εμβαδό της συνολικής περιοχής από την γραμμή των 45° και κάτω. Στο παρακάτω σχήμα φαίνονται οι περιοχές A και B.

Διάγραμμα 4

Ο συντελεστής Gini μπορεί θεωρητικά να κυμαίνεται από το 0 έως το 1. Ενώ μερικές φορές εκφράζεται ως ποσοστό που κυμαίνεται μεταξύ 0 τοις εκατό (0%) έως και 100 τοις εκατό (100%). Ένας χαμηλός συντελεστής Gini δείχνει μια πιο ίση κατανομή εισοδήματος, ενώ το 0 αντιστοιχεί σε πλήρη ισότητα. Αντίθετα υψηλότεροι συντελεστές Gini δείχνουν πιο άνιση κατανομή. Όταν ο συντελεστής ισούται με 1 τότε η κοινωνία βρίσκεται σε πλήρη ανισότητα.

Με άλλα λόγια όταν χρησιμοποιείται ως μέτρο της εισοδηματικής ανισότητας, η πιο άνιση κοινωνία θα είναι εκείνη κατά την οποία ένα άτομο λαμβάνει το 100 τοις εκατό (100%) του συνολικού εισοδήματος και οι υπόλοιποι άνθρωποι δεν λαμβάνουν κανένα εισόδημα άρα ο συντελεστής θα ισούται με 1. Πιο ίση κοινωνία θα είναι εκείνη κατά την οποία κάθε άτομο του πληθυσμού της λαμβάνει το ίδιο εισόδημα, άρα ο συντελεστής θα ισούται με 0.

Όπως όλοι οι άλλοι δείκτες που έχουν προταθεί για την μέτρηση της ανισότητας του εισοδήματος, έτσι και ο συντελεστής συγκέντρωσης Gini έχει τα δικά

του προβλήματα. Πρώτον, οι καμπύλες Lorenz μπορεί να τέμνονται. Είναι ακόμα πιθανό καμπύλες με διαφορετικά σχήματα να δίνουν τον ίδιο συντελεστή. Αυτό συμβαίνει όταν μία διανομή είναι πολύ άνιση στο ένα τμήμα του εύρους της, από το κάτω μέρος μέχρι περίπου τη μέση, ενώ μία άλλη είναι άνιση σε διαφορετικό τμήμα της καμπύλης, με όρους εισοδηματικών μεριδίων των πολύ πλούσιων πληθυσμών. Ένα άλλο πρόβλημα είναι ότι το ακραίο πρότυπο αναφοράς του συντελεστή, η τέλεια ισότητα, δεν επιτρέπει στο μέτρο αυτό να επηρεάζεται από μεταβολές στη διανομή του εισοδήματος. Η έλλειψη αυτή της ευαισθησίας είναι μεγαλύτερη για τις αλλαγές στα εισοδήματα των χαμηλών εισοδηματικών ομάδων, που μπορεί να είναι μικρές σε σχέση με το συνολικό εισόδημα, αλλά σημαντικές σε σχέση με το εισόδημα των ασθενέστερων. Τέτοιες αλλαγές μπορεί επίσης, να αποτελούν μία σημαντική μορφή αναδιανομής του εισοδήματος σε όρους πολιτικής.

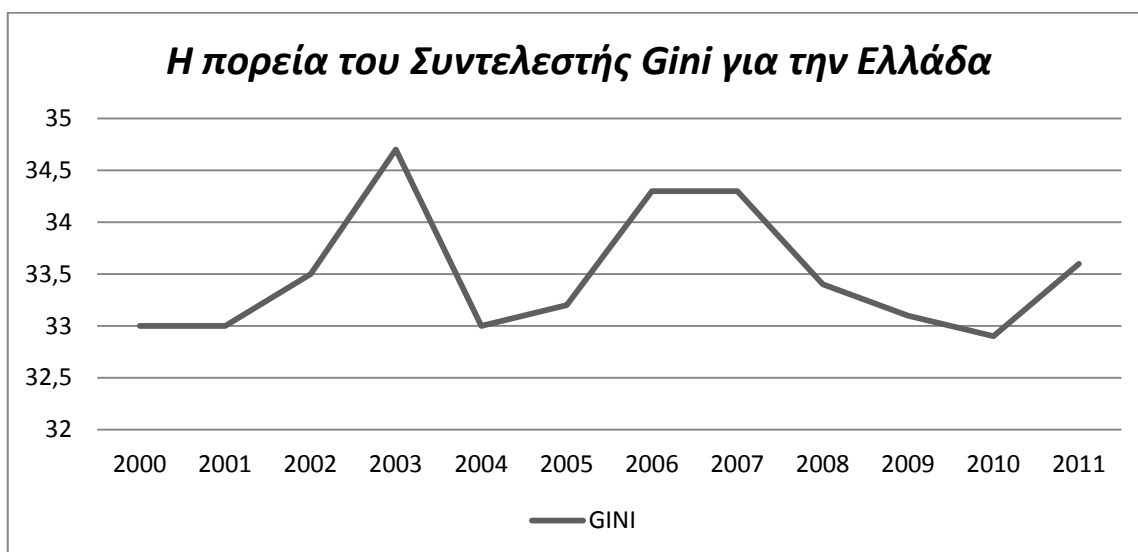
4.2.1 Ανάλυση μέτρησης της αναδιανομής του εισοδήματος για την Ευρώπη

Οι κυβερνήσεις, οι υπεύθυνοι χάραξης πολιτικής και η κοινωνία γενικά δεν μπορούν να καταπολεμήσουν την φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό χωρίς ανάλυση των ανισοτήτων στην κοινωνία, είτε είναι οικονομικής είτε κοινωνικής φύσης. Τα δεδομένα σχετικά με τις οικονομικές ανισότητες αποκτούν ιδιαίτερη σημασία για την εκτίμηση της σχετικής ευημερίας, δεδομένου ότι η κατανομή των εισοδημάτων μπορεί να έχει άμεση σχέση με την έκταση και το βάθος της φτώχειας σε μία χώρα. Μεταξύ του πληθυσμού της Ευρωζώνης υπάρχουν ανισότητες σε ευρεία κλίμακα στην κατανομή του εισοδήματος. Για παράδειγμα ο συντελεστής Gini για την Ευρωπαϊκή Ένωση των 27 το 2010 ανήλθε σε 0,305 ενώ το 2011 ανήλθε σε 0,307. Αυτό σημαίνει ότι, ο συντελεστής Gini αυξήθηκε κατά 0,002 από το 2010. Επομένως αν το 2010 επιλέγονταν δύο τυχαία άτομα από την κατανομή, θα ήταν αναμενόμενο το εισόδημα τους να διαφέρει κατά 30,5 τοις εκατό (30,5%) του μέσου όρου του εισοδήματος ενώ το 2011 θα διέφερε κατά 30,7 τοις εκατό (30,7%) του μέσου όρου του εισοδήματος (Eurostat, 2013).

Το ποσοστό του συντελεστή Gini ποικίλλει σημαντικά μεταξύ των κρατών της Ευρώπης. Για το έτος 2011 ο συντελεστής Gini ανήλθε σε 0,263 για το Βέλγιο, 0,351 για τη Βουλγαρία, 0,252 για τη Τσέχικη Δημοκρατία, 0,278 για τη Δανία, 0,29 για τη Γερμανία, 0,319 για την Εσθονία, 0,336 για την Ελλάδα, 0,34 για την Ισπανία, 0,308

για τη Γαλλία, 0,319 για την Ιταλία, 0,288 για την Κύπρο, 0,352 για τη Λεττονία, 0,329 για τη Λιθουανία, 0,272 για το Λουξεμβούργο, 0,269 για την Ουγγαρία, 0,274 για τη Μάλτα, 0,258 για την Ολλανδία, 0,263 για την Αυστρία, 0,311 για την Πολωνία, 0,342 για τη Πορτογαλία, 0,332 για τη Ρουμανία, 0,238 για τη Σλοβενία, 0,257 για τη Σλοβακία, 0,258 για τη Φιλανδία, 0,244 για τη Σουηδία, 0,33 για το Ηνωμένο Βασίλειο, 0,236 για την Ισλανδία, 0,297 για τη Ελβετία, 0,229 για τη Νορβηγία και 0,31 για τη Κροατία. Παρατηρείται λοιπόν ότι, τη μεγαλύτερη ανισότητα στη διανομή του εισοδήματος για το 2011 είχε η Κύπρος με 35,2 τοις εκατό (35,2%) ενώ τη μικρότερη ανισότητα στη διανομή του εισοδήματος είχε η Νορβηγία με 22,9 τοις εκατό (22,9%). Για την Ελλάδα ο συντελεστής Gini ανήλθε σε 33,6 τοις εκατό (33,6%), δηλαδή το εισόδημα δύο τυχαίων ατόμων στην κατανομή θα διέφερε κατά 33,6 τοις εκατό (33,6%) του μέσου όρου.

Διάγραμμα 5: Η πορεία της ανισότητας του εισοδήματος από το 2000 έως και το 2011 για την Ελλάδα.

Πηγή Δεδομένων: Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛ.ΣΤΑΤ), www.statistics.gr

Παρακάτω, παρουσιάζονται οι μετρήσεις της διανομής του εισοδήματος για τις χώρες της Ευρώπης, από το 2005 έως και το 2011, με τη βοήθεια του συντελεστή Gini.

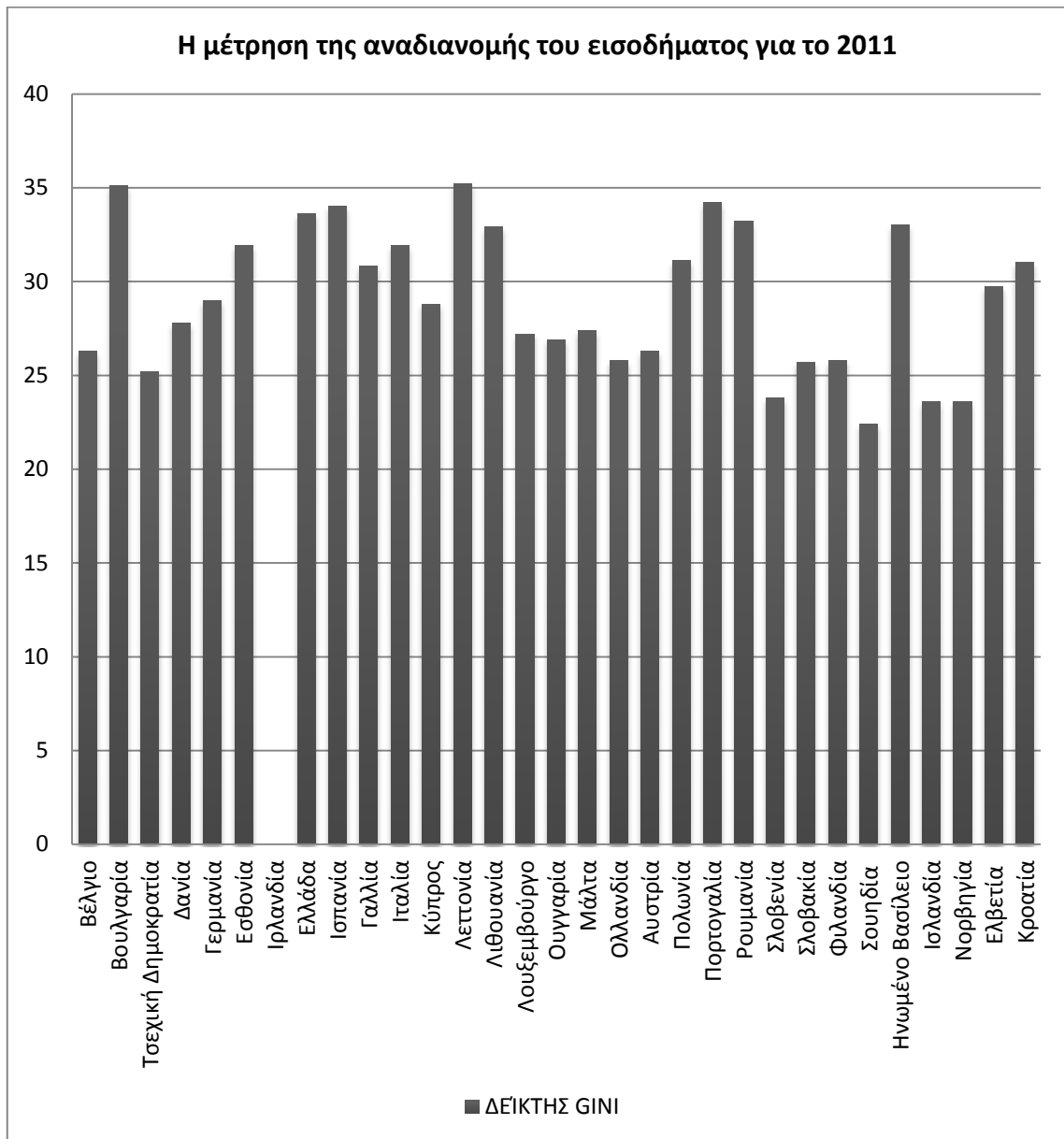
Πίνακας 2

Ο συντελεστής GINI για τις χώρες της Ευρώπης							
Χώρες	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Ευρώπη των 27	30,6	30,2	30,6	30,8	30,4	30,5	30,7
Βέλγιο	28	27,8	26,3	27,5	26,4	26,6	26,3
Βουλγαρία	25	31,2	35,3	35,9	33,4	33,2	35,1
Τσεχική Δημοκρατία	26	25,3	25,3	24,7	25,1	24,9	25,2
Δανία	23,9	23,7	25,2	25,1	26,9	26,9	27,8
Γερμανία	26,1	26,8	30,4	30,2	29,1	29,3	29
Εσθονία	34,1	33,1	33,4	30,9	31,4	33,3	31,9
Ιρλανδία	31,9	31,9	31,3	29,9	28,8	33,2	
Ελλάδα	33,2	34,3	34,3	33,4	33,1	32,9	33,6
Ισπανία	31,8	31,2	31,3	31,3	32,3	33,9	34
Γαλλία	27,7	27,3	26,6	29,8	29,9	29,8	30,8
Ιταλία	32,8	32,1	32,2	31	31,5	31,2	31,9
Κύπρος	28,7	28,8	29,8	28,3	29,1	29,2	28,8
Λεττονία	36,1	39,2	35,4	37,7	37,4	36,1	35,2
Λιθουανία	36,3	35	33,8	34	35,5	36,9	32,9
Λουξεμβούργο	26,5	27,8	27,4	27,7	29,2	27,9	27,2
Ουγγαρία	27,6	33,3	25,6	25,2	24,7	24,1	26,9
Μάλτα	26,9	27	26,3	27,9	27,2	28,4	27,4
Ολλανδία	26,9	26,4	27,6	27,6	27,2	25,5	25,8
Αυστρία	26,2	25,3	26,2	26,2	25,7	26,1	26,3
Πολωνία	35,6	33,3	32,2	32	31,4	31,1	31,1
Πορτογαλία	38,1	37,7	36,8	35,8	35,4	33,7	34,2
Ρουμανία	31	33	37,8	36	34,9	33,3	33,2
Σλοβενία	23,8	23,7	23,2	23,4	22,7	23,8	23,8
Σλοβακία	26,2	28,1	24,5	23,7	24,8	25,9	25,7
Φιλανδία	26	25,9	26,2	26,3	25,9	25,4	25,8
Σουηδία	23,4	24	23,4	24	24,8	24,1	22,4
Ηνωμένο Βασίλειο	34,6	32,5	32,6	33,9	32,4	33	33
Ισλανδία	25,1	26,3	28	27,3	29,6	25,7	23,6
Νορβηγία	28,2	26,3	28	27,3	29,6	25,7	23,6
Ελβετία				32	30,2	29,6	29,7
Κροατία	30	28	29	28	27	31,5	31

Πηγή: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

Στο επόμενο διάγραμμα φαίνονται οι ανισότητες που υπάρχουν στην αναδιανομή του εισοδήματος για τις χώρες της Ευρώπης κατά το έτος 2011.

Διάγραμμα 6: Διαγραμματική παρουσίαση του Συντελεστή Gini

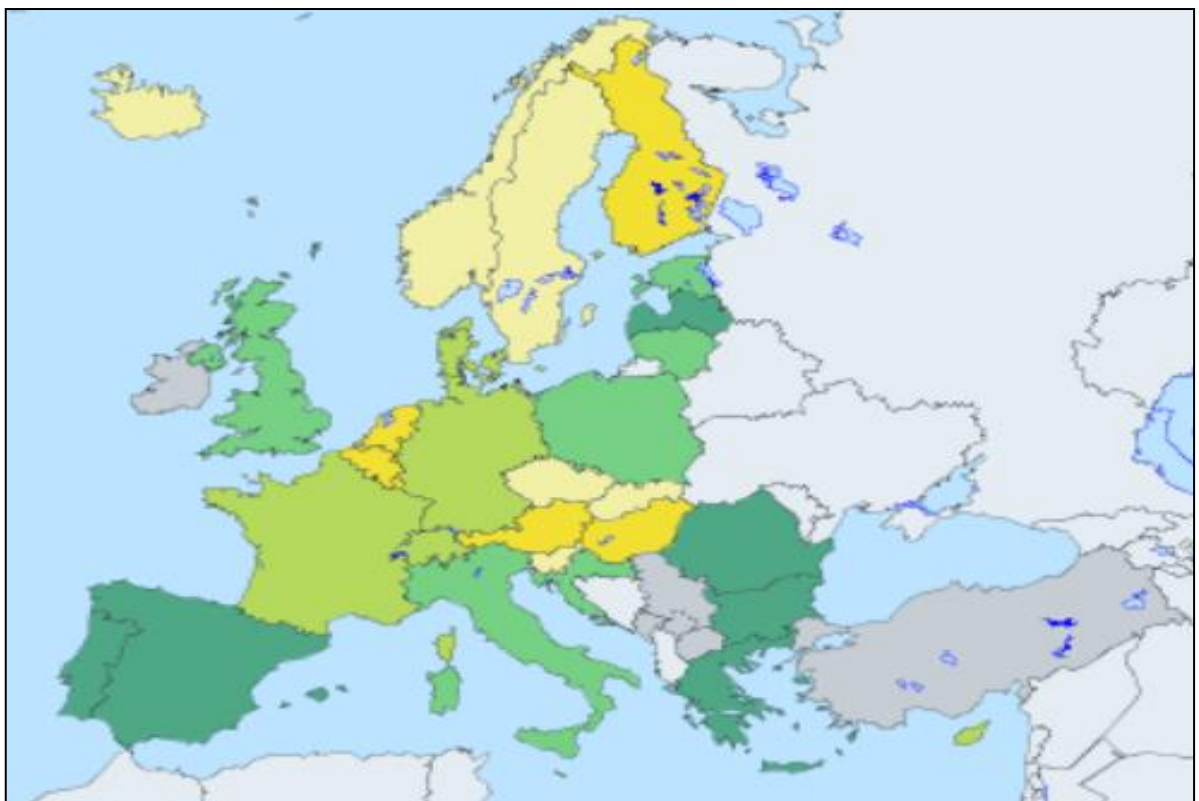

Πηγή: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

Στο παρακάτω χάρτη παρίστανται με διαφορετικό χρώμα οι τιμές του συντελεστή Gini. Ο βοηθητικός πίνακας αναφέρει τις τιμές και το χρώμα κατ'αντιστοιχία.

Ανοιχτό κίτρινο: 22,9-25,7
Κίτρινο: 25,7-27,2
Πράσινο νέον: 27,2-30,8
Πράσινο ανοιχτό: 30,8-33
Πράσινο σκούρο: 33-35,2
Γκρι: Δεν διατίθενται αποτελέσματα

Παρουσίαση της αναδιανομής του εισοδήματος της Ευρώπης

Πηγή: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

Από τον παραπάνω πίνακα μπορούν να αντληθούν τα παρακάτω συμπεράσματα:

- Ο συντελεστής Gini για τις χώρες της Βόρειας Ευρώπης κυμαίνεται από 22,9 τοις εκατό (22,9%) έως και 27,2 τοις εκατό (27,2%). Δηλαδή αν ληφθούν δύο τυχαία δείγματα από την κατανομή της εισοδηματικής ανισότητας για τις

χώρες της Βόρειας Ευρώπη, αναμένεται το εισόδημα των δύο δειγμάτων να διαφέρει κατά 0,229-0,272.

- Ο συντελεστής Gini για τις χώρες της Νότιας Ευρώπης, δηλαδή Ελλάδα, Ιταλία και Ισπανία κυμαίνεται από 30,8 τοις εκατό (30,8%) έως και 35,2 τοις εκατό (35,2%). Δηλαδή αν ληφθούν δύο τυχαία δείγματα από την κατανομή της εισοδηματικής ανισότητας για τις χώρες της Νότιας Ευρώπης, αναμένεται το εισόδημα των δύο δειγμάτων να διαφέρει κατά 0,308-0,352.
- Ο συντελεστής Gini για τις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης, κυμαίνεται από 27,2 τοις εκατό (27,2%) έως και 30,8 τοις εκατό (30,8%). Δηλαδή αν ληφθούν δύο τυχαία δείγματα από την κατανομή της εισοδηματικής ανισότητας για τις χώρες της Κεντρικής Ευρώπη, αναμένεται το εισόδημα των δύο δειγμάτων να διαφέρει κατά 0,272-0,308.
- Ο συντελεστής Gini για τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, περιλαμβάνει όλες τις διακυμάνσεις.

Συμπερασματικά, προκύπτει ότι στις χώρες της Βόρειας Ευρώπης υπάρχει μικρότερη ανισότητα στη διανομή του εισοδήματος απ' ό,τι στις χώρες της Νότιας Ευρώπης. Οι χώρες της κεντρικής Ευρώπης φαίνεται να βρίσκονται σε μία μέση κατάσταση, σε αντίθεση με τις δύο ακραίες κατηγορίες των υπολοίπων χωρών. Επομένως, οι χώρες της Νότιας Ευρώπης, δηλαδή η Ελλάδα, η Ιταλία και η Ισπανία έχουν άμεση ανάγκη από τη θέσπιση κανόνων για την αναδιανομή του εισοδήματος. Για να επιτευχθεί αυτό θα πρέπει να αναπτυχθεί μία αναδιανεμητική πολιτική από το κάθε κράτος, έτσι ώστε διαμέσου της φορολογίας, των επιδομάτων και των άλλων μεταβιβαστικών πληρωμών να αποφευχθεί η περαιτέρω αύξηση της ανισότητας στο εισόδημα του πληθυσμού κάθε κράτους.

4.2.2 Η αναδιανομή του εισοδήματος στην Ελλάδα

Η λειτουργία της ελεύθερης αγοράς συχνά οδηγεί σε μία διανομή του παραγόμενου πλούτου που, αν και είναι οικονομικά αποτελεσματική, θεωρείται κοινωνικά άδικη με συνέπεια το κράτος να καλείται να παρέμβει διορθωτικά. Τα κριτήρια για την αξιολόγηση του δίκαιου μιας διανομής αποτελούν, μεταξύ άλλων, η ανάγκη, η ανταμοιβή, η καταλληλότητα, η ισότητα ως προς το αποτέλεσμα και τις

κοινωνικές ευκαιρίες. Το κράτος σταθμίζοντας τις διαφορετικές αυτές αντιλήψεις περί δικαιοσύνης επιχειρεί να διαμορφώσει συγκεκριμένες αναδιανεμητικές πολιτικές.

Μέτρα πολιτικής για την επίτευξη της αναδιανομής, αποτελούν το φορολογικό σύστημα, οι μεταβιβαστικές πληρωμές, οι δαπάνες για δημόσια αγαθά και οι υπηρεσίες, η εγγύηση της απασχόλησης και της σταθερής αγοραστικής δύναμης, η μισθολογική πολιτική, η ασφαλιστική πολιτική και η κατανομή πόρων στις περιφέρειες. Ο χώρος της κοινωνικής διοίκησης αποτελεί το κατεξοχήν πεδίο άσκησης αναδιανεμητικών πολιτικών. Προγράμματα αναδιανεμητικών πολιτικών αποτελούν για παράδειγμα, οι κοινωνικές μεταβιβάσεις όπως, η χορήγηση προνοιακών επιδομάτων για τη στήριξη όσων χρήζουν βοήθειας και η χορήγηση συντάξεων. Άλλα προγράμματα αναδιανεμητικών πολιτικών είναι η επιβολή κατώτατων μισθών και η υποχρεωτική κοινωνική ασφάλιση. Δεδομένου λοιπόν του υψηλού ποσοστού της αναδιανομής του εισοδήματος στην Ελλάδα τίθεται το ζήτημα της αποτελεσματικότητας αλλά και του ύψους των δαπανών για την κοινωνική πολιτική. Σε γενικές γραμμές η αναδιανεμητική πολιτική της Ελλάδας πραγματοποιείται στους εξής τομείς (Καραμεσίνη, 2006, σελ.59-80):

❖ Κοινωνική ασφάλιση: Στόχος της ασφάλισης είναι η προστασία έναντι του κινδύνου. Η κοινωνική ασφάλιση έχει σχεδιαστεί για να αντικαθιστά μέρος του απολεσθέντος εισοδήματος των ασφαλισμένων λόγω συνταξιοδότησης, αναπηρίας, ασθένειας ή ανεργίας. Ενώ υπάρχουν ασφαλιστικά προγράμματα που παρέχονται από ιδιωτικές εταιρίες και ανταποκρίνονται στην ίδια ανάγκη.

❖ Εκπαίδευση: Η εκπαίδευση αποτελεί ένα μέσο διαμόρφωσης της ποιότητας του μελλοντικού εργατικού δυναμικού και των ικανοτήτων των νέων ανθρώπων για τη κοινωνική και πολιτική συμμετοχή. Επίσης, ενώ είναι βασική προϋπόθεση ανοδικής επαγγελματικής και κοινωνικής κινητικότητας, αποτελεί ταυτόχρονα, μηχανισμό επιλογής και αποκλεισμού που αναπαράγει τις κοινωνικές ανισότητες. Η ισότητα ευκαιριών στην εκπαίδευση αποτελεί ανθρώπινο δικαίωμα εξάλλου. Οι κύριες μορφές κρατικής παρέμβασης στο τομέα της εκπαίδευσης είναι: η δια νόμου υποχρεωτική επιβολή της υποχρεωτικότητας της βασικής εκπαίδευσης, η δημόσια παροχή εκπαίδευσης, οι κρατικές υποτροφίες σε σπουδαστές χαμηλών εισοδημάτων.

Η επιδότηση του επιτοκίου των σπουδαστικών δανείων και οι φοροαπαλλαγές των γονέων για ιδιωτικές δαπάνες εκπαίδευσης των παιδιών τους.

❖ Υγειονομική περίθαλψη: Ο κύριος στόχος της πολιτικής υγείας είναι η βελτίωση της υγείας του πληθυσμού που επηρεάζεται από:

- Το συνολικό βιοτικό επίπεδο, που περιλαμβάνει το επίπεδο εισοδήματος και τη διανομή του.
- Τις προσωπικές επιλογές και τον τρόπο ζωής (δίαιτα, σωματική άσκηση)
- Το γενικό εξωτερικό περιβάλλον
- Το ατομικό περιβάλλον εργασίας και κατοικίας
- Την κληρονομικότητα
- Την ποσότητα και ποιότητα της υγειονομικής περίθαλψης

Οι συνολικές δαπάνες υγείας ως ποσοστό του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος αυξάνονται συνεχώς.

❖ Κοινωνική μέριμνα: Σε κάθε κοινωνία υπάρχουν άνθρωποι που δεν μπορούν να φροντίσουν τον εαυτό τους μόνοι τους. Η «επίσημη» φροντίδα παρέχεται είτε, από την αγορά είτε, από φιλανθρωπικές και εθελοντικές οργανώσεις είτε, από το κράτος και διακρίνεται σε ιδρυματική, σε φροντίδα στο σπίτι και σε ανοιχτή φροντίδα.

Συμπερασματικά αν αναφερθούν τα εξής: Πρώτον, τα κοινωνικά επιδόματα μειώνουν την ανισοκατανομή του εισοδήματος κατά 3,7 τοις εκατό (3,7%) και οι συντάξεις βοηθούν στην άμβλυση της ανισότητας κατά 19 τοις εκατό (19%). Επομένως οι κοινωνικές μεταβιβάσεις μειώνουν συνολικά την ανισότητα του εισοδήματος κατά 22,7 τοις εκατό (22,7%). Άρα, η επίδραση των συντάξεων είναι αυτή που βοηθάει στην άμβλυση των ανισοτήτων στο εισόδημα του πληθυσμού της Ελλάδας και όχι οι καταβολές προνοιακών επιδομάτων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το διεθνές νομισματικό σύστημα είναι το πλαίσιο μέσω του οποίου συνδέονται μεταξύ τους οι εθνικές οικονομίες. Οι κανόνες του προσδιορίζουν ανάμεσα στα άλλα, το πως χρηματοδοτούνται αλλά και το πως διορθώνονται οι ανισορροπίες στο ισοζύγιο πληρωμών. Το αν οι διεθνείς συναλλαγές αγαθών, υπηρεσιών και κεφαλαίων είναι ελεύθερες, το πως διακανονίζονται οι διεθνείς συναλλαγές, το αν οι συναλλαγματικές ισοτιμίες είναι σταθερές ή κυμαινόμενες, το αν το διεθνές νομισματικό σύστημα είναι συμμετρικό ή ασύμμετρο, το αν βασίζεται σε πολύτιμα μέταλλα ή όχι, είναι μερικοί από τους κρισιμότερους θεσμούς και κανόνες που χαρακτηρίζουν το διεθνές νομισματικό σύστημα. Όταν το διεθνές νομισματικό σύστημα λειτουργεί αποτελεσματικά, το ίδιο συμβαίνει και με την παγκόσμια οικονομία. Συμβαίνει όμως και το αντίθετο. Όταν υπάρχουν μεγάλες ανισορροπίες στην παγκόσμια οικονομία, τότε το διεθνές νομισματικό σύστημα μπορεί να αποσταθεροποιηθεί και αυτό. Το σημερινό διεθνές νομισματικό σύστημα των κυμαινομένων ισοτιμιών μεταξύ των νομισμάτων των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής, της Ευρωζώνης, και της Ιαπωνίας αποτελεί μετεξέλιξη μιας σειράς νομισματικών συστημάτων από το διμεταλλισμό και τον κανόνα χρυσού, μέχρι το σύστημα του Bretton Woods.

Μια αποσταθεροποίηση του διεθνούς νομισματικού συστήματος έχει φέρει την οικονομική κρίση που υφίσταται σήμερα και η οποία παρουσιάζει αρκετές ομοιότητες αλλά και διαφορές από τις προηγούμενες κρίσεις. Συγκεκριμένα, η σημερινή κρίση διαφοροποιείται από τις υπόλοιπες λόγω του γεγονότος ότι πλέον σε όλες τις χώρες που πλήττονται από την κρίση, στις οποίες ανήκει και η Ελλάδα, τα περισσότερα νοικοκυριά είναι χρεωμένα και υπάρχει έντονη σύμπλεξη της χρηματοπιστωτικής και της πραγματικής οικονομίας. Από την άλλη πλευρά, μία σημαντική ομοιότητα είναι ο ρόλος των τραπεζών στην πρόκληση και αντιμετώπιση όλων των οικονομικών κρίσεων.

Σε γενικές γραμμές, η ευρωπαϊκή αντίδραση στην αρχική τραπεζική κρίση του 2008 στηρίχθηκε σε επεκτατικά μακροοικονομικά μέτρα και μαζικές διευκολύνσεις υπέρ των εθνικών τραπεζικών συστημάτων, δεν αντιμετώπισε όμως σε βάθος το

ζήτημα των επισφαλών δανείων στα χαρτοφυλάκια των τραπεζών. Οι εθνικές εποπτικές αρχές στάθηκαν συχνά απρόθυμες να αναγνωρίσουν στο πλήρες εύρος τους τις ζημίες των εγχώριων τραπεζών. Αυτό επέτρεψε στα προβλήματα και τις δυσλειτουργίες να διαιωνίζονται και συντήρησε το κλίμα αβεβαιότητας σε σχέση με την πραγματική κατάσταση πολλών τραπεζών. Αυτός είναι ένας ισχυρός λόγος, για τον οποίο, παρά το πλήθος των παρεμβάσεων και τον πακτωλό των κρατικών ενισχύσεων, η τραπεζική αγορά της Ευρωζώνης παραμένει ασθενική.

Η ανάταξη της προσκρούει στην ύπαρξη «νεκροζώντανων» τραπεζών, οι οποίες λόγω της σωρείας των επισφαλών δανείων και ζημιογόνων επενδύσεων στα χαρτοφυλάκιά τους βρίσκονται μεταξύ φθοράς και αφθαρσίας και αδυνατούν να εκπληρώσουν αποτελεσματικά τον οικονομικό τους ρόλο, χωρίς εν τούτοις αυτό να αναγνωρίζεται επισήμως ή να λαμβάνονται κάποια μέτρα για την ανακεφαλαιοποίηση, αναδιάρθρωση ή εκκαθάρισή τους. Οι τράπεζες αυτές έχουν κάθε κίνητρο να επαναχρηματοδοτούν κακές επενδύσεις, αφού η διακοπή της χρηματοδότησης θα οδηγούσε σε άμεση κατάρρευση των δανειοληπτών και θα ανάγκαζε έτσι τις τράπεζες να αναγνωρίσουν τις ζημίες τους. Αντιθέτως, παρακωλύουν την ομαλή παροχή ρευστότητας προς τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά για νέες, υγιείς χρήσεις, καθώς τα προβλήματα ρευστότητας που αντιμετωπίζουν δεν τους επιτρέπουν να αυξήσουν περαιτέρω τις χορηγήσεις δανείων, ενώ αυτή καθ' εαυτή η παρουσία τους επιτείνει την ανασφάλεια και την αβεβαιότητα σε ολόκληρη την τραπεζική αγορά, μειώνοντας έτσι την προσφορά διατραπεζικής ρευστότητας, αλλά και λιανικών καταθέσεων, για ολόκληρο το σύστημα. Από την άποψη αυτή, η ταχεία και πλήρης εκκαθάριση των χαρτοφυλακίων των τραπεζών αποτελεί κρίσιμη προϋπόθεση για την οικονομική ανάκαμψη.

Από τον Ιούλιο του 2011 και μετά, οι συζητήσεις για το ελληνικό «κούρεμα» του χρέους αναζωπύρωσαν την τραπεζική κρίση σε όλη την Ευρώπη. Η έκθεση των τραπεζών στα κρατικά ομόλογα της Ελλάδας και άλλων προβληματικών χωρών, που επέτεινε τις γενικότερες αμφιβολίες ως προς την φερεγγυότητά τους, η διατήρηση της μόχλευσης σε υψηλά επίπεδα και, πάνω απ' όλα, οι εντεινόμενοι φόβοι για συνολική ή μερική διάλυση της Ευρωζώνης, διατάραξαν σοβαρά τη διατραπεζική αγορά. Η άντληση ρευστότητας κατέστη σημαντικά ακριβότερη και δυσχερέστερη, ιδίως για τις τράπεζες της περιφέρειας της Ευρωζώνης. Εν τούτοις, η εμπιστοσύνη δεν έχει

αποκατασταθεί ακόμη. Οι διατραπεζικές αγορές παραμένουν κλειστές, ιδίως για τις τράπεζες της νότιας Ευρώπης, που για την εξεύρεση ρευστότητας απευθύνονται σχεδόν αποκλειστικά στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και τις εθνικές τους κεντρικές τράπεζες. Το κύριο πρόβλημα για πολλές τράπεζες είναι η διατήρηση στο χαρτοφυλάκιό τους άγνωστου αριθμού επισφαλών δανείων. Έως ότου οι επισφάλειες αναγνωριστούν και τα χαρτοφυλάκια καθαρίσουν, η αβεβαιότητα θα εξακολουθεί και η τραπεζική αγορά θα δυσλειτουργεί. Για να γίνει αυτό, όμως, είναι αναγκαίο οι εποπτικές αρχές να πάψουν να επιδεικνύουν ανοχή στην πρακτική του εξωραϊσμού της λογιστικής εικόνας των τραπεζών δια της συνεχούς αναβολής της αναγνώρισης του πλήρους εύρους των ζημιών.

Επακόλουθο λοιπόν, της παγκόσμιας αυτής χρηματοοικονομικής κρίσης είναι να επηρεάζει τους πάντες. Επομένως, η μείωση της αποτίμησης των περιουσιακών στοιχείων, συνακόλουθα και η μείωση του πλούτου, δεν αποτελεί πραγματική απώλεια, παρά μόνον εάν προκαλεί συρρίκνωση στην πραγματική οικονομία.

Δυστυχώς οι συνέπειες της κρίσης για την πραγματική οικονομία είναι μεγάλες και επηρεάζουν μεγάλες ομάδες του πληθυσμού. Όλοι αποτιμούν με τις νέες τιμές έσοδα και περιουσιακά στοιχεία, κάνουν νέες προβλέψεις για βραχυπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες υποχρεώσεις, επανεκτιμούν ταμειακές ροές, επαναξιολογούν κινδύνους και αλλάζουν σημαντικά επενδυτικά και καταναλωτικά πρότυπα συρρικνώνοντας την πραγματική οικονομία, αυξάνοντας την ανεργία, τη φτώχεια και την εισοδηματική ανισότητα. Η μείωση της κατανάλωσης επηρεάζει συνακόλουθα τη ρευστότητα των επιχειρήσεων, που για να επιβιώσουν μειώνουν δαπάνες, συχνά απολύουν και προσωπικό, που συνακόλουθα μειώνει ακόμη την κατανάλωση και επιτείνει την αβεβαιότητα και την ένταση της κρίσης. Το αποτέλεσμα της ύφεσης είναι μία διόγκωση της ανεργίας και βεβαίως της φτώχειας, επομένως χειροτέρευση στη διανομή του εισοδήματος, που έχει μεγαλύτερη σημασία από τη διανομή του πλούτου, αν το κριτήριό μας είναι η κοινωνική συνοχή. Τα μέτρα πολιτικής που συνιστά η μελέτη για την αντιμετώπιση των επιπτώσεων της κρίσης στους φτωχούς είναι η συγκράτηση της ανεργίας, η ευελιξία στην αγορά εργασίας, η διατήρηση των κοινωνικών προγραμμάτων, η ενεργοποίηση μέτρων κοινωνικής συνοχής και η εστίαση των μέτρων στις ομάδες που υποφέρουν από την κρίση.

Συμπερασματικά, πράγματι, λόγω της παγκόσμιας χρηματοπιστωτικής κρίσης, η ψαλίδα του πλούτου μεταξύ πλουσίων και φτωχών περιορίζεται. Όμως, αυτό που έχει σημασία για την κοινωνική συνοχή είναι το μέγεθος της ανεργίας και της φτώχειας. Η κρίση επηρεάζει δυσανάλογα τις φτωχές ομάδες του πληθυσμού, αυξάνοντας τη φτώχεια και την εισοδηματική ανισότητα. Παραβλέποντας τις οικονομικές πιέσεις της ελληνικής κρίσης χρέους, οι ειδήμονες της εσωτερικής διακυβέρνησης θα έπρεπε να προχωρήσουν σε διαρθρωτικές αλλαγές, και συγκεκριμένα στην προώθηση για ανάπτυξη των "νεοσύστατων βιομηχανικών κλάδων" (Σταματόπουλος & Θαλασσινός, 2012, p.47). Έτσι, βασιζόμενη η χώρα στο εγχώριο ανθρώπινο δυναμικό της, θα γινόταν περισσότερο ισχυρή και ανταγωνιστική απέναντι σε άλλες χώρες. Για το λόγο αυτό χρειάζονται νέα μέτρα πολιτικής και διαρθρωτικών αλλαγών για την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και της μείωσης της ανεργίας, εστιασμένα κυρίως προς τις φτωχές ομάδες του πληθυσμού που υφίστανται δυσανάλογα τις επιπτώσεις της κρίσης (Μέργος, 2009).

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Έντυπη

1. Βάβουρας Ι.Σ. (1998), *Οικονομική Πολιτική*, Αθήνα: Παπαζήση
2. Βαρουφάκης Γ. (2011), *Κρίσης Λεξιλόγιο, οι οικονομικοί όροι που μας καταδυναστεύουν*, Αθήνα: Ποταμός
3. Βαρουφάκης Γ. (2011), *Παγκόσμιος Μινώταυρος*, Αθήνα: Α.Α. Λιβάνη
4. Ζαχαριάδης-Σούρας Δ. (2004), *Διεθνείς Οικονομικοί Οργανισμοί*, Αθήνα: Σταμούλης
5. Ζαχαριάδης-Σούρας Δ. (2002), *Χρήμα-Πίστη-Τράπεζες*, Αθήνα: Σταμούλης
6. Λεβεντάκης Α.Ι. (2003), *Διεθνής Μακροοικονομική & Χρηματοοικονομική*, Αθήνα: Σταμούλης
7. Πουρναράκης Ε.Δ. (2004), *Διεθνής Οικονομική-Μια εισαγωγική προσέγγιση*, Αθήνα: Σταμούλης
8. Dwight H. Perkins, Donald R. Snodgrass, Malcolm Gillis, Michael Roemer, (2002), *Οικονομική της Ανάπτυξης*, Αθήνα: τυπωθήτω
9. P.De Grauwe, (2001), *Τα οικονομικά της Νομισματικής Ένωσης*, Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.

Άρθρα από Διαδίκτυο

1. Βαρουφάκης, Ι. (2012), "Στον αστερισμό της Διεθνούς Πτωχοτραπεζοκρατίας", <http://www.lifo.gr/mag/columns/4961>
2. Βιλιάρδος, Β. (2013), "Η σύγχρονη παγκόσμια αναδιανομή εισοδήματος μέσω της χρηματοπιστωτικής κρίσης", <http://old.casss.gr/PressCenter/Articles/1258.aspx>

3. Μέργος Γ. (2009), "Η οικονομική κρίση αυξάνει τη φτώχεια και την ανισότητα", http://www.enthesis.net/index.php?option=com_content&view=article&id=298:enthes6316&catid=3:greekconomy&Itemid=3
4. Σιοκορέλης, Β (2007), "Το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης στη ζώνη του ευρώ: Μήπως έφτασε η ώρα για την αναθεώρησή του;", *Αγορά Χωρίς Σύνορα*, Τόμος 13 (2), <http://www.idec.gr/iier/new/tomos%2013/SIOKORELIS.pdf>
5. Στιβαχτής, Γ. (2011), "Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (Δ.Ν.Τ.): Ο ακραίος φιλελευθερισμός", <http://gstivachtis.blogspot.gr/2011/03/blog-post.html>
6. Σταματόπουλος, Θ. Β., Θαλασσινός, Ε. Ι., "The Trilemma and the Eurozone: A pre-announced tragedy of the Hellenic Debt Crisis", *11th Athenian Policy Forum*, http://users.teicrete.gr/stamth/cms/files/APF%202012_StamThal.pdf
7. Eichengreen B. (2012), "Όταν τα νομίσματα καταρρέουν", <http://foreignaffairs.gr/articles/68692/barry-eichengreen/otan-ta-nomismata-katarreoun>

Διαδικτυακός χώρος

1. Αλογοσκούφης, Γ. (2012), "Διεθνής Μακροοικονομική", <http://alogoskoufis.files.wordpress.com/2012/02/intmac-ch-2.pdf>
2. Αλογοσκούφης, Γ. (2013), "Το Διεθνές Νομισματικό Σύστημα από το Διμεταλλισμό έως σήμερα", <file:///C:/Users/USER/Desktop/intecon-lect-20.pdf>
3. Βικιπαίδεια (2013), "Διεθνής Χρηματοπιστωτική κρίση 2007-2008", http://el.wikipedia.org/wiki/Διεθνής_χρηματοπιστωτική_κρίση_2007-2008
4. ΕΚΕΠ (2013), "Τα Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης",

http://www.ekep.gr/Guidance/ellada_2.asp

5. Ευρωπαϊκή Επιτροπή (2012), "Ένα νόμισμα για μία Ευρώπη, ο δρόμος προς το Ευρώ", http://europedirect.pde.gov.gr/images/pubs/book_17.pdf

6. Καλοδούκας, Α. (2004), "Η Ευρωπαϊκή Ένωση",
<http://www.scribd.com/doc/78132143/europeanunion-1>

7. Καραμεσίνη, Μ. "Σημειώσεις στο μάθημα: Οικονομικές θεωρίες της Κοινωνικής Πολιτικής", *Πάντειο Πανεπιστήμιο*,
<http://www.esdda.gr/Portals/0/Forums/Files/OIKONOMIKES%20ΘΕΩΡΙΕΣ%20ΤΗΣ%ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ%20ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ.pdf>

8. Οικονομική Πολιτική (2012),
http://www.dap-papei.gr/~dapndfk/images/tmimata_arxeia/des/simeioseis/2o_examino/oikonomiki_politiki.pdf

9. Economics (2012), "Η διανομή του εισοδήματος",
<http://www.economics.edu.gr/files/TEST-ARXES-OIKONOMIAS-KEFALAIO-7-LYSEIS.pdf>

10. Eurostat (2013), "Στατιστικές κατανομής εισοδήματος: Εισοδηματικές ανισότητες",
http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Income_distribution_statistics/el

11. Eu4journalists (2012), "Η οικονομική και νομισματική ένωση και το ευρώ",
<http://www.eu4journalists.eu/index.php/dossiers/greek/C23/20/>

12. Oikonomica (2012), "Μηχανισμοί μεταφοράς πλεονάσματος",
http://oikonomica.com/2012/04/17/surplus_transfer_mechanisms/

13. Oikonomica (2012), "Το σύστημα Bretton Woods: Οι στόχοι και η πρόταση του Κέυνς", Μέρος Α', http://oikonomica.com/2012/04/28/bretton_woods_a/

14. Οικονομικά (2012), "Το σύστημα Bretton Woods: Η πρόταση των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής", Μέρος Β',
http://oikonomika.com/2012/05/01/bretton_woods_b/
15. Οικονομικά (2012), "Το σύστημα Bretton Woods: Η κατάρρευση του συστήματος", http://oikonomika.com/2012/05/08/bretton_woods_c/
16. TeamGr (2012), "Διεθνές Νομισματικό Ταμείο - Παρουσίαση, δομή, σκοποί, κ.λπ.",
http://www.teamgr.gr/index.php?option=com_kunena&func=view&catid=142&id=1161&Itemid=314
17. The Free Dictionary (2012), «Διμεταλλισμός», Πρόσβαση στη διεύθυνση [18/11/2012], <http://encyclopedia2.thefreedictionary.com/Bimetallism>

Πηγές πινάκων και διαγραμμάτων

1. Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛ.ΣΤΑΤ), www.statistics.gr
2. Eurostat-European Commission, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>